O YILIN BÜYÜSÜ

Joan Didion

arkadaş

O Yılın Büyüsü

Joan Didion

Çeviri
Burcu Tümer

arkadaş

arkadaş YAYINEVİ
Mithatpaşa Cad. 28/C Ankara
Tel: +90 312 434 46 24 (4 hat)
Faks: +90 312 435 60'57
e-posta: info@arkadas.com.tr
www.arkadas.com.tr

Kitabın özgün adı ve yazarı:
The Year of Magical Thinking, Joan Didion

© Joan Didion, 2005. Tüm hakları saklıdır.

© Türkçe yayım hakları **arkadaş** yayınevinindir. Yayıncının yazılı izni olmadan hiçbir biçimde ve hiçbir yolla, bu kitabın içeriğinin bir kısmı ya da tümü yeniden üretilemez, çoğaltılamaz ya da dağıtılamaz.

ISBN: 978-975-509-516-5

Ankara, 2007

Çeviri : Burcu Tümer
Redaksiyon : Aslı Gündoğar
Yayına Hazırlık : Selen Y. Kölay, Zeynep Kopuzlu
Kapak Tasarımı : Mehmet Yaman
Sayfa Düzeni : Özlem Çiçek Öksüz
Baskı : Sözkesen Matbaacılık

John ve Quintana için...

1.

Yaşam hızla değişir.
Yaşamın değişmesi an meselesidir.
Akşam yemeğini yemek üzere otursun ve o zamana kadar bildiğin haliyle yaşam sona erer.
Bu, kendine acıma sorunudur.

Olaydan sonra yazdığım ilk sözcükler bunlardı. Microsoft Word dosyasına (*"Değişim üzerine notlar.doc"*) bilgisayarın attığı tarih *20 Mayıs 2004, saat 11:11*'di, ancak gece saatlerinde verilen bu tarih, benim dosyayı açıp kapattırken istemsizce "kaydet" komutuna basmamdan kaynaklanıyordu. Mayıs ayında o dosyada herhangi bir değişiklik yapmamıştım. Aslında o dosyada, o sözcükleri yazdığım Ocak 2004'ten, olayın olmasından bir, iki, belki üç gün sonrasından beri hiçbir değişiklik yapmamıştım.

Uzunca bir süre tek bir sözcük yazmadım.

Yaşamın değişmesi an meselesidir.

O sıradan an.

Bir noktada, olay hakkındaki en çarpıcı özelliği anımsamak adına, *"o sıradan an"* sözcüklerini eklemeyi düşündüm. "Sıradan" sözcüğünü eklememe gerek olmadığını hemen fark ettim, çünkü zaten unutulacak bir sözcük değildi: O söz-

cük aklımdan hiç çıkmadı. Aslında olayı gerçekten kabullenmeme, benimsememe ve atlatmama engel olan da olay öncesinin tamamının sıradan doğasıydı. Bunda hiçbir tuhaflık olmadığının farkına şimdi varıyorum: Ani bir felaketle karşı karşıya kaldığımızda hepimiz kaza olduğu sırada şartların ne denli sıradan olduğuna odaklanırız, uçağın düşüşe geçtiği gökyüzünün bulutsuz maviliğine, alevler içinde kalan arabanın içindeki kurbanın omuzlarındaki gündelik işlerin yüküne, çıngıraklı yılan sarmaşığın içinden çıkıp sokmadan önce çocukların üstünde sallandığı salıncaklara odaklanırız. "İşten eve dönüyordu –mutlu, başarılı, sağlıklı– ve kısacık bir anda yaşamı son buldu," diye yazıyordu bir psikiyatri hemşiresinin eşinin ölüm haberinde. 1966 yılı, 7 Aralık 1941 tarihinde Honolulu'da yaşamakta olan pek çok insanla görüşme olanağım olmuştu. Görüştüğüm kimselerin istisnasız tümü, Pearl Harbour olayını anlatmaya o günün ne denli "sıradan bir pazar sabahı" olduğunu söyleyerek başlamıştı. Amerikan Havayolları 11 ve United Havayolları 175 uçaklarının Dünya Ticaret Merkezi kulelerine çarptığı New York sabahını anlatmaları istendiğinde, herkes hâlâ "sıradan, güzel bir eylül sabahıydı," diye başlıyor söze. 11 Eylül Komisyonu'nun raporunda bile ısrarcı saldırgan tınının yanında hissedilen aynı dehşetten uzak anlatım var: "11 Eylül 2001 Salı günü, Amerika Birleşik Devletleri'nin doğusunda ılık ve neredeyse bulutsuz bir hava vardı."

"Ve sonra gitti, yaşamı sona erdi." *Yaşamın kucağındayken ölümün içindeyiz,* der rahipler mezar başında. Sonradan fark ettim. O ilk haftalarda eve gelen herkese olayın tüm ayrıntılarını anlatmış olmalıyım. O günlerde eve yemek getiren, içecekleri hazırlayıp öğle ya da akşam yemeği saatinde evde kaç kişi varsa hepsini ağırlayacak bir sofra kuran tüm arkadaş ve akrabalara. Gelip masayı toplayan, yiyecekleri buz-

luğa koyan, bulaşık makinesini çalıştıran ve onlarsız bomboş olacak evimizi (o zaman henüz *benim* demeye dilimin varmadığı *evimizi*) ben yatak odasına (hâlâ kanepede 1970'lerde Beverly Hills'deki Richard Carroll'dan alınmış XL beden bir havlu sabahlığın durduğu *bizim* yatak odamıza) çekilip kapıyı kapattıktan sonra bile dolduran arkadaş ve akrabalara anlatmış olmalıyım. Olayın ardından geçen ilk günler ve haftalara dair en net anılarım, aniden tüm benliğimi sarıveren tükenmişlik duygusunu yaşadığım anlar. Kimseye ayrıntıları anlattığımı anımsamıyorum, ancak belli ki anlatmışım, anlatmış olmalıyım çünkü herkes ayrıntıları biliyormuş gibiydi. Bir ara hikayenin ayrıntılarının kulaktan kulağa dolaştığı kanısına kapıldım, ancak bu düşünceyi hemen sonra reddettim: Her birinin bildiği ayrıntılar, kulaktan kulağa gitmiş olamayacak kadar doğruydu. Belli ki tek kaynak bendim.

Hikayenin tek kaynağının ben olduğumdan emin olmamın bir başka sebebi de ertesi sabah Jose gelip temizleyene kadar salonun zemininde kalan kan gibi henüz yüzleşemeyeceğim ayrıntıların anlatılanların hiçbirinde geçmemesiydi.

Jose. Evin, yuvamızın bir parçası olan Jose. O günün, 31 Aralık gününün ilerleyen saatlerinde Las Vegas'a uçması gereken ancak gitmeyen Jose. Jose o sabah yerdeki kanı temizlerken ağlıyordu. Ona olanları ilk anlattığımda durumu kavrayamamıştı. Hikayeyi anlatacak uygun kişi olmadığım açıktı. Anlattıklarım fazlasıyla düşünülmeden söylenmiş ve eksikti. Ses tonuysa duruma ilişkin asıl gerçeği aktaramamıştı (ki aynı güçlükle daha sonra Quintana'ya durumu anlatmaya çalışırken de karşılaşacaktım) ama Jose kanı görünce durumu anladı.

Gerçi o sabah ortalığa atılmış şırıngaları ve EKG elektrotlarını Jose gelmeden toplamıştım ancak kana tahammül edememiştim.

Ana hatlarıyla durum buydu.

Bu satırları yazmaya başladığım an, yani şimdi 4 Ekim 2004 öğleden sonra.

Dokuz ay ve beş gün önce, 30 Aralık 2003 akşamı, saat dokuz sularında eşim John Gregory Dunne'in, New York'taki dairemizin salonunda, akşam yemeği için henüz oturduğumuz yemek masasında ölümüyle sonuçlanan ciddi bir kalp rahatsızlığı geçirdiğini sanıyorum (belki geçirdi demek daha doğru olur). Tek çocuğumuz Quintana, önceki beş gecedir o zamanlar East End Caddesi'nde bulunan (Ağustos 2004'te kapandı) ve daha çok "Beth Israel North" ya da "Eski Doktorlar Hastanesi" olarak bilinen Beth Israel Tıp Merkezi'nin Singer Bölümü'nde yoğun bakım ünitesinde baygın halde yatıyordu. Noel sabahı apar topar acil servise götürmemize neden olacak ve zatürreeye çevirmeye yetecek şiddette bir Aralık gribine yakalanmıştı.

Bu, benim olaydan sonraki ölüme ilişkin, hastalığa ilişkin, olasılık ve şansa ilişkin, iyi ve kötü talihe ilişkin, evlilik, çocuklar ve belleğe ilişkin, kedere ilişkin, insanların yaşamın bir sonu olduğu gerçeği ile başa çıkma ve çıkamamalarına ilişkin, aklı selametin sığlığına ilişkin ve yaşamın kendisine ilişkin her türlü sabit fikrimi kökünden söken süreci anlamlandırma çabam. Tüm yaşamımı bir yazar olarak geçirdim. Bir yazar olarak, henüz çocukken, yazdıklarımın basılmaya başlamasından çok önceleri, anlamın bizzat sözcüklerin, cümlelerin ve paragrafların kendine has ritimlerinde var olduğunu hissetmeye başladım ve düşündüğüm ya da inandığım her ne ise onu giderek daha da delinemez, geçit vermez bir cilanın ardında saklamama olanak tanıyan bir teknik geliştirdim. Yazı tarzım beni ya da zaman içinde olageldiğim kişiyi oluştur-

du. Benimki öyle bir durum ki elimde sözcükler yerine sözcük kalıpları, Avid* gibi tek bir tuşa dokunarak zamanın düzenini çökertmeme, şu an zihnime üşüşen tüm anıları, geçmişe ait kare kare görüntüleri size göstermeme, içinden istediğiniz kareleri, taban tabana zıt anlatımları ve aynı satırların farklı yorumlarını seçip almanıza olanak tanıyacak elektronik bir redaksiyon sistemiyle donatılmış bir kesim odası olsun istiyorum. Benimki öyle bir durum ki anlamı bulabilmek için sözcüklerden fazlasına gereksinimim var. Benimki öyle bir durum ki düşündüğüm ve inandığım her neyse, delinemezliğinin, geçit vermezliğinin sadece bana sökmemesine gereksinimim var.

* 1987 yılında geliştirilen ve günümüzde çoğu görsel materyalin düzeltilmesinde kullanılan medya redaksiyon programı. (ç.n.)

2.

Bir Salı günü, 30 Aralık 2003.

Quintana'yı Beth Israel North'un altıncı kattaki yoğun bakım ünitesinde ziyaret etmiştik.

Ve eve dönmüştük.

Akşam yemeği için dışarı mı çıksak, evde mi yesek diye konuşmuştuk.

Şömineyi yakmayı teklif ettim, evde yiyebilirdik.

Şömineyi yaktım, yemeği hazırladım, John'a bir şeyler içmek isteyip istemediğini sordum.

Ona bir bardak viski hazırladım ve götürüp verdim. Her zamanki gibi şöminenin yanındaki köşesine kurulmuş kitabını okuyordu.

Okuduğu kitap David Fromkin'in bir kitabıydı, *Avrupa'nın Son Yazı: 1914 Dünya Savaşını Kim Başlattı?** adlı kitabın ciltli baskısı.

Yemek işini hallettim, sofrayı evde her yalnız kaldığımızda olduğu gibi salona kurdum. Böylelikle şömine ateşinin tadını çıkarabilecektik. Fark ediyorum da, şömineyi sıklıkla vurguluyorum. Bunun sebebi şöminenin bizim için önemli olması. Ben Kaliforniya'da büyüdüm, John ve ben orada yirmi dört

* Europe's Last Summer: Who Started the Great War in 1914?

yıl yaşadık. Kaliforniya'da evlerimiz şömine ateşiyle ısınırdı. Şömineyi yaz aylarında bile yakardık çünkü evin içi yazın çok rutubetli olurdu. Şömineden tüten duman bizim evde olduğumuzu gösterirdi, çemberimizin içinde, gece boyunca güvende olduğumuzu. Mumları yaktım. Sofraya oturmadan önce John bir içki daha istedi. Ona bir bardak daha hazırladım. Sofraya oturduk. Dikkatimi salatayı karıştırmaya vermiştim.

John konuşuyordu, sonra birden sustu.

Bir ara, susmadan önce, bana ikinci viskinin birinciden farklı olup olmadığını sormuştu. Ben de hayır demiştim, aynı şişeden hazırlamıştım ikinci içkisini. O da "İyi," demişti, "neden bilmiyorum ama farklı çeşitleri karıştırmamak gerekiyor bence." O birkaç saniye ya da bir dakika içinde de Birinci Dünya Savaşı'nın, yirminci yüzyılın geri kalanını neden derinden etkilediği hakkında konuşmaktaydı.

Aniden susmadan önce viski hakkında mı, yoksa Birinci Dünya Savaşı hakkında mı konuştuğumuzu şu an anımsayamıyorum.

Tek anımsadığım, başımı kaldırıp ona baktığım. Sol eli kalkmış ve hareketsiz düşüvermişti. İlkin, geçirdiğimiz günün ağırlığını dağıtmak ve içinde bulunduğumuz güç durumu hafifletmek için pek de işe yaramamış bir şaka girişiminde bulunduğunu sandım.

Öyle yapma, dediğimi anımsıyorum.

Yanıt vermeyince aklıma gelen ilk şey lokmasının boğazına takıldığı oldu. Ona Heimlich* yapmak için sandalyeden kaldırmaya çalıştığımı anımsıyorum. John'un öne doğru, önce masaya, ardından yere düşerken bedeninin ağırlığını tarta-

* Soluk borusuna yabancı bir nesnenin kaçması durumunda göğüs kafesinin hemen altına basınç uygulama tekniği. Tekniğe, mucidi olan Amerikalı cerrah H. J. Heimlich'in adı verilmiştir. (ç.n.)

madığımı hatırlıyorum. Mutfakta, telefonun yanında üzerinde New York Presbiteryen acil numaralarının yazılı olduğu bir kart vardı. Bu numaraları, böyle bir anın olasılığıyla yapıştırmamıştım oraya. Apartmanda yaşayan birilerinin gereksinimi olur diye düşünmüştüm.

Başka birinin gereksinimi olur diye.

Numaralardan birini aradım. Hattın diğer ucundaki kişi bana John'un nefes alıp almadığını sordu. *Ne olur hemen gelin,* diyebildim. Sağlık görevlileri eve gelince onlara ne olduğunu anlatmaya çalıştım ancak ben sözümü bitiremeden onlar salonda John'un yerde yatmakta olduğu köşeyi acil servise çevirmişlerdi bile. İçlerinden biri (üç, belki dört görevli vardı, olayın üstünden bir saat geçmesine rağmen tam olarak kaç kişi olduklarını anımsayamıyordum, hâlâ da anımsayamıyorum) uygulamaya başladıkları elektrokardiyogram hakkında hastaneden birileriyle telefon görüşmesi yapıyordu. Bir diğeriyse yapmaya hazırlandıkları enjeksiyonlar için şırıngalardan ilkinin, belki ikincisinin paketini açıyordu. (Epinefrin, lidokain, prokainamid? Bu isimler aklıma geliyordu ama nereden geldiğine dair en ufak bir fikrim yoktu.) Sağlık görevlilerine boğazına bir şey kaçmış olabileceğini söylediğimi anımsıyorum. Bir el işaretiyle olumsuzladılar: Soluk borusu temizdi. Kalp kasılmalarını durdurmaya, atışları düzene sokmaya çalışıyorlardı. Bir ara kalp atışları normale döner gibi oldu (ya da ben öyle sandım, hepimiz sessizlik içindeydik ve John aniden olduğu yerde keskin bir hareketle sıçramıştı), ancak düzeldiğini sandığım atışlar yerini tekrar düzensiz kasılmalara bıraktı ve işleme yeni baştan başladılar.

"Atışlar hâlâ düzensiz, fibrilasyon devam ediyor," dedi telefonda hastaneye durumu bildiren sağlık görevlisi.

"V-fibrilasyonu" dedi ertesi sabah John'un Nantucket'tan

arayan kardiyologu. "V-fibrilasyonu demişlerdir. Ventriküler'-in* 'v'si."

"V-fibrilasyonu" demişlerdi belki, belki de dememişlerdi. Atrial fibrilasyon** kalp krizine neden olmazdı. Ancak ventriküler olurdu. Belki de bu yüzden ventriküler demeye bile gerek görmemişlerdi.

Sonrasında ne olacağına ilişkin düşüncelerimi kafamda toparlamaya çalışıyordum. Salonda bir grup sağlık görevlisi olduğuna göre, bundan sonra atılacak tek mantıklı adım hastaneye gitmekti. Birden, görevliler acilen hastaneye gitme kararı alırsa buna hazır olmadığımı fark ettim. Almam gereken herhangi bir şey için vaktim olmayabilirdi. Zamanı boşa harcayacak, geride kalacaktım. Çantamı, anahtar tomarımı ve doktorunun John'un tıbbi geçmişinin bir özetini verdiği notları buldum. Salona döndüğümde, sağlık görevlileri yere kurmuş oldukları bilgisayar ekranına bakıyordu. Ekranı göremediğim için yüzlerine baktım. İçlerinden birinin diğerlerine bir bakış attığını anımsıyorum. Harekete geçmeye karar vermeleriyle ayaklanmaları bir oldu. Sağlık görevlilerinin peşinden asansöre doğru seğirttim ve onlarla hastaneye gelip gelemeyeceğimi sordum. Önce sedyeyi aşağı indireceklerini, benim ikinci ambulansla gelebileceğimi söylediler. Asansör geri yukarı gelene kadar sağlık görevlilerinden biri benimle yukarıda bekledi. Bizim evle New York Hastanesi arası altı blok kadardır. Siren seslerini anımsamıyorum. Trafiği anımsamıyorum. Bindiğim ambulans hastanenin acil servis girişine geldiğinde John'un sedyesi hastanenin içinde gözden kaybolmuştu bile. Acil girişin önünde bir adam bekliyordu. Onun dışında herkes önlüklüydü. "Eşi bu hanım mı?" diye ambulans şo-

* Karıncık (ç.n.)

** Kulakçık (ç.n.)

förüne sordu ve sonra bana döndü: "Ben sizin sosyal danışmanınızım." Ve sanırım o an, durumu anladım.

"Kapıyı açtım ve ben gördü elbise yeşilli adam ben bildi. Ben hemen anladı." 12 Kasım 2004 sabahı *New York Times*'tan Bob Herbert'in HBO kanalında gösterilen bir belgeselden alıntısında geçen, on dokuz yaşında Kerkük'te bir patlama sonucu yaşamını yitiren çocuğun annesinin sözleriydi bunlar. "Ama düşündü ben, doktoru içeri almazsam bana söyleyemez. Ve olanlar olmamış olur. Adam durmadan 'Hanımefendi, içeri girmem gerekiyor' diyordu, ben de ona 'Kusura bakmayın, giremezsiniz' dedim."

Bu makaleyi ambulanstaki sağlık görevlileri ve sosyal danışmanımızla geçirdiğimiz geceden yaklaşık on bir ay sonra kahvaltımı yaparken okuduğumda, Kerküklü kadının düşüncelerini o geceki kendi düşüncelerim gibi duyumsadım.

Acil servisin içinde, sedyenin daha fazla önlüklünün olduğu küçük bir odacığa doğru taşındığını gördüm. Biri bana resepsiyon alanında beklemem gerektiğini söyledi. Kayıt için yapılması gereken işlemler vardı ve bunlar için sıraya girmem gerekiyordu. Sıraya girmek olumlu bir davranış gibi geldi bana. Sırada beklemek, durumla başa çıkabilmek için hâlâ zamanım var demekti. Sigorta kartlarının kopyaları çantamdaydı, burası daha önce geldiğim bir hastane değildi –New York Hastanesi, New York Presbiteryen'in Cornell kısmıydı, benim bildiğim kısımsa Columbia kısmıydı, 168. Cadde ile Broadway'in kesiştiği yerdeki kısmı. Böylesine acil bir durum için çok uzaktı. Yol yirmi dakika kadar sürüyordu. Ancak yine de bu alışık olmadığım hastanede kayıt işlemlerini yapabilir, bir işe yarayabilirdim. Eşimin durumu düzeldiğinde onu Columbia Presbiteryen'e sevk ettirirdim. Sosyal danışmanımız beni

kayıt sırasından çıkarıp resepsiyonun ardındaki boş bir odaya götürmek için geri geldiğinde, yakında yapılmasını umut ettiğim Columbia'ya sevk işlemlerinin ayrıntılarına odaklanmıştım (John'un elektronik cihazlarla donatılmış bir yatağa gereksinimi olacaktı. Hem daha sonra Quintana'yı da Columbia'ya sevk ettirebilirdim. Quintana'yı Beth Israel North'a kaldırdığımız gece Columbia'da çalışan birkaç doktorun çağrı cihazı numaralarını bir karta not etmiştim, içlerinden biri ya da diğeri tüm bunları gerçekleştirmeme yardımcı olabilirdi.) "Burada bekleyebilirsiniz," dedi sosyal danışmanımız. Orada öylece bekledim. Oda soğuktu, belki de ben üşüyordum. Bir an ambulans çağırmak için telefona sarılmamla sağlık görevlilerinin eve varması arasında ne kadar zaman geçmiş olabileceğini düşündüm. Sanki o arada neredeyse vakit geçmemiş, sağlık görevlileri hemen gelivermişlerdi (*Tanrı'nın gözünde bir zerre* deyimi geldi aklıma, resepsiyon alanının ardındaki boş odada beklerken) ama en azından birkaç dakika geçmiş olmalıydı.

Eskiden ofisimdeki ilan panomun üstünde, pembe bir kartın üzerine bir filmin hikayesi ile ilgili not etmiş olduğum *Merck Kullanma Kılavuzu*'ndan* alınma, beynin oksijensiz ne kadar dayanabildiğine ilişkin bir cümle vardı. Resepsiyon alanının ardındaki odada gözümün önüne bu pembe kartın görüntüsü geldi: "*Dört ila altı dakikadan uzun süren doku anoksiyası,** beyinde tedavisi mümkün olmayan hasara hatta ölüme neden olabilir*." Sosyal danışmanımız geri geldiğinde, kendi kendime bu cümleyi yanlış hatırlıyor olabileceğimi söylüyordum.

* Orijinal adı *The Merck Manual* olan bu kitap, dünyanın en çok kullanılan tıp kitaplarından biridir. İlk baskısı 1899'da çıkan kitabın, günümüzde 17. basımı kullanılmaktadır. (ç.n.)

** Dokunun tamamen oksijensiz kalması. (ç.n.)

Yanında "eşinizin doktoru" diye tanıttığı bir adam vardı. Bir sessizlik oldu. Doktora "Öldü, değil mi?" dediğimi işittim. Doktor sosyal danışmanımıza baktı. "Tamam," dedi sosyal danışmanımız, "oldukça serinkanlı bir müşterimizdir." Beni, John'un artık tek başına yatmakta olduğu, perdeyle ayrılmış odacığa götürdüler.

Bir rahip isteyip istemediğimi sordular. İstediğimi söyledim. Bir süre sonra rahip geldi, söylemesi gereken sözleri söyledi. Rahibe teşekkür ettim. John'un ehliyetini ve kredi kartlarını tutturduğu gümüş klipsi verdiler. Cebindeki nakit parayı verdiler. Saatini verdiler. Cep telefonunu verdiler. İçine giysilerini koydukları plastik bir poşet verdiler. Onlara teşekkür ettim. Sosyal danışmanımız benim için yapabileceği başka bir şey olup olmadığını sordu. Ondan beni bir taksiye bindirmesini rica ettim. Ricamı yerine getirdi. Ona teşekkür ettim. "Taksi paranız var mı?" diye sordu. Serinkanlı müşterisi olan ben de paramın olduğunu söyledim. Eve varıp John'un ceketi ve atkısını (*Çok Yakın...Ve Çok Özel* filminin Patagonya ekip ceketi* ve kırmızı kaşmir atkı) Quintana'yı ziyarete gittiğimiz Beth Israel North'tan döndüğümüzde bıraktığı halde görünce, bir an için serinkanlı olmayan bir müşterinin ne yapabileceğini merak ettim. Yıkılmak? Sakinleştirilme ihtiyacı duymak? Çığlık atmak?

John'la bunu konuşma gereksinimi duyduğumu anımsadım.

John'la konuşmadığım tek bir şey yoktu.

Çünkü ikimiz de yazardık ve evde çalışırdık. Her günümüz birbirimizin sesini duyarak geçerdi.

* Adı geçen filmin (orijinal adı *Up Close and Personal*) ortak yazarları bu otobiyografik-biyografik kitabın yazarı olan Joan Didion, eşi John Gregory Dunne ve Alanna Nash'tir. Adı geçen ceket de sette ekibin giymesi için özel olarak hazırlanan bir rüzgarlıktır. (ç.n.)

Onu her zaman haklı bulmazdım ya da o benim görüşüme her durumda hak vermezdi ama birbirimize güvenirdik. Çıkarlarımızın çatıştığı ya da ayrıldığı herhangi bir durum yoktu. Kimi zaman John kimi zaman da ben daha iyi eleştiriler aldığımızdan "rekabet" ettiğimizi düşündükleri için olsa gerek, çoğu insan özel hayatımızın profesyonel çekemezlik, kıskançlık ve içerlemelerle dolu bir mayın tarlası olduğunu düşünürdü. Halbuki bizim evliliğimiz bundan çok uzaktı, ki bu da bana genelde insanların bu konudaki ısrarlı görüşlerinin, evlilik konusundaki popüler anlayışta ciddi boşluklar olduğunu düşündürürdü.

Üzerine konuştuğumuz konulardan biri de buydu.

New York Hastanesi'nden tek başıma döndüğüm geceye ilişkin hatırladıklarımdan en belirgin olanı o gecenin sessizliği.

Hastanede bana verilen plastik poşetin içinden fitilli kadife bir pantolon, yünlü bir gömlek ve bir kemerden başka bir şey çıkmadı. Kadife pantolonun bacakları yırtılmıştı. Sanırım eve gelen sağlık görevlileri ilk müdahale esnasında pantolonu yırtarak çıkarmışlardı. Gömleğin üstünde kan lekesi vardı. Kemeri, poşetten dürülü bir şekilde çıktı. Cep telefonunu, masasının üzerinde duran şarj cihazına taktığım aklıma geldi. Gümüş klipsini, yatak odasına götürüp içinde pasaportlarımız, nüfus cüzdanlarımız ve jüri hizmeti belgelerimizi sakladığımız kutuya koyduğumu anımsıyorum. Şimdi kart klipsine bakınca kullanmış olduğu kartları görüyorum: New York Eyaleti tarafından verilmiş ve 25 Mayıs 2004 tarihine kadar geçerli olan bir ehliyet; bir Chase banka kartı; bir American Express kartı; bir Wells Fargo MasterCard; Metropolitan Müzesi kartı; bir Batı Amerika Yazarlar Birliği (WGAW) kartı (WGAW kartlarına halen ücretsiz film izleme olanağı tanındığı bir dö-

neme aitti, yani akademideki seçimlerden önceki sezona ait bir karttı, belki de o kartı kullanarak bir filme gitmişti, kim bilir); bir sağlık sigortası kartı; bir Metro kartı; ve bir yüzünde "Kappa 900 SR atım düzenleyici implantım var," diğer yüzündeyse atım düzenleyici cihazın seri numarasının, implantı John'a takan doktorun telefon numarasının ve "İmplantın Yerleştirildiği Tarih: 3 Haziran 2003" ibaresinin yazılı olduğu Medtronic kartı vardı. Onun cebinden çıkan parayı çantamdakilerin yanına koydum, kırışmış faturaları düzelttim, sonra da yirmilik banknotları, onluk banknotları, beşlikleri ve birlikleri gruplar halinde düzenledim. Bunları yaparken işleri yoluna koyabildiğimi görebilmesini istediğimi anımsıyorum.

New York Hastanesi'nde perdeyle kapatılmış odacıkta John'un cansız bedenini gördüğümde, ön dişlerinden birinde, küçük bir kırık olduğunu fark etmiştim. Sanırım bu kırık düşerken aldığı darbeden kaynaklanmıştı. Yüzünde de morluklar vardı. Naaşını ertesi gün Frank E. Campbell'da* gördüğümdeyse, morlukların belli olmadığını gördüm. Mumyalama işlemi istemediğimi söyledikten sonra levazımatçının "Bu durumda naaşı temizler paklarız" demekle, aslında, morlukları kapatmayı kastettiğini anladım. Levazımatçıyla ilgili hatırımda fazla bir şey kalmadı.

Cenaze töreninin yapıldığı gün Frank E. Campbell'a geldiğimde (gözyaşları, öfke ve derin sessizliğin içinden yükselen biçare kahkaha gibi) her türlü uygunsuz tepkiden kaçınmaya öylesine kararlıydım ki, kendimi tamamen hissizleştirmiş ve tepkisizleştirmiştim diyebilirim. Annem öldüğünde, naaşını teslim alan levazımatçı, annemin yattığı yatağa bir yapma

* 1898 yılında kurulan Frank E. Campbell Şapeli New York'un, en ünlü levazım hizmeti kuruluşudur. (ç.n.)

gül bırakmış. Bunu bana, durumdan feci şekilde rahatsızlık duyan ağabeyim anlatmıştı. Dolayısıyla, yapma çiçeklere karşı hazırlıklıydım. Tabut hakkında aceleci bir karar verdiğimi sanıyorum. Levazım işleriyle ilgili kağıtları imzaladığım ofiste çalışmayan bir sandıklı saat olduğunu anımsıyorum. O gün benimle ofise gelen Tony Dunne, John'un yeğeni, levazımatçıya saatin çalışmadığını söylemişti. Levazımatçı da, dekorasyonla ilgili açıklamada bulunmaktan adeta memnuniyet duyar bir havada, saatin birkaç yıldır çalışmadığını, bu durumun da levazım kurumunun geçmişine "bir çeşit saygı gösterisi" olduğunu söylemişti. Adeta saat vasıtasıyla bir ders veriyordu bize. Quintana'ya odaklanmaya çalıştım. Levazımatçının söylediklerine zihnimi kapatabiliyordum ama Quintana'ya odaklanmaya çalışırken kulağıma çalınanlara kayıtsız kalamıyordum: *Baban yatıyor tabutunda boylu boyunca / O inciler babanın gözleriydi zamanında.*

Sekiz ay sonra, apartman yöneticimize apartman görevlisinin 30 Aralık gecesi tuttuğu kayıtları hâlâ saklayıp saklamadığını sordum. O geceye ait bir kayıt olduğundan emindim, çünkü apartmanın yönetim kurulunun üç yıl başkanlığını yapmıştım ve kapı kayıtlarının apartman yönetimi işlemlerinin önemli bir parçası olduğunu biliyordum. Ertesi gün, apartman yöneticisi 30 Aralık gecesine ait kayıtların olduğu sayfayı getirdi. Kayıtlara göre, o geceki apartman görevlileri Michael Flynn ve Vasile Ionescu'ydu. Bu ayrıntıyı kayıtları görene kadar hatırlamamıştım. Vasile Ionescu ve John'un asansörde kısacık da olsa bir eğlenceleri, adetleri vardı, adeta küçük bir oyundu bu. Çavuşesku Romanyası'ndan sürgün edilmiş bir karakter ile West Harford, Connecticut'tan bir Katolik İrlandalının politik konularda "fikir teatisinde" bulunduğu bir oyun. "Eee, üstadım, Bin Ladin nerede olabilir sizce?"

derdi Vasile John asansöre bindiğinde ve oyunun dile getirilmeyen kuralına göre de olmadık bir olasılıkla devam ederdi: "Çatı katında olabilir mi?" "Veya dubleks dairede?" "Ya da spor salonunda?" Kayıtlarda Vasile'nin ismini gördüğümde, 30 Aralık akşamı Beth Israel North'tan dönerken Vasile'nin bu oyunu başlatıp başlatmadığını anımsamadığımı fark ettim. O akşama ait sadece iki kayıt vardı, her zamankinden daha az, apartman sakinlerinin çoğunun Noel ve Yeni Yıl kutlamaları dolayısıyla evlerinde olmamalarına rağmen:

NOT: 21:20'de Bay Dunne'ın evine sağlık görevlileri geldi. Bay Dunne 22:05'te hastaneye götürüldü.

NOT: A-B asansörünün ampulü patladı.

A-B asansörü bizim asansörümüzdü. Saat 21:20'de sağlık görevlilerinin yukarı çıktığı ve 22:05'te John'la beni indirdikleri ve kayıtlara geçmemiş bir saatte benim hastaneden dönüşte yukarı çıkmak için kullandığım asansör. Asansörün ampulünün patlamış oluğunun farkına varmamıştım. Sağlık görevlilerinin bizim evde kırk beş dakika geçirdiklerini de fark etmemiştim. Kayıtları okuyana kadar, bana sorulduğunda, geçen zamanı "on beş ya da yirmi dakika" olarak yanıtlamıştım. *Sağlık görevlileri evde bunca vakit geçirdilerse, bu, John'un o süre boyunca hayatta olduğu anlamına mı geliyor?* Bunu bir doktor arkadaşıma sordum. "Bazen sağlık görevlileri uzun süre uğraşırlar," dedi. Aslında bu yanıtın sorumu kesinlikle karşılamadığını anlamam biraz zaman aldı.

Ölüm ilanını aldığımda, ölüm tarihi ve saatinin 30 Aralık 2003, 22:18 olarak kaydedildiğini gördüm.

O gece hastaneden ayrılmadan önce otopsi yapılmasına razı olup olmadığımı sormuşlardı. Olur demiştim. Sonra, bir yerde geride kalan yakına otopsiye izin verip vermeyeceğini sormanın, hastanın ölümünün ardından yapılması zorunlu olmakla birlikte doktorlar açısından en hassas, en iç parçalayan ve genellikle de en zor iş olduğunu okudum. Çoğu bilimsel araştırmaya göre (örneğin J. Katz ve R. Gardner tarafından yapılan "İntern'in İkilemi: Otopsi İçin İzin İstemek"* doktorlar ölen hasta üzerinde otopsi yapmak için yakınlarından izin istemeden önce büyük kaygı duyarlar. Tıp biliminin öğrenilmesi ve öğretilmesi açısından otopsinin büyük önem taşıdığını bilmekle beraber, işlemin en ilkel korkularını dürttüğünü de bilirler. Eğer o gün benden otopsi için izin isteyen her kimse böylesine bir kaygı duyduysa, onu bağışlarım. Çünkü gerçekten de otopsi yapılmasını istedim. Yaptığım bazı araştırmalar esnasında nasıl bir işlem olduğunu görmeme rağmen yapılmasını istedim. Tam olarak nasıl bir işlem olduğunu biliyorum: Naaşın göğsünü, kasabın tezgahtda bir tavuğun göğsünü yardığı gibi yararak açıyor, yüzündeki deriyi yüzüyor, iç organları çıkarıp tartıyorlar. Cinayet dedektiflerinin bile otopsi sırasında gözlerini kaçırdıklarını bilirim. Tüm bunlara rağmen, gerçekten de John'un cansız bedenine otopsi yapılmasına razıydım. Nasıl, neden ve ne zaman olduğunu bilmem gerekiyordu. Aslında, işlem yapıldığı esnada orada olmayı isterdim. (John'la birlikte birkaç otopsi izlemiştik ve onun otopsisini izlemenin boynumun borcu olduğunu duyumsuyordum. Otopsi masasında yatan ben, hayatta olan o olsaydı otopsimi izleyeceğinden o an emindim.) Ancak bu duygu mantıklı bir şekilde doktorlara aktarabileceğime inanmadığımdan, otopsiyi seyredip seyredemeyeceğimi soramadım.

* The Intern's Dilemma: The Request for Autopsy Consent Psychiatry in Medicine 3:197-203, 1972

Eğer ambulans 22:05'te hastaneye gitmek üzere apartmandan ayrıldıysa ve ölüm saati kayıtlara 22:18 olarak geçtiyse, arada geçen on üç dakikada olan biten, hastane kaydı ve diğer bürokratik işlemlerin yapılması, hastane prosedürlerinin yerine getirilip kırtasiye işlerinin halledilmesi, sorumlu kişinin çıkış işlemlerini tamamlaması ve serinkanlı müşteriyi bilgilendirmesinden ibaretti.

Sonradan, çıkış işlemlerine "ilan" dendiğini öğrendim, "Ölüm ilan edildi: 22:18"de olduğu gibi.

Artık o geçen dakikalar boyunca ölmüş olduğuna inanmam gerekiyordu.

O zaman zarfında ölmüş olduğuna inanmazsam, onu kurtarabilmiş olmam gerektiğine inanacaktım.

Otopsi raporunu görene kadar zaten böyle düşünmeye devam ettim, bir sabuklama örneği sergileyerek, her şeye gücümün yettiği yanılgısı içinde.

Ölümünden bir iki hafta önce, bir akşam restoranda yemek yerken, John benden not defterime bir şey yazmamı istedi. Not alması gerekir diye, her zaman yanında üzerinde adı basılı, iç cebe kolaylıkla sığabilen, 7 santime 15 santimlik kartlar taşırdı. Yemekte aklına not etmek istediği bir şey gelmiş, ancak cebinde kartlarının olmadığını fark etmişti. "Bir şey yazmanı istiyorum," demişti, "yeni kitabımla ilgili, seninkiyle değil," diye vurgulamıştı, çünkü o sıralar ben de sporla ilgili bir kitap üzerinde çalışmaktaydım. Yazdırdığı not şöyleydi: *"Eskiden, maçtan sonra koçlar sahadan çıkınca 'Harika bir oyundu!' derdi. Şimdiyse, dışarıda savaş varmış kendileri de askermiş edasıyla eyalet polisi eşliğinde çıkıyorlar. Bu, sporun askerileşmesidir."* Ertesi gün ona notu verdiğimde "İstersen bunu kullanabilirsin," dedi.

Ne demek istemişti acaba?

Bir şeyler mi hissetmişti? Belki bir önsezi? O gece neden yanına kartlarını almayı unutmuştu? Beni, bir keresinde not defterimi unuttuğumda, yazabilmek ve yazamamak arasındaki farkın aklına bir şey geldiğinde not alabilmek olduğu konusunda uyaran o değil miydi? O gece bir şeyler yazabileceği zamanın giderek daraldığını mı söylüyordu?

Brentwood Park'ta yaşadığımız yıllardı. Bir yaz, öğleden sonraları saat dörtte çalışmayı kesip havuza girmeye başladık. John suyun içinde ayakta kitap okuyor (o yaz öykünün nasıl gittiğini görmek için *Sophie'nin Seçimi*'ni* yeniden okuyordu), ben de bahçede çalışıyordum. İçinden geçen çakıl taşlı patikası ve gül çardağıyla, tarhlar boyunca kekik, lavantin ve akırkarha ekili küçük, hatta minyatür bir bahçeydi. Birkaç yıl önce John'u çimin bir kısmını söküp farklı bitkiler ekmeye ikna etmiştim. Daha önce bahçeye zerre kadar ilgi duymadığı için de, ekim yaptıktan sonra elde ettiğim sonucu neredeyse mistik bir armağan olarak görmesi beni çok şaşırtmıştı. O yaz öğleden sonraları, havuzda biraz yüzer, saat beşe doğru havlulara sarınıp BBC'de gösterilen *Tenko* dizisini izlemek üzere evimizin kütüphanesine giderdik. Dizi, İkinci Dünya Savaşı sırasında Japonlar tarafından Malay'da esir alınan birkaç tipik İngiliz kadınını (biri olgunluktan uzak ve bencil, bir diğeriyse belli ki *Mrs. Miniver*** düşünülerek yaratılmış bir karakterdi) konu alıyordu. Her ikindi, *Tenko*'yu izledikten sonra yukarı çıkıp bir iki saat daha çalışırdık

John en üst katta kendi ofisinde, ben de eskiden veranda olan, camla kapattırarak oda haline getirdiğimiz ofisimde. Saat yedi-yedi buçuk sularında akşam yemeği için dışarı çı-

* Sophie's Choice

** *Mrs. Miniver* 1937'de Jan Struther tarafından *The Times* gazetesinde bir yazı dizisinin başkahramanı olarak yaratılan, orta tabakadan olmanın hoşnutsuzluğuyla, sınıf atlamak için kimi zaman gülünç duruma düşen hayali bir İngiliz ev hanımıdır. (ç.n.)

kar, çoğunlukla Morton's adında bir restorana giderdik. Restoranda her zaman Meksika usulü karidesli dürüm ve fasulyeli tavuk olurdu. Her zaman tanıdık birilerine rastlardık. Salon serin, yerler cilalı ve ortam loştu, ama yine de dışarının alacakaranlığını görebilirdik.

John gece araba kullanmaktan hoşlanmazdı. Sonradan öğrendim ki, New York'ta daha çok zaman geçirmek istemesinin bir sebebi de buymuş; o zamanlar bu isteğinden haberim yoktu. O yaz bir gece akşam yemeğinden sonra, Anthea Sylbert'in Hollywood'da Camino Palmero'daki evinden dönerken arabayı benim kullanmamı istedi. Bu isteğin beni ne kadar şaşırttığını anımsıyorum. Anthea'nın evi, 1967'den 1971'e kadar oturduğumuz Franklin Caddesi'ndeki evimize bir bloktan az bir mesafedeydi. Bu da bana John'un bu davranışının ardındaki gerçeğin, yaşadığımız çevreyi tanımamasından öte olduğunu söylüyordu. Marşa basarken John arabadayken benim direksiyonda olduğum zamanların bir elin parmaklarından fazla olmadığını fark ettim. Hatırlayabildiğim, bir kez de Las Vegas'tan Los Angeles'a giderken ben arabayı kullanmış, o da Corvette'imizin ön koltuğunda uyuklamıştı. O yolculuk sırasında gözlerini açıp, bir süre sonra ölçülü bir tonda "Ben olsam biraz daha yavaş giderdim," demişti. Yaptığım hızın farkında olmadığımdan göstergeye bakmıştım: Saatte 120 mil hızla gidiyordum.

Yine de...

Çölün ortasından geçen otoyolda gitmek farklı bir şeydi. Daha önce benden şehirde yediğimiz bir akşam yemeğinin dönüşünde araba kullanmamı hiç istememişti: Camino Palmero'daki o gece bir ilkti. Brentwood Park'a benim şoförlüğümde yaptığımız kırk beş dakikalık yolculuğun sonunda "Çok iyi kullandın," demesi de öyle.

Ölümünden önceki yıl pek çok kez havuzda geçirdiğimiz öğleden sonralarını bahçeyi ve *Tenko*'yu anmıştı.

*Ölüm Saatimiz** adlı eserinde Philippe Aries, *Chanson de Roland*'da** işlendiği üzere, ölümün en önemli özelliğinin ani ya da kaza sonucu bile olsa, gelişini belli etmesi olduğunu söylemiştir. Gawain'e sorarlar: "Aman, efendimiz, ölümünüz bu denli tez mi olacak?" Gawain yanıtlar: "Derim size, iki günüm bile kalmadı." Aries vurgular: "Ne doktoru, ne arkadaşları ne de rahipler (arkadaşları ve rahipler yoktur ve unutulmuştur zaten) ölümün geldiğini onun anladığı gibi anlamıştır. Sadece ölmekte olan bir insan ne kadar zamanının kaldığını bilir."

Akşam yemeğini yemek üzere oturursun.

"İstersen bunu kullanabilirsin," demişti bana yazdırdığı notu ona verdiğimde. Ölümünden bir iki hafta önce.

"Ve sonra, yaşamı sona erdi."

İçimizi kapladığında, kederin hiç de beklediğimiz gibi olmadığını görürüz. Annem ve babam öldüğünde öyle hissetmemiştim. Babam seksen beş yaşını doldurmadan birkaç gün önce, annem de doksan bir yaşına birkaç ay kala öldü. İkisi de son birkaç yılında epey güçten düştükten sonra öldü. Her ikisinde de derin bir üzüntü, yalnızlık (kaç yaşında olursa olsun terk edilen bir çocuğun duyumsayacağı türden bir yalnızlık), geçen onca zamana karşı esef ve söylenmeden, söylenemeden yutulup kalan onca sözcüğün pişmanlığını yaşadım. Yaşamlarının son yıllarında karşılaştıkları çaresizlik, acı ve fiziksel eksikliği paylaşamamış olmamın ardından yoğun bir suçluluk duyumsadım. İkisinin ölümünün de kaçınılmaz olduğunun farkına vardım. Yaşamım boyunca onların ölümünü kor-

* The Hour of Our Death

** Frank Kralı Charlemagne'ın savaşlarını anlatan Fransız destanı. (ç.n.)

kuyla, dehşetle bekledim. Ölümleri gerçekleştiğinde de gerçeklerimden, gündelik yaşamımdan belli bir mesafede kaldılar. Annemin ölümünün ardından, tam olarak neler duyumsadığımı sezmiş olan Chicago'dan bir arkadaşımdan, ki kendisi eski bir Maryknoll rahibi olur, bir mektup aldım. Mektubunda, "Bir ebeveynin ölümü, kendimizi buna ne kadar hazırlasak da, kaç yaşında olursak olalım, içimizde bir şeyleri yerinden oynatır, bizi bile şaşırtan tepkiler tetikler ve çoktandır unuttuğumuzu, yitip gittiğini sandığımız anları ve anıları diriltir. Sınırları, vadesi belli olmayan, adına yas denen o süreçte kendimizi bir denizaltında, okyanus tabanının sessizliğinde, derinlik farkının ayrımında, kâh kendimizle iç içe, kâh kendimizden uzakta duyumsar, geçmiş anlardan, anılarımızdan ağır darbeler alır, tokat üstüne tokat yediğimizi hissederiz.

Babam ölmüştü, annem ölmüştü. Halen onların ölümlerinin içimde yarattığı duygusal mayınlara basmamak için dikkatli olmam gerekiyordu ama yine de her sabah kalkıp kirli çamaşırları çamaşırhaneye yollayabiliyordum.

Hâlâ Paskalya yemeği için ne pişirsem diye düşünebiliyordum.

Hâlâ pasaportumu yenilemem gerektiği aklıma geliyordu.

Keder ise farklı. Kederle aranıza mesafe koyamıyorsunuz. Keder dalgalar halinde geliyor, kriz gibi vuruyor, geldi mi dizlerinizin bağı çözülüyor, gözünüzü kör ediyor, gündelik yaşamı silip atıyor. Kederi yaşayan hemen herkes bu "dalgalar halinde gelme" olgusundan söz eder. 1940'larda Massachusetts Hastanesi'nde Psikiyatri Kliniği'nin başkanlığını yapan ve 1942'nin Coconut Grove* yangınında yakınlarını kaybeden

* Boston'ın ünlü gece klüplerinden biri olan Coconut Grove'da dekorasyonda kullanılan malzemenin alev alması sonucu çıkan ve 15 dakika gibi kısa bir sürede tüm kulübü küle çeviren yangında 492 kişi yaşamını yitirmiştir. (ç.n.)

pek çok insanla görüşen Eric Lindemann, 1944 yılında yaptığı ünlü araştırmasında bu olguyu şöyle anlatır: "20 dakika ile bir saat arasında değişen bedensel acı dalgaları, gırtlakta düğümlenme hissi, nefessiz kalma, derin nefes alma ihtiyacı, karın bölgesinde boşluk hissi, kas gücünde yitim ve gerilim ya da zihinsel acı olarak tanımlanan yoğun hayali acı."

Gırtlakta düğümlenme hissi.

Nefessiz kalma, derin nefes alma ihtiyacı.

Böylesi dalgalar beni 31 Aralık 2003 sabahı vurmaya başladı, olaydan yedi ya da sekiz saat sonra evde yalnız uyandığımda. Bir önceki gece ağladığımı anımsamıyorum; olayın hemen ardından, sadece yapmam gereken bir şeyler olduğunu düşünebildiğim bir şoka girmiştim. Sağlık görevlileri salonumuzun bir köşesinde John'un hayatını kurtarmaya çalışırken düşünebildiğim tek şey bir şeyler yapmam gerektiği olmuştu. Örneğin, John'un tıbbi geçmişini anlatan notu hastaneye götürmek için yanıma almalıydım. Evden çıkmadan şömineyi söndürmem gerekmişti. Hastanede yapmam gerekenler olmuştu. Örneğin, sırada beklemiştim. John'un Columbia Presbiteryen'e nakli yapılınca, ona elektronik donanıma sahip bir yatak bulma düşüncesine odaklanmıştım.

Hastaneden döndüğümde de yapmam gereken işler olmuştu. Belki tam olarak neler yapmalıydım, madde madde sayamıyordum ama bir tanesinden adım gibi emindim: John'un kardeşi Nick'i durumdan haberdar etmem gerekiyordu. Cape Cod'da yaşayan diğer kardeşleri Dick'i aramak için geç bir saatti (sağlığı pek de iyi olmayan ve genellikle erken yatan Dick'i uykusundan kötü bir haberle uyandırmak istememiştim) ama Nick'e haber vermem şarttı. Ancak bunu nasıl yapacağımı planlamamıştım. Yatağa oturdum, ahizeyi kaldırdım, Connecticut'taki evinin numarasını çevirdim. Telefonu açtı.

Durumu anlattım. Telefonu kapattıktan hemen sonra, numarayı çevirip gereken sözcükleri telaffuz etmekten ibaret bir sinirsel hareket olarak tanımlayabileceğim otomatik davranış dizisinin ardından ahizeyi tekrar kaldırdım. Quintana'yı arayamazdım (hâlâ birkaç saat önce onu ziyaret ettiğimiz yerde, Beth Israel North'un yoğun bakım ünitesinde baygın halde yatmaktaydı) ancak Quintana'nın beş aylık eşi Gerry'yi ve Pebble Beach'te oturan erkek kardeşim Jim'i arayabilirdim. Önce Gerry'yi aradım. İstersem ya da gereksinim duyarsam yanıma gelebileceğini söyledi. Ona iyi olduğumu, gelmesine gerek olmadığını söyledim. Sonra Jim'i aradım. Jim hemen bir uçağa binip geleceğini söyledi. Ona uçakla gelmesinin gerekmediğini, sabah olunca tekrar konuşabileceğimizi söyledim. Telefonu kapattım. Tam da ne yapmam gerektiğini düşünürken telefon çaldı. Arayan John'un ve benim temsilcimiz ve yanlış anımsamıyorsam 1960'lardan beri yakın dostumuz Lynn Nesbit'di. Olanlardan nasıl haberdar olduğunu bilmiyordum, ancak haberi almıştı (büyük olasılıkla geçen birkaç dakika içinde Nick ve Lynn'in tanıdığı ortak bir arkadaşımız ile telefonda görüşmüştü) ve taksiye binmiş bizim eve geliyordu. Lynn'in geliyor olması beni bir bakıma rahatlattı (Lynn güç durumlarla nasıl başa çıkılacağını iyi bilirdi ve eminim benim ne yapmam gerektiğini de biliyordu). Diğer yandan da sersemlemiştim, ne yapacağımı bilemez bir haldeydim: Böyle bir zamanda, arkadaşım da olsa, birinin refakatiyle nasıl başa çıkacaktım? Ne yapacaktık ki? Sırıngaların ve EKG elektrotlarının hâlâ yerde durduğu, zemininde hâlâ kan olan salonda öylece oturacak mıydık? Şöminede hâlâ kor varsa onları mı alevlendirseydim? Bir şeyler mi içecektik? Canı bir iki lokma atıştırmak ister miydi?

Ben bir şeyler yemiş miydim?

Kendime bir şeyler yiyip yemediğimi sorduğum an neyle karşı karşıya olduğumun farkına vardım: O gece anladım ki yemek düşündüğüm an kusacaktım.

Lynn geldi.

Salonun şırıngalar, elektrotlar ve kan olmayan bir köşesinde oturduk.

Lynn ile konuşurken (işte bu emin olamadığım kısım) yerdeki kanın, John düştüğünde açılan bir yaradan akmış olduğunu düşünmüştüm. Yere yüzüstü düşmüştü, acil serviste onu gördüğümde dişinde ufak bir kırık olduğunu fark etmiştim ve belki de kırılan diş dudağının içini kanatmıştı.

Lynn, Christopher'ı arayacağını söyleyip telefona yöneldi.

Bir kez daha ne yapacağımı bilemez haldeydim. En yakından tanıdığım Christopher, Christopher Dickey'di, ancak o da çoğunlukla ya Paris'te ya Dubai'deydi ve adı geçen Christopher oysa, Lynn ondan bahsederken Christopher değil Chris derdi. Bir an için düşüncelerimin otopsiye yöneldiğinin farkına vardım. Belki de o an, ben Lynn'le otururken yapılmaktaydı. O an fark ettim ki Lynn'in aradığı Christopher, *New York Times* gazetesinin ölüm ilanlarından sorumlu müdürü Christopher Lehmann-Haupt'tı. O an sarsıldım. *Bunun için henüz erken* demek istedim, ancak ağzım kupkuruydu. "Otopsi" fikriyle başa çıkabiliyordum, ancak "ölüm ilanı" düşüncesi tuhafıma gitmişti. Hastanede, sadece John'la benim aramda, sadece ikimizi ilgilendiren "otopsi"den farklı olarak "ölüm ilanı", olanların gerçekliğini yüzüme vuruyordu. Bir an için, mantıksız olduğunu fark etmeden, aynı şeyin Los Angeles'ta da olup olmadığını düşündüm. Zihnimde hangi saatte öldüğünü, Los Angeles'ta o saatin henüz gelip gelmediğini hesaplamaya çalışıyordum. (Geriye dönebilmek için hâlâ vakit var mıydı? Pasifik saatine göre farklı bir sona varabilir miydik?)

Los Angeles Times'tan kimsenin *New York Times*'ı okuyarak olan bitenden haberdar olmamasını sağlamak için kuvvetli bir istek duydum. *Los Angeles Times*'ta çalışan en yakın arkadaşımız Tim Rutten'ı aradım. O esnada ne Lynn'in ne de benim ne yapmakta olduğumuzu hatırlıyorum. Yalnızca Lynn'in o geceyi yanımda geçireceğini söylediğini, benimse bu öneriyi yalnız kalabileceğimi ve kendimi kötü hissetmediğimi söyleyerek geri çevirdiğimi hatırlıyorum.

Ve kendimi kötü hissetmedim de.

Sabah olana kadar iyiydim. Sabahın ilk saatlerinde, yarı uykulu bir haldeyken neden yatakta yalnız olduğumu düşündüm. İçimi kasvet bürüdü. John'la tartıştığımız bir gecenin sabahında yüreğimi sıkıştıran kasvete benziyordu. John'la tartışmış mıydık? Öyle olmuşsa, nasıl başlamıştı tartışma? Nasıl başladığını anımsamadığım bir tartışmanın ardından yaşanan hoşnutsuzluğu nasıl tatlıya bağlayabilirdim?

Sonra anımsadım.

Birkaç hafta boyunca her yeni güne bu şekilde uyandım.

Uyandığım sabah aydınlık değil, karanlıktı.

John'un, küçük erkek kardeşi intihar ettikten hemen sonra adeta tespih eşliğinde dua okur gibi okuduğu Gerard Manley Hopkins tarafından yazılmış birkaç farklı şiirden aldığı dizelerden biri. Bir çeşit doğaçlama duaydı yarattığı.

Zihin, dağları vardır zihnin; kayaları
Korkunç kayalar, kimsenin arşınlamadığı.
Küçümseyin onları
O yalçınlara hiç takılmayanları.

Uyandığım sabah aydınlık değil, karanlıktı.
Dileğim, fırtınaların hiç uğramadığı
Bir yerde olmaktı.

O ilk geceyi yalnız geçirme konusundaki ısrarcılığımın göründüğünden daha karmaşık bir durum, çok ilkel bir içgüdü olduğunu daha yeni anlayabiliyorum. John'un ölmüş olduğunu tabii ki anlayabiliyordum. Haberi bilincim yerinde olarak John'un kardeşine ve Quintana'nın eşine hiç vakit kaybetmeden ulaştırmıştım. *New York Times* gazetesindekiler durumdan haberdardı. *Los Angeles Times* gazetesindekiler de durumdan haberdardı. Ancak ben, mutlak son olarak bu haberi kabullenmeye henüz hazır değildim. Hâlâ, içimde bir yerde olan bitenin geri döndürülebileceğine, hiç yaşanmamış sayılacağına inanıyordum. Tam da bu yüzden yalnız kalmam gerekiyordu.

O geceden sonra haftalar boyunca eş, dost yanımda olacaktı. (Ertesi gün Kaliforniya'dan Jim ve eşi Gloria geldi, Nick geri geldi, Tony ve eşi Rosemary Connecticut'tan geldiler, Jose gitmeyi planladığı Las Vegas'a gitmeyerek benimle kaldı, asistanımız Sharon kayak tatilinden apar topar döndü. John'un ölümünü izleyen birkaç hafta boyunca evde benden başka kimsenin olmadığı tek bir gün bile olmayacaktı.)

Halbuki John'u döndürebilmek için yalnız kalmalıydım.

İşte bu, büyüsel düşünce yılımın başlangıcı oldu.

3.

Kederin zihni altüst etme gücü, aslında kapsamlı işlenmiş bir konudur. Kederli olma hali, Freud'un 1917 yılında yazdığı *Yas ve Melankoli** adlı makalesinde anlattığı gibi, "yaşama karşı normal tutumdan ciddi şekilde sapma hali"ne neden olur. Ancak Freud kederin, zihnin altüst olmasından farklı bir durum olduğunu da ekler, "kimse kederli bir kişinin patolojik bir vaka, tedaviye gereksinimi olan bir insan olduğunu düşünmez." Bunun yerine, kederin "zaman içinde kendi kendine iyileşecek, geçecek bir durum" olduğuna inanırız. Dahası, kederli insana yapılacak herhangi bir müdahalenin yersiz hatta sakıncalı olacağını düşünürüz. 1940 yılında yazdığı eseri *Yas Tutma ve Yasın Manik-Depresif Durumla İlişkisi*** adlı eserinde Melanie Klein benzer bir değerlendirme yapar: "Yastaki kişi aslında hastadır, ancak bu ruh hali yakınını kaybetmiş insanlar arasında öyle yaygındır ve bize öylesine doğal gelir ki, yas tutmayı bir hastalık olarak nitelendirmeyiz... Daha açık söylemek gerekirse, yas tutma sürecinde söz konusu kimse başkalaşmış ve geçici bir manik-depresif duruma düşer ve zaman içinde kendiliğinden bu durumun üstesinden gelir..."

"Üstesinden gelir"deki vurguya dikkatinizi çekerim.

* Mourning and Melancholia

** Mourning and Its Relation to Manic-Depressive States

Yaz ortalarıydı, John'u geri döndürebilmek için yalnız kalmaya yoğun istek duyduğum o geceden birkaç ay sonraydı. Bir gün, o kış ve ilkbahar boyunca defalarca mantıklı düşünebilme yeteneğimi yitirmiş olduğumu fark ettim. Küçük çocuklar gibi düşündüğüm zamanlar olmuştu. Nasıl ki küçük çocuklar dilek ve düşüncelerinin gerçekliğinin sonuçları değiştirebileceğine inanırlar, benim de benzer şekilde gerçeklikle bağlarımın zayıfladığı anlar olmuştu. Benim özel durumumda, çocuklarınkinden farklı olarak, çarpık düşünme üstü kapalı bir şekilde oluşmuş, dışarıya yansımamıştı ve büyük olasılıkla benden başka kimse bu şekilde düşündüğümün farkına varmamıştı. Her ne kadar böyle düşündüğüm zamanlarda çocuklaştığım gerçeğinin kendim bile farkına varsam da, geri dönüp bakınca durumun ciddiyetini görebiliyorum. Bu düşüncelere daldığım zamanları değerlendirdiğimde, duymuş olmam gereken tehlike çanları çalıyordu. Örneğin ölüm ilanları. Gazetenin ölüm ilanı sayfalarını açamıyordum bile. Bu durum, John'un ölüm ilanının ilk çıktığı gün olan 31 Aralık 2003'ten, 2004 Oscar Ödül Töreni'nin yapıldığı 29 Şubat gecesi "Anısına" köşesinde John'un fotoğrafını görene kadar sürdü. Ölüm ilanlarının beni neden o kadar rahatsız etmiş olduğunu o an anladım.

John'un ölüm ilanının yayımlanmasına izin vererek diğer insanların onun ölmüş olduğunu düşünmesine izin vermiştim.

Onun diri diri gömülmesine izin vermiştim.

Farkına vardığım bir diğer tehlike çanı da şuydu: Şubat sonu, Mart başı gibi, Quintana hastaneden çıktıktan sonraydı. Henüz cenaze töreni yapılmamıştı çünkü Quintana'nın tamamen iyileşmesini bekliyorduk. Bir gün, John'un kıyafetlerini ihtiyacı olanlara dağıtmam gerektiği duygusuna kapıldım. Çoğu tanıdığım, John'un ölümünün ardından giysileri-

ni vermem gerektiğini (daha sonradan gördüğüm kadarıyla da) iyi niyetle söylemişti, ancak bana bu konuda yardımcı olabileceklerini dile getirerek yanlış bir yaklaşımda bulunmuşlardı. Buna direnmiştim. Neden olduğunu bilmiyordum ama John'un giysilerini vermeme ve bu konuda kimseden yardım almama konusunda direniyordum. Anımsıyorum da, babam öldüğünde annemin, babamın giysilerini, aralarında görümcem Gloria'nın gönüllü çalıştığı bir kurumun da bulunduğu, çeşitli hayır kurumlarına dağıtılmak üzere paketlemesine yardım etmiştim. Annem öldüğündeyse Gloria, ben, Quintana, Gloria ve Jim'in kızları aynı şeyi yapmıştık. Bir yakının ölümünün ardından giysilerini paketleyip hayır kurum ve kuruluşlarına vermek bir nevi adetti, bir görevdi.

İşe koyuldum. John'un kazaklarının, tişörtlerinin ve Central Park'ta sabah erkenden yürüyüşe gittiğimiz zaman giydiği spor kıyafetlerinin olduğu bir rafı boşalttım. Onunla her sabah yürüyüşe çıkardık. Her zaman birlikte yürümezdik çünkü hoşlandığımız rotalar farklıydı; ancak ikimiz de diğerimizin rotasını aklının bir köşesinde tutar, yürüyüş rotamızı parkuru tamamlamadan diğerininki ile kesişecek şekilde ayarlardık. Bu raftaki kıyafetler sanki bana aitlermiş gibi tanıdık geldi. Bu düşünceyi aklımdan hemen çıkardım. Bazı kıyafetleri (Quintana'nın ona Arizona'dan aldığı ve çok giyilmekten rengi solmuş bir Canyon Ranch tişörtü gibi) ve bu raftaki giysilerin çoğunu caddenin karşı tarafındaki St. James Kilisesi'ne götürmek üzere çantalara doldurdum. Giderek yürekleniyordum. Dolabı açtım ve birkaç çanta daha dolduracak kadar giysi boşalttım raflardan: New Balance spor ayakkabıları, botlar, Brooks Brothers marka şortlar, çantalar dolusu çorap. İşim bitince bütün çantaları St. James Kilisesi'ne götürdüm. Birkaç hafta sonra birkaç çanta daha doldurdum ve çantaları John'un bazı giysilerini tuttuğu ofisine götürdüm. Henüz takım elbi-

selerine, gömleklerine ve ceketlerine el sürmeye cesaret edemiyordum, ancak kalan ayakkabılarla bir başlangıç yapabilirim diye düşündüm.

Ofisinin kapısının önünde durdum.

Hayır, henüz ayakkabılarını vermeye hazır değildim.

Orada bir süre öylece durdum ve sonra neden ayakkabıların geri kalan kısmını veremeyeceğimi düşündüğümü anladım: Geri gelecek olursa o ayakkabılara ihtiyacı olacaktı.

Bu düşüncenin farkına varmam, düşünceyi zihnimden çıkarmama kesinlikle yardımcı olmadı.

Hâlâ bu düşüncenin gücünü yitirip yitirmediğini (mesela ayakkabıları paketleyip kiliseye götürerek) denemeye kalkışamadım.

Düşündüğümde, otopsi işleminin bu tarz düşüncenin ilk örneği olduğunu görüyorum. John'a otopsi yapılmasına büyük bir kararlılıkla izin verdiğimde aklımda başka ne vardı bilmiyorum ama otopsinin bana John'un sağlığında ters giden ve ölümüne neden olan her neyse çok basit olduğunu göstereceğini düşündüren çarpık bir düşünceye takılıp kalmıştım. Belki geçici bir damar tıkanıklığı, belki kalpte bir ritim bozukluğuydu, daha önemli bir sorun olamazdı. Ufak bir müdahaleden –kullandığı ilaçların dozajında ya da atım düzenleyicisinin ayarlarında bir değişiklik gibi– fazlasını gerektirecek bir durum olmadığını, olamayacağını düşünüyordum. Bu düşünce zincirinin bir sonraki halkası da beni John'un durumunun düzeleceğine inandırıyordu.

2004 başkanlık kampanyalarının yapıldığı günlerdi. Bir gün, başkan adayı John Kerry'nin eşi Teresa Heinz Kerry'nin bir röportajına takıldım. Bayan Kerry'nin ilk eşinin ani ölü-

münden bahsettiği röportaja adeta kilitlenmiştim. Jack Heinz'ın da ölümüyle sonuçlanan uçak kazasından sonra Bayan Kerry, Washington'ı derhal terk edip Pittsburgh'a gitme "gereksinimi" duyduğunu anlatıyordu.

Pittsburgh'a gitmeye elbette "gereksinim" duyuyordu. Bunun ne demek olduğunu gerçekten anlayabiliyordum.

Çünkü Jack Heinz'ın geri gelebileceği yer Washington değil, uçak kazasının olduğu Pittsburgh'du.

Aslında otopsi, doktorlar John'un öldüğünü ilan ettikleri gece yapılmadı.

Ertesi gün sabah on bire kadar da yapılmadı. Şimdi fark ediyorum da, 31 Aralık sabahı New York Hastanesi'nden tanımadığım bir adamın beni aramasına kadar aslında John'un otopsisi yapılabilirdi. 31 Aralık sabahı beni arayan "sosyal danışmanımız" değildi, "eşimin doktoru" değildi, John ve benim birbirimize söyleyeceğimiz gibi "yol arkadaşımız" değildi. "Yol arkadaşı" tanımlaması, aslen John'un teyzesi Harriet Burns'ün bir icadıydı. Diyelim ki, yolda giderken önünü bir Cadillac Sevile kesti, daha sonra aynı arabayla yolları tekrar kesişti ya da ışıklarda yan yana geldiler. Arabanın şoförüne "yol arkadaşı" adını yapıştırıverirdi Harriet Burns. O sabah telefondaki adamı dinlerken kafamın içinde John'un sesini duyduğumu anımsıyorum: "yol arkadaşımız değil" diyordu. Adamın sarf ettiği sözcükler arasından sempatik ifadeler yakalıyordum. Yardım önerisinde bulunduğunu da anımsıyorum. Belli ki lafı dolandırıyor, dilinin altındaki baklayı bir türlü çıkaramıyordu.

Konuşmanın bir noktasında, eşimin organlarının bağışlanmasını isteyip istemediğimi sordu.

O an aklıma yüzlerce düşünce üşüşüverdi. Aklıma ilk gelen sözcük de "hayır" oldu. Aynı esnada bir akşam yemeği sıra-

sında Quintana'nın, ehliyetini yenilediğinde organ bağışı hanesine de olumlu ibare yazdırdığını söylediğini anımsadım. John'a organlarının bağışlanmasına izin verip vermemiş olduğunu sormuş, John da "hayır" demişti. Bu konuda konuşmuşlardı.

Ben de konuyu değiştirmiştim.

Ne John'u ne Quintana'yı ölü olarak düşünememiştim, düşünmek istememiştim.

Hattın diğer ucundaki adam konuşmaya devam ediyordu. Bir an için düşündüm: Eğer Quintana bugün yatmakta olduğu Beth Israel North Hastanesi'nin yoğun bakım ünitesinde ölecek olursa, bu konuyla yüzleşmem gerekecek mi? Öyle bir durumda ne yaparım? Şimdi ne yapmalıyım?

Adama kızımızın bilincinin yerinde olmadığını söylediğimi duydum. Adama, kızımızın babasının ölümünden henüz haberi bile yokken böyle bir konuda kendi başıma karar veremeyeceğimi söylediğimi duydum. Sözcükler ağzımdan çıkarken ne dediğimin çok da farkında değildim ama sözcüklerim kulağıma çalındığında, öne sürdüğüm sebebin çok da mantıksız olmadığını düşündüm.

Ancak telefonu kapattıktan sonra adama söylediklerimde mantığın zerresinin olmadığını fark ettim. Bu düşünce hemen (ve işe yarar bir şekilde; bilişsel beyaz hücrelerin seferberliğine dikkat edin) yerini farklı bir düşünceye bıraktı: Bu telefon konuşmasında eksik, çelişkili şeyler vardı. Hattın diğer ucundaki adam organ bağışından söz ediyordu, ancak onca zaman geçtikten sonra John'un organları zaten işe yaramaz hale gelmişti. Dolayısıyla bağış için kullanılabilecek durumda olamazlardı. John o saate kadar yaşam destek ünitesinde tutulmamıştı. Acil servisin bir perdeyle ayrılmış odacığında onu gördüğümde yaşam destek ünitesinde değildi. Ra-

hip geldiğinde de yaşam destek ünitesinde değildi. Bütün organları şu saat itibariyle çoktan işe yaramaz halde olmalıydı.

Sonra Miami-Dade Tıbbi İnceleme Ofisi'ni hatırladım. 1985 ya da 1986 yılında John'la gitmiştik. Göz bankasından bir adam, gözlerinden kornea tabakası alınacak cansız bedenleri etiketliyordu. Miami-Dade Tıbbi İnceleme Ofisi'ndeki cansız bedenler yaşam destek ünitesinde tutulmuyordu. Bu da, New York Hastanesi'ndeki adamın John'un gözlerini bağışlamak isteyip istemediğimi sormak için aradığı anlamına geliyordu. *Madem öyle, neden açıkça söylemedi? Neden beni yanlış yönlendirdi? Neden sadece "Eşinizin gözlerinin bağışlanmasını ister misiniz?" diye sormadı?* Yatak odasındaki kutudan, sosyal danışmanımızın bir gece önce bana verdiği gümüş klipsi aldım, içinden John'un ehliyetini çıkardım ve baktım. *Gözler: MAVİ*, *Kısıtlamalar: Numaralı Lens* yazıyordu ehliyette.

Neden açıkça ne istediğinizi söylemediniz?

John'un gözleri. Onun mavi gözleri. Onun kusurlu, mavi gözleri.

Ve bilmek istediğim
Sayın Bay Ölüm,
mavi gözlü bu çocuğu nasıl istediğin...

O sabah bu dizelerin kime ait olduğunu anımsayamadım. E. E. Cummings'e ait olabileceğini düşündüm ama emin olamadım. Cummings'in eserleri bende yoktu ama yatak odasının kitaplığında şiir kitaplarının olduğu rafta 1949 basımı bir antoloji buldum. Bu antoloji, babasının ölümü üzerine, John'un gönderildiği Newport'ta yatılı bir din okulu olan Portsmouth Manastırı'ndan kalmıştı.

(Babası ellili yaşlarının başında aniden kalp krizinden ölmüştü, ki ben bu uyarıyı göz önünde bulundurmalıydım.)

Birlikte geçirdiğimiz yıllar boyunca ne zaman Newport yakınlarında olsak, John beni Gregoryenler'in akşam dualarını dinlemek için Portsmouth'a götürürdü. Okudukları ilahiler John'u çok etkilerdi. Antolojinin boş olan ilk sayfasında özenli bir el yazısıyla *Dunne* yazılmıştı. Aynı sayfada yine mavi dolmakalemle ve aynı özenli el yazısıyla şu çalışma notları yazılmıştı: *1) Şiirin anlamı nedir ve şiir deneyimi nasıl tanımlanır? 2) Şiir deneyimi bizi hangi düşüncelere sevk eder? 3) Şiirin tümünün yarattığı ruh hali, uyandırdığı duygular nelerdir?*

Kitabı raftaki yerine koydum. Dizelerin gerçekten de E. E. Cummings'e ait olup olmadığını kontrol etmek amacıyla kitabın sayfalarını yeniden karıştırabilmem için birkaç ay geçmesi gerekti. Yine ancak birkaç ay sonra New York Hastanesi'nden beni arayan yabancıya olan öfkemin, otopsiye razı olup olmadığım sorulduğunda uyanmayan ilkel dehşetimin farklı bir biçiminden kaynaklandığının farkına varabildim.

Anlamı ve deneyimin kendisi neydi?

Deneyimimiz bizi hangi düşüncelere sürükledi?

Organlarını alacak olsalar John nasıl dönebilirdi, ayakkabılarının olmadığı bir eve nasıl dönebilirdi?

4.

Görünüşte mantıklıydım. Ortalama bir gözlemci, tereddütsüz, benim ölümün önlenemez bir olgu olduğunu kesinlikle anladığımı söyleyebilirdi. Otopsi yapılmasına izin vermiştim. Naaşın yakılmasını kararlaştırmış, krematoryumla ilgili tüm işlemleri yapmıştım. John'un küllerinin, Quintana iyileşip ayaklanır ayaklanmaz toplanıp, St. John the Divine Katedrali'ne götürülüp, bir zamanlar erkek kardeşimle birlikte annemin küllerini koyduğumuz, sunağın ardındaki şapele götürülmesini ve John'un küllerinin annemin küllerinin yanına bırakılmasını planlamış ve bütün bunlar için gereken tüm işlemleri tamamlamıştım. Annemin küllerinin saklandığı kabın üzerindeki levhanın alınıp, üzerine John'un da adı eklendikten sonra tekrar yerleştirilmesi için gerekenleri yapmıştım. Sonunda, 23 Mart günü, ölümünden yaklaşık üç ay sonra, John'un külleri duvardaki bölmeye yerleştirilmiş, mermer levhaya adı eklenmiş ve ayini yapılmıştı.

Ayinde John için Gregoryen ilahileri okundu.

Quintana, ilahilerin Latince okunmasını istedi. John da öyle olsun isterdi.

Tek bir trompet çaldı.

Ayinde bir Katolik rahip, bir de piskopos vardı.

Calvin Trillin, David Halberstam ve Quintana'nın en yakın arkadaşı Susan Traylor birer konuşma yaptı. Susanna Moore

T. S. Elliot'ın *East Coker** adlı eserinden bir parça okudu: "İnsan sözcüklerin iyilerini seçmeyi öğrendi / Artık söylemesi gerekmeyeni, artık söylemesi gerekmeyen tınıda söylemek için / Artık söylemeye niyetli olmadığı halde" Nick, Catullus'tan *Ağabeyinin Ölümü*'nü okudu. Hastalığı yeni atlatmış olmanın verdiği zayıflığa rağmen Quintana, tok bir sesle, sekiz ay önce beyazlar içinde evlenmiş olduğu katedralde bu sefer siyahlar içinde, babasına yazdığı şiiri okudu.

Yapmıştım. Evet, John'un öldüğünü sonunda kabullenmiştim. Ve bunu aklımın erdiğince açık, gücümün yettiğince genel bir şekilde yapmıştım.

Yine de bu konudaki düşüncelerim şüphe uyandıracak derecede akışkan ve değişkendi. İlkbahar sonu ya da yaz başıydı. Katıldığım bir akşam yemeğinde bilinen, saygıdeğer bir tanrıbilimci ile tanışma olanağım oldu. Masadan biri, inanç hakkında bir soru yöneltti. Tanrıbilimci de ayinin kendisinin bir inanç biçimi olduğunu söyledi. Bu yanıta verdiğim tepki –dile getirmemiş olmama karşın– olumsuz ve hiddet doluydu, bana bile fazla geldi. Sonradan bu yanıt karşısında aklıma gelen ilk düşüncenin ne olduğunun farkına vardım: *Ama ben ayini gerçekleştirdim. Yapılması gereken her şeyi yaptım.* St. John the Divine'da ayinin yapılmasını, ilahilerin Latince okunmasını, hem Katolik rahibin hem piskoposun törende bulunmasını, "Gözüne binlerce yıl görünen günler geçtiğinde dün olur"un** ve "*In paradisum deducant angeli*"nin*** okunmasını sağladım.

Yine de John geri gelmedi.

"John'u geri getirmek" o aylar boyunca benim gizli hedefim, sihirli numaram oldu. Yaz sonu geldiğinde, ben de bunu

* İngiltere, Güney Sumerset'te bir köy.

** İncil'den *İlahiler* bölümü (90:4). (ç.n.)

*** *Cennete kadar melekler eşlik etsin sana.* Maurice Duruflé'nin "The Requiem (Ağıt), op. 9" adlı eserinden. (ç.n.)

açıkça görebilecek duruma gelmiştim. Ne var ki "açıkça görebilmek" henüz onun –dönecek olursa– gereksinim duyabileceğini düşündüğüm giysilerini muhtaçlara vermeme izin vermiyordu.

Bana çocukluğumdan beri zor zamanlarda okumam, öğrenmem, sorun her neyse çözmem, konunun uzmanları tarafından sağlanan bilgilerden, yazından faydalanmam öğretilmişti. Bilgi, denetim ve hakimiyet demekti. Kederin en yaygın dert olmasından dolayı yazını da oldukça zengin görünüyordu. Örneğin, C. S. Lewis'in, eşinin ölümünün ardından tuttuğu günce olan *Şahit Olunan Kader** adlı kitabı vardı. Sonra, bir romanda ya da bir diğerinde keder üzerine yazılmış pasajlar vardı. Thomas Mann'ın, eşinin ölümünün Hermann Castorp üzerindeki etkisini işlediği *Büyülü Dağ*** adlı kitabı vardı: "Ruhu rahatsızdı; kabuğuna çekilmişti; uyuşmuş beyni, işinde çuvallamasına neden olmuştu. Öyle ki Castorp'un firması ciddi mali zarara girdi ve bir sonraki ilkbahar ambarları denetlerken ciğerleri iltihaplandı. Vücudunu saran ateş, burulmuş yüreğine fazla geldi ve Dr. Heidekind'in tüm çabalarına karşın beş gün içinde göçüp gitti." Klasik balelerde de sevdiğini kaybedenin onu diriltme çabaları vardı, sevgilinin mutlak ölümünü adeta haber veren, sevgiliyle yapılan son dansta mavi ışıkta uçuşan beyaz tüller: *la danse des ombres*, yani gölgelerin dansı. Bazı şiirler, daha doğrusu, pek çok şiir vardı kederin işlendiği. Matthew Arnold'ın *Terkedilmiş Denizadamı*'nda*** teselli bulduğum kimi günler oldu:

* A Grief Observed
** The Magic Mountain
*** The Forsaken Merman

Çocuklarının sesi kıymetli olmalı
Bir kez daha çalınsın annelerinin kulağına;
Çocuklarının sesi yabanıl, acılı
Elbet dönecek anacığının kucağına!

Kimi gün de W. H. Auden'in, *F6'nın Yükselişi** adlı oyunundan *Cenaze Hüznü*'nde buldum teselliyi:

Bütün saatleri durdur, kes telefonu
Köpeği havlatma, verme yağlı kemiğin umudunu
Sustur piyanoları ve sesi boğuk bir davulla
Çıkar tabutu, bırak yas tutanlar gelsin yalnızca
Gölgelerin şiirleri ve dansları çok açık görünüyor.

Kederin acısı ve öfkesinin böylesine soyutlaştırılmış temsillerinin yanı sıra, bir de kederle başa çıkmanın pratik ve esinlendirici ancak bir o kadar da işe yaramaz yollarını anlatan bir alt yazın vardı. (Çok içmeyin, sigorta parasını salonu yeniden dekore etmek için kullanmayın, bir destek grubuna katılın.) Bu alt yazını da bir kenara koyunca, bana kalan Freud ve Melanie Klein'ı takip eden psikolog ve psikiyatrların eserleriydi. Kısa zaman sonra kendimi onların eserlerinin sayfalarını karıştırırken buldum. Onlarda kimi zaman teselli, kimi zaman onay, kimi zaman da bilmediğim bir bakış açısı buldum. Her ne kadar bana zaten bildiğim şeyleri söylüyorlarmış gibi gelseler de. Örneğin Ulusal Bilimler Akademisi Tıp Enstitüsü tarafından 1984 yılında derlenen bir eser olan *Yas: Tepkiler, Sonuçlar ve Bakım*'dan** bir yakının ölümü ardından verilen ilk tepkilerden en yaygınlarının sarsıntı, uyuşmuşluk ve inanmazlık durumu olduğunu öğrendim: "Geride kalan, sevdiği kimse-

* The Ascent of F6

** Bereavement: Reactions, Consequences, and Care

nin ölümünden sonra kendini bir kozaya ya da battaniyeye sarınmış hissedebilir. Ancak bu tuhaf ruhsal durumu dışa yansıtmadıklarından, etraftakilere acılarıyla başa çıkıyor görünebilirler. Ölüm gerçeği, kişinin farkındalığına henüz işlemediğinden, kişi sevdiği insanın kaybını kabullenmiş görünebilir. Oysa gerçekte durum tam bir kabullenememe durumudur."

Demek "serinkanlı müşteri" etkisi tam olarak buydu.

Okumaya devam ettim. Massachusetts Hastanesi Harvard Çocuk Yası Çalışmaları'ndaki J. William Worden'ın incelemelerinden yunusların, eşlerinin ölümünün ardından yemek yemeyi reddettiklerinin gözlemlendiğini öğrendim. Kazların, eşlerinin ölümüne, kayboluncaya ve kendinden geçinceye kadar amaçsızca uçarak ve öterek tepki gösterdiklerini öğrendim. İnsanların da benzer durumlara benzer şekillerde tepki verdiklerini okudum. Ne var ki bu tepkilerin neler olduğunu okuyarak değil, bizzat yaşayarak öğrendim. İnsanlar, sevdikleri birinin ölümü sonucu bir arayışa giriyor. Yemek yemeyi kesiyor ya da bünyeleri kabul etmiyor. Nefes almayı unutuyorlar. Nefessiz kalınca oksijensizlikten bitkin düşüyor, sinüslerini akıtamadıkları yaşlarla doldurdukları için ne olduğu anlaşılamayan tuhaf kulak enfeksiyonları ile kulak burun boğaz kliniklerini dolduruyorlar. Dikkat eksikliği yaşıyorlar. Eşi üç yıl kadar önce ölen bir arkadaşım "Gazetedeki başlıkları yeniden okuyabilir hale gelmem bir yılımı aldı," demişti. İnsanlar her çeşit bilişsel yeteneğini yitiriyor. Hermann Castorp gibi işlerinde çuvallayıp mali sıkıntılar yaşıyorlar. Kendi telefon numaralarını, havaalanına giderken pasaportlarını yanlarına almayı unutuyorlar. Hastalanıyor, başarısızlığa uğruyorlar. Hatta kimileri Hermann Castorp gibi ölüyor.

"Sevdiğinin ölümünün ardından ölmek" üzerine pek çok bilimsel araştırma yapılmış.

John'un ölümünün ardından, olur da kaybolur ya da bilincimi kaybedersem diye, Central Park'a yürüyüşe giderken bile kimlik kartımı yanımda taşır olmuştum.

Ayağım kayar da düşüp ölürüm korkusuyla, banyodayken çalan telefonlara yetişmeye çalışmaz olmuştum.

Kimi araştırmaların çok ünlü olduğunu öğrendim. Bu araştırmalardan biri Young, Benjamin ve Wallis'e aitti. İngiltere çapında 4.486 dul üzerinde beş yıl süreyle yapılan bu araştırma, "eşin ölümünü izleyen ilk altı ayda dullar arasındaki ölüm oranının ciddi derecede yüksek olduğu"nu göstermişti. Bir diğer çalışma Rees ve Lutkins'e aitti. 903 matemli kişiye karşılık 878 kişilik bir de kontrol grubunun altı yıl boyunca gözlemlendiği bu çalışmada, "eşin ölümünü takip eden ilk yıl içinde matemli eşler arasında ölüm oranının ciddi derecede yüksek olduğu" görülmüştü. Matemli eşler arasında yüksek olan ölüm oranına işlevsel bir açıklama, Tıp Enstitüsü'nün 1984 yılında yayımlanan derlemesinde yapılmıştı: "Günümüze dek yapılan çalışmalar, diğer stres faktörleri gibi kederin de vücudun endokrin, bağışıklık, otonom sinir ve dolaşım sistemlerini büyük ölçüde etkilediğini göstermiştir. Tüm bu sistemlerin beyin ve sinir sisteminin işlevlerinden doğrudan etkilendiği kanıtlanmıştır."

Bu kaynaklardan, iki çeşit keder olduğunu da öğrendim. Yeğlenen, gelişim ve olgunlaşma ile ilintilendirilen çeşidi "karmaşık olmayan keder" ya da "normal matem" olarak adlandırılıyordu. Bu çeşit keder, *Merck Kullanma Kılavuzu*'nun 16. basımına göre, "uykusuzluk, huzursuzluk ve otonom sinir sistemi hiperaktivitesi gibi endişe belirtileri" ile birlikte görülebiliyor, ancak "ruhsal dengesizliği olan kimseler dışında" genellikle depresyona neden olmuyordu. "Patolojik keder" olarak da adlandırılan ikinci çeşit kederse "karmaşık ke-

der"di ve çeşitli durumlarda ortaya çıkabiliyordu. Okuduğum metinlerde patolojik matemin ölenle geride kalanın birbirlerine anormal derecede bağlı olduğu durumlarda ortaya çıkabildiği açıklaması sıklıkla karşıma çıkıyordu. Columbia Üniversitesi Psikiyatri Bölümü'nden Dr. David Peretz'e göre kişiye "karmaşık keder" tanısı koyabilmek için şu kilit soruyu sormak gerekiyordu: "Matemdeki kimse ölene gönülden mi bağlıydı, yoksa ona sağladığı destek ve güvenden dolayı mı gereksinim duyuyordu?" Bir diğer soru da: "Matemdeki kişi ölümün gerektirdiği ayrılık durumunun ardından kendini çaresiz hissediyor muydu?"

Bu soruları kendi açımdan düşündüm.

1968 yılıydı. Bir defasında beklenmedik bir şekilde geceyi San Francisco'da geçirmek zorunda kalmıştım (bir işim vardı, hava yağmurluydu ve yağmur yüzünden o gün öğleden sonra yapacağım görüşmeyi ertesi sabaha ertelemiştim), John da Los Angeles'tan uçakla gelecek ve birlikte akşam yemeği yiyecektik. Ernie's restoranında akşam yemeğimizi yedik. Yemekten sonra John o zamanlar California eyaletinin sağladığı bir kolaylık olan ve on üç dolara tek yön ya da yirmi altı dolara Los Angeles, San Fancisco, Sacremento ve San Jose arasında gidiş dönüş sağlayan "gece uçuşu"na binip, Los Angeles'a geri dönecekti.

"Gece uçuşu" uçaklarını düşündüm.

Tüm uçakların burun kısmı gülen surat şeklinde boyanmıştı. Uçuş görevlilerinin çingene pembesi ve turuncu renkli mini etekleri Rudy Gernreich tarafından tasarlanmıştı. "Gece uçuşu"nun yapıldığı o dönem, John'la benim yaşamımızda tereddüt bile etmeden kısa bir akşam yemeğinde birlikte olabilmek için bin kilometreden fazla uzaklığı kat edebilecek kadar tasasız yaşadığımız bir dönemi simgeler. Bu döne-

mimiz, bahsettiğim uçuşlardan birini yapmakta olan bir Boeing 727'nin 1978 yılında San Diego semaları üzerinde Cessna 172 tipi bir uçakla çarpışarak yüz kırk dört kişinin ölümüyle sonuçlanan bir kazanın ardından son bulmuştu.

Kazadan sonra "gece uçuşu" konusunda aslında ne kadar şanslı olduğumuzun ve o güne değin böyle bir kazanın ikimizden birinin başına gelebileceği olasılığını tamamen göz ardı etmiş olduğumun farkına vardım.

Bu hatanın "gece uçuşu" konusuyla sınırlı olmadığını daha yeni anlıyorum.

Quintana iki ya da üç yaşındayken Sacramento'daki büyükanne ve büyükbabasını görmeye bu uçaklardan biriyle giderken, "gülücükle gidiyorum" demişti. John, Quintana'nın çocuk aklıyla uydurduğu şirin deyişleri ve sözcükleri kağıt parçalarına not eder, bu kağıt parçalarını da annesinin ona verdiği siyaha boyalı küçük bir kutuya koyardı. Hâlâ salonda, içindeki kağıt parçalarıyla sakladığım bu kutunun üzerinde Amerikan kartalı ve "E Pluribus Unum"* ibaresi yazılıydı. Sonradan John, Quintana'nın söylediklerinden bazılarını *Dutch Shea, Jr.* adlı romanında kullandı. Quintana'nın kimi sözcük ve cümleciklerini Dutch Shea'nin, Londra'da Charlotte Caddesi'nde bir restoranda annesiyle yemek yediği esnada İrlanda Kurtuluş Örgütü'nün sorumlusu olduğu bir patlamada ölen kızı Cat'in ağzından okuyucularına aktarmıştı. Bir kısmı şöyleydi:

* "Çokluk içinde birlik" anlamına gelen bu deyiş, Amerikan Kartalı'nın ağzındaki şeritte yazar ve Amerika'nın çok kültürlü birliğini ifade eder. (ç.n.)

"Neredesindi?" derdi ve "Sabah nereye gittimiş?" Hepsini not eder, yazdığı kağıt parçalarını da Barry Stutkin ve Lee'nin düğün hediyesi olarak verdikleri akçaağaçtan yapılmış çalışma masasının minik gizli çekmecesine tıkıştırırdı... Okul üniformasıyla Cat. Banyoya "banyoluk" diyen ve anasınıfında yaptıkları bir deney sırasında tanıştığı kelebeklere "kebelek" diyen Cat. İlk şiirini sekiz yaşında yazan Cat: "Bir çocukla evleneceğim / Ona Harry, sevgilim, diyeceğim / Harry biner atlara / Bakar boşanma davalarına."

Kırık Adam da o minik çekmecedeydi. Kırık Adam, Cat'in korkuya, ölüme ve bilinmeyene verdiği isimdi. Bir kabus gördüm, Kırık Adam'ı gördüm, derdi. Kırık Adam'ın beni yakalamasına izin verme. Kırık Adam gelirse yatağımın parmaklıklarına tutunacağım, beni götürmesine izin vermeyeceğim... Dutch Shea, Kırık Adam'ın Cat ölmeden önce onu korkutmaya zamanı olup olmadığını merak etti.

1982 yılında *Dutch Shea, Jr.* basıldığında, bu kitabın keder hakkında bir kitap olduğunu anlayamamıştım. Psikoloji ve psikiyatri yazını kitabı işlemiş olsaydı, büyük olasılıkla Dutch Shea'nin patolojik keder durumunda olduğunu söylerdi. Tanının konulmasına neden olacak belirtiler de şunlar olurdu: Dutch Shea, kızı Cat'in öldüğü ana kafayı takmıştır. O anı, sonucu değiştirir belki düşüncesiyle tekrar tekrar aklında canlandırır: Charlotte Caddesi'ndeki restoran, hindiba salatası, Cat'in eflatun espadrilleri, patlama, Cat'in vücudundan koparak tatlı tepsisine düşen kafası. Dutch Shea, Cat'in annesi olan eski karısına sürekli aynı soruyu sorarak adeta eziyet eder: "Patlama olduğunda neden tuvaletteydin?" Kadıncağız sonunda dayanamaz, anlatır:

Sen hiçbir zaman Cat'in annesi olarak beni takdir etmedin ama onu yetiştiren, büyüten benim. İlk kez adet gördüğünde yanındaydım ve anımsıyorum, henüz küçük bir kızken benim yatak odama tatlı ikinci odam derdi ve spagettiye buzgetti derdi ve eve gelen misafirlere isimleriyle hitap etmek yerine merhabalar derdi. Neredesindi derdi ve sabah nereye gittimiş derdi ve sen, lanet olası, birinin onu hatırlamasını istediğini söyledin. Cat bana hamile olduğunu ama bunun kazara olduğunu söyledi, ne yapması gerektiğini bilmediğini söyledi. Ben de tuvalete gittim çünkü ağlamak üzere olduğumu fark etmiştim ve onun önünde ağlamak istemiyordum ve mantıklı davranabilmek, sakin görünebilmek için önce gözyaşlarımı silmem gerekiyordu. Sonra patlamayı duydum ve tuvaletten çıktığımda kızımın bir parçası tatlıların içinde, kalanı da caddedeydi ve sen, lanet olası, birinin onu hatırlamasını istediğini söylüyorsun.

Sanırım John, *Dutch Shea, Jr.*'ın kederden ziyade inanca dair bir kitap olduğunu söylerdi.

Kitabı yazmaya başladığında, son cümlenin ne olacağını düşünmüştü bile. Hem kitabın son cümlesi, hem de kitabın kahramanı Dutch Shea'nin kendini vurmadan önce söylediği son cümle: "Cat'e inanıyorum. Tanrı'ya inanıyorum." *Credo in Deum.** Katolik ilmihalinin ilk cümlesi.

İnanca dair miydi kitap, kedere mi?

İnanç ve keder aynı şey miydi?

Yüzmeye gittiğimiz, *Tenko*'yu izlediğimiz, Morton's restoranında akşam yemeği yediğimiz yaz birbirimize anormal derecede mi bağlıydık, hatta bağımlıydık?

* Tanrı'ya inanıyorum. (ç.n.)

Yoksa anormal derecede şanslı mıydık?

Yalnız kalsam bana gülücükle gelebilir miydi?

Ernie's restoranında yerimizi ayırtmamızı ister miydi?

Artık "gece uçuşu" uçakları ve gülümseyen burunları yok. USAir'e satıldıktan sonra burunları boyandı.

Artık Ernie's yok, sadece Alfred Hitchcock tarafından kısa bir süreliğine *Vertigo* filminin çekimleri için yeniden yaratılmıştı. James Stewart'ın Kim Novak'ı ilk kez gördüğü yer Ernie's. Filmin sonraki sahnelerinden birinde Novak'ın canlandırdığı karakter (yine sonradan film için tekrar inşa edilmiş olan) Mission San Juan Bautista'daki çan kulesinden düşer.

John ve ben San Juan Bautista'da evlenmiştik.

101 numaralı karayolu boyunca uzanan meyve ağaçlarının tomurcuklanmaya başladığı bir Ocak ikindisi evlenmiştik.

101 numaralı karayolu boyunca uzanan meyve bahçeleri henüz varken.

Hayır. Geri dönmekle yandan darbe alıyordun. 101 numaralı karayolu boyunca uzanan meyve bahçelerindeki tomurcuklanan ağaçlar yanlış yoldu.

John'un ölümünden sonraki birkaç hafta, kendimi doğru yolda (dar yolda, dönüşü olmayan yolda) tutmaya çalıştım. Kendi kendime Walter Savage Landor'un, 1806 tarihinde Lord Aylmer'ın 20 yaşında Calcutta'da ölen kızının anısına yazmış olduğu "Rose Aylmer" ağıdının son iki dizesini tekrar ederek. "Rose Aylmer", Berkeley'de henüz bir üniversite öğrencisi olduğum zamandan beri aklıma gelmemişti ama John'un ölümünü izleyen birkaç hafta şiiri anımsamakla kalmadım, şiirin işlendiği hemen her derste şiir hakkında neler söylendiğini de anımsar oldum. Dersin öğretmeni kimdi

hatırlamıyorum ama şiir hakkında şöyle bir değerlendirmede bulunmuştu: "Rose Aylmer" başarılı bir şiirdir çünkü ölen kimsenin ardından ilk dört dizedeki abartı ve gereksiz övgüden kaynaklanan anlamsızlık ("Ah, ne fayda asil kana! / Ah, ilahi olana dahi ne fayda! / Ne erdemini dinler ölüm, ne zarafetine kanar / Rose Aylmer, senindi tüm güzellikler bir zamanlar") son iki dizede birden tevazuya, hatta şaşırtıcı bir şekilde "katı, tatlı bilgelik" duygusuna bırakır yerini. Adeta yasın elzem olduğunu ancak belli sınırlar içinde tutulması gerektiğini ifade edercesine: "Anılar ve iç çekmelerle dolu bir geceyi / Adıyorum sana."

"Anılar ve iç çekmelerle dolu bir gece" diye birkaç defa tekrar ettiğini anımsıyorum öğretmenin. "*Bir gece.* Bir gece. Belki bütün geceyi, belki de bütün geceleri kastediyordur ama *bütün gece* bile demez şair, *bir gece* der, bir ömür boyu değil, birkaç saat süreceğini ima eder yasın."

Katı, tatlı bilgelik. Belli ki, "Rose Aylmer" hafızamda böylesine yer etmiş olduğuna göre, henüz bir üniversite öğrencisiyken çıkarmam gereken bir ders vardı hayatta kalmaya dair.

30 Aralık 2003.

Quintana'yı Beth Israel North'un altıncı katındaki yoğun bakım ünitesinde görmeye gitmiştik.

Bir yirmi dört saat daha geçireceği yoğun bakım ünitesinde.

Anormal derecede bağlılık (Bu evliliğe verilen bir diğer isim mi? "Karı koca?" "Anne çocuk?" "Çekirdek aile?") patolojik kederin oluşabileceği tek durum değil. Yazında okuduğuma göre patolojik kedere neden olan bir diğer durum da yas tutma sürecinin, "cenazenin ertelenmesi" ya da "aile içinde hastalık ya da ikinci bir ölüm vakası" gibi "durumsal

etmenler"den dolayı sekteye uğramasından kaynaklanıyor. Charlottesville'deki Virginia Üniversitesi'nin Psikiyatri Servisi'nin başkanı ve psikiyatri profesörü D. Vamik Volkan tarafından "yeniden yas tutma tedavisi" diye tanımlanan ve "patolojik keder"in tedavisi için geliştirilmiş teknik hakkında bir yazı okudum. Bu tedavi yönteminde, Dr. Volkan'a göre, tedavide öyle bir noktaya geliniyor ki:

...hastanın, kendisini ciddi derecede sarsan ölüm durumuyla ilgili koşulları tekrar gözden geçirmesine yardımcı oluyoruz. Ölümün nasıl olduğu, hastanın ölüm haberine tepkisi, cansız bedenle ilk karşılaşması, cenazede geçen olaylar vesaire. Tedavinin bu yüzleşme aşamasında hastada öfke duygusu canlanırsa, bu tedavinin işe yaradığını gösterir. Hastanın öfkesi, ilkin hedefsiz bir öfkedir, sonraki aşamada öfkenin hedefi yakınındaki insanlar olur, son olarak da öfke, merhuma yönelir. Abreaksiyonlar ya da E. Bibring'in deyişiyle (Psikanaliz ve Dinamik Psikoterapi Yöntemleri) "duygusal rahatlama" ancak bu aşamadan sonra gerçekleşebilir ve hastanın bastırılmış tepkilerinin açığa çıkmasına yardımcı olabilir. Hastanın, ölen yakınını hayatta tutma çabalarının psikodinamiklerine ilişkin anlayışımız yardımıyla, hasta ve merhum arasındaki ilişkiyi açıklayabilir ve yorumlayabiliriz.*

Peki, Dr. Volkan ve Charlottesville'deki ekibi, "hastanın, ölen yakınını hayatta tutma çabalarının psikodinamiklerine ilişkin anlayışlarını" ve "hasta ve merhum arasındaki ilişkiyi açıklayabilme" yeteneklerini tam olarak nasıl edinmişler? Brentwood Park'tayken ben ve "ölen yakınım"la birlikte *Tenko*'yu mu izlediniz, bizimle Morton's restoranında akşam ye-

* Psychoanalysis and the Dynamic Psychotherapies

meği mi yediniz? Olaydan dört ay önce ben ve "ölen yakınımla" birlikte Honolulu'daki Punchbowl'da mıydınız? Meçhul Pearl Harbor kahramanlarının mezarlarına bizimle birlikte yasemin mi bıraktınız? Olaydan bir ay önce Paris'in Ranelagh Bahçesi'nde yağmurun altında yürüyüp üşüttüğümüzde bizimle miydiniz? Monet tablolarına bakmak yerine Conti'de öğle yemeği yerken bizimle miydiniz? Conti'den çıkışta termometre alırken, otelde yatağımızda oturmuş termometredeki Santigrat ile gösterilen ateşimizin Fahrenhayt karşılığının ne olduğunu hesaplamaya çalışırken de yanımızda mıydınız?

Orada mıydınız?

Hayır.

Belki termometre konusunda bize bir yardımınız dokunabilirdi ama orada değildiniz.

Benim "ölüm durumuyla ilgili koşulları tekrar gözden geçirmeye" gereksinimim yok.

"Haberi" almadım, "cansız bedenle karşılaşmam" gibi bir durum söz konusu olmadı. Çünkü zaten oradaydım.

Bu düşüncelere daldığımı fark ediyorum. Duruyorum.

Hiç tanımadığım Charlottesville'deki Dr. Volkan'a mantıkdışı öfkemi yönelttiğimin farkına varıyorum.

Gerçek üzüntünün şokunu yaşayan kişiler hem duygusal açıdan altüst olmuştur, hem de fiziksel olarak dengesiz bir durumdadır. Ne kadar sakin ve kontrollü görünürse görünsün, derin üzüntü yaşayan bir kimsenin duygusal ve fiziksel olarak tam anlamıyla sağlıklı olması mümkün değildir. Düzensizleşen kan dolaşımı sebebiyle sık sık üşür, sıkıntının etkisiyle sinir bozukluğu yaşar, uykusuzluk çeker. En yakın olduğu kimseleri görmekten kaçınır. Kederli kişi, kesinlikle bir şey yapmaya zorlanmamalı ve fazla duygusal insanlarla, ne

kadar yakın olsalar da görüşmekten kaçınmalıdır. Her ne kadar arkadaşlarının kendisini sevdiğini ve kendisi için üzüldüğünü bilmek matemli kişi için teselli kaynağı olsa da, matemlinin ölüm olayından sarsılmış arkadaşları, onun zaten ciddi şekilde bozulmuş sinirlerini iyice zorlamamak adına, matemlinin kendilerini görmeyi reddetmesi ya da kendilerine gereksinim duymadığını ifade etmesi karşısında kesinlikle alınmamalı ya da alınsalar bile bunu hissettirmemelidir. Böyle zamanlarda kimi insan yanında bir can yoldaşı ister, kimiyse kendi kabuğuna çekilip en yakın dostlarını bile görmemeyi yeğler.

Yukarıdaki yazı, Emily Post'un 1922 yılında yazdığı görgü kuralları ile ilgili kitabının cenaze başlıklı bölümünden alınmıştır. Okuyucuya, hanede yaşanan bir ölümün ardından yapılması gerekenleri ("Ölümün hemen ardından biri, genellikle eğitimli bir hemşire, merhumun yattığı odanın perdelerini çeker ve evin hizmetçisine diğer odaların perdelerini çekmesini söyler") cenazeye katılanların nasıl oturması gerektiğine kadar tüm ayrıntıları ile anlatır: "Kiliseye mümkün olduğunca sessiz girilir. Cenazelerde teşrifatçı bulunmadığından, cenazeye katılanlar yakınlık derecelerine göre uygun yerlere oturmalıdır. Sadece çok yakın bir dost koridor tarafında sunağa yakın bir yere oturabilir. Cenazenin çok kalabalık olmadığı ve kilisenin çok büyük olduğu durumlar dışında, tanıdıklar arka sıralarda oturmalıdır ki aile bireyleri sunağa yakın yerlerde oturabilsin."

Yazar, bu donuk tonu metin boyunca korur. Her satırda adabın önemini vurgular adeta. Matemli kimse, "güneşli bir odada oturmaya" teşvik edilmelidir, mümkünse şömine ateşi de olan bir odada. "Çok az miktarda yiyecek," matemliye tepside sunulmalıdır: çay, kahve, et suyu, ince bir dilim ek-

mek ve bir haşlanmış yumurta. Süt ise muhakkak ısıtılmış olmalıdır: "Soğuk süt zaten üşümekte olan bir insana iyi gelmez." Buna ek olarak, "aşçı matemlinin genellikle hoşlandığı bir yiyeceği servis edebilir, ancak midenin boş olmasına karşın, sindirim sistemi düzgün çalışamadığından ve damak yemek düşüncesini dahi kaldıramayacak denli hassas olduğundan yiyecekler az miktarlarda sunulmalıdır." Matemli kimsenin, duruma uygun giyinmesi gerektiğinden, iktisatlı davranması teşvik edilir: deri ayakkabılar ve hasır şapkalar da dahil olmak üzere çoğu aksesuar mateme uygun hale getirilir, yeni giysiler alınmaz. Levazım harcamaları ivedilikle hesaplanmalıdır. Bir arkadaştan cenaze töreninin yapıldığı gün eve göz kulak olması rica edilmelidir. Eve bakan arkadaş evi havalandırmalı, kenara çekilen mobilyaları geri yerine koymalı, merhumun yakınları cenaze töreninden dönmeden şömineyi yakmalıdır. Bayan Post "sıcak çay ya da et suyu hazır etmenin" de yerinde olacağını söyler ve ekler, "sıcak çay ya da et suyu, merhumun yakınları eve döndüğünde kendilerine isteyip istemedikleri sorulmaksızın servis edilmelidir; çünkü derin üzüntü yaşayan kimse yemek düşünecek halde değildir. Ancak yemek kendilerine sunulduğunda düşünmeksizin, vücutlarının gereksinimi olduğundan mekanik bir şekilde kabul ederler. Böyle zamanlarda da yapılacak en uygun servis, düzenli çalışamayan sindirim ve dolaşım sistemlerini harekete geçirecek sıvı ve sıcak besinlerdir."

Buradaki gerçekçi bilgeliğin, daha sonraları Tıp Enstitüsü tarafından dökümü çıkartılan psikolojik rahatsızlıkların ("endokrin, bağışıklık, otonom sinir ve dolaşım sistemindeki değişiklikler") içgüdüsel olarak anlaşılmasının, çarpıcı bir yanı vardı. Beni Emily Post'un görgü kuralları hakkında yazdığı kitabını 1922 yılında okumaya iten neydi bilemiyorum (belki de bu kitabın bir kopyasını annemin bana İkinci Dünya Sava-

şı yıllarında Colorado Springs'te kiraladığımız dört odalı eve karlı kış günlerinde tıkılıp kaldığımız zaman oyalanayım diye vermiş olmasıydı) ama kitabı internette görür görmez metne odaklandım. Okurken, John'un öldüğü gece New York Hastanesi'nde ne kadar üşüdüğümü anımsadım. O gece, aralık ayının sonu olduğu, hastaneye çorapsız, üzerimde sadece yemek almaya giderken giyiverdiğim ve hastaneye gitmeden değiştirmeye vakit bulamadığım keten bir etek ve bir süveterle geldiğim için üşümüş olduğumu düşünmüştüm. Belki üşümemin sebebi kısmen buydu ama asıl üşüme sebebim, vücudumun hiçbir sisteminin doğru düzgün çalışmıyor olmasıydı.

Bayan Post beni görmüş olsa neden üşüdüğümü hemen anlardı. Onun zamanında yas tutmak anlaşılan, saygı duyulan bir durumdu, gözlerden uzak yaşanması gereken bir deneyim değildi. Philippe Aries, *Ölüm Olgusuna Batılı Yaklaşımlar: Ortaçağdan Günümüze** adıyla basılan ve 1973 yılında Johns Hopkins'te yaptığı bir dizi konuşmadan derlenen eserinde, 1930'lu yıllardan itibaren, başta Amerika Birleşik Devletleri olmak üzere pek çok batılı ülkede ölüme ilişkin fikirlerin kökten değişime uğramaya başladığını ifade eder. "Ölüm," der, "geçmişte öylesine her yerdeydi ki insanlar ölüme aşinaydı ve insanlar ölüm olgusuyla daha kolay başa çıkardı, acısı bir süre sonra geçer giderdi. Hatta bir süre sonra ölümden bahsetmek utanç verici olur, adeta yasaklanırdı." İngiliz sosyal antropolog Geoffrey Gorer, 1965 yılında basılan eseri *Ölüm, Keder ve Yas*'ta** toplum içinde matemli yaşamanın hoş görülmemeye başlamasının, yeni bir değer olarak karşımıza çıkan "başkalarının keyfini kaçıracak herhangi bir davranışta bulunmama gereği" ve "hayatından memnun olma ahlaki görevinin" giderek artan baskısından kaynaklandığına dikkat çeker.

* Western Attitudes toward Death: From the Middle Ages to the Present

** Death, Grief, and Mourning

Gözlemlerine göre hem İngiltere'de hem Amerika'da yaygınlaşan bu akım, insanları "matemi marazi bir bencillik olarak görmeye ve kederini bir parça olsun belli etmeyen matemlileri yüceltmeye" yönlendirmektedir.

Günümüzde yasın ve kederin gizli saklı yaşanmasının bir sebebi, sanırım, artık ölümün perde arkasında kalan bir olgu haline dönüşmesi. Bayan Post'un yaşadığı ve eserini yazdığı dönemde ölme eylemi henüz profesyonelleştirilmemişti. Onun zamanında ölümler çoğunlukla hastanelerde olmuyordu. Kadınlar doğum yaparken ölüyordu. Çocuklar yakalandıkları ateşli bir hastalıktan ölüyordu. Bayan Post'un kitabını yazdığı dönemde, büyük olasılıkla, Amerika'da 1918 grip salgınının vurmadığı pek az aile vardı. O zamanlar ölümün eli adeta insanların iki yakasındaydı. Dolayısıyla yetişkin her kimse, bir yakınının ölümüyle ve sonrasıyla başa çıkabilecek yetkinlikte ve duyarlılıktaydı. California'da geçirdiğim ilk gençlik yıllarımda bana öğretilen şuydu: Tanıdık biri öldüğünde et pişirilir ve merhumun ailesine götürülür. Cenaze törenine gidilir. Aile Katolik'se ilahilerin okunduğu ayine de katılmak gerekir, ancak kesinlikle cenaze töreninde ailenin dikkatini –ağlamak ya da duygularını ifade etmek gibi– çekecek davranışlarda bulunulmaz. Bu konuda okuduğum onca kaynak arasında Emily Post'un 1922 tarihli görgü kuralları kitabı, sanırım ölüme bakışı açısından en keskin, kederle başa çıkma yöntemleri bakımından da en katı olanıydı. John'un ölümünü takip eden birkaç hafta her Allah'ın günü bana Çin Mahallesi'nden bir porsiyon taze soğan ve zencefilli lapa getiren arkadaşımın içgüdüsel bilgeliğini asla unutmayacağım. O günlerde getirdiği lapayı yiyebiliyordum. Hatta yiyebildiğim tek şey o lapaydı.

5.

California'da geçirdiğim ilk gençlik yıllarımda öğrendiğim başka bir şey daha vardı: birisinin ölüp ölmediğini, ağzıyla burnunun karşısına ayna tutarak anlamanın mümkün olduğu. Ayna buğulanmazsa, o kişi nefes almıyor, yani ölmüş demekti. Bunu bana annem öğretmişti. John'un öldüğü gece bu aklımın ucundan geçmemişti. Telefonda konuştuğum sağlık görevlisi bana John'un nefes alıp almadığını sormuştu. Bense, *Ne olur hemen gelin,* diyebilmiştim ancak.

30 Aralık 2003.

Beth Israel North'un altıncı katındaki yoğun bakım ünitesinde yatan kızımız Quintana'yı görmeye gitmiştik.

Solunum cihazının sayacındaki sayıyı bir kenara not etmiştik.

Şişmiş elini tutmuştuk.

Durumunun ne yönde ilerleyeceğini şu an tam olarak kestiremiyoruz, demişti yoğun bakım ünitesindeki doktorlardan biri.

Sonra eve dönmüştük. Yoğun bakım ünitesinin akşam ziyaret saati yedide başlıyordu, demek ki eve döndüğümüzde saat sekizi geçmişti.

Akşam yemeği için dışarı mı çıksak, evde mi yesek diye konuşmuştuk.

Şömineyi yakmayı teklif ettim, evde yiyebilirdik.

O akşam ne yediğimizi anımsamıyorum. Yemekle ilgili anımsadığım tek şey, New York Hastanesi'nden döndüğümde yediğim her şeyi çıkardığım.

Akşam yemeğini yemek üzere otursun ve o zamana kadar bildiğin haliyle yaşam sona erer.

Kalbin tek bir atışıyla.

Veya atamayışıyla.

Geçen birkaç ay boyunca, o geceki tüm olayları doğru sırada anımsamaya, anımsayamadığım zaman da aklımda yeniden canlandırmaya çalıştım. "18 Aralık 2003 Perşembe ile 22 Aralık 2003 Pazartesi günü arasında bir zamanda" diye başlıyordum bir yeniden canlandırma çabasına, "Quintana kendini çok kötü hissettiğini söyledi, grip belirtileri vardı, boğazının acıdığından yakınıyordu." Öncesinde Beth Israel North Hastanesi, New York ve diğer şehirlerdeki bazı hastanelerden tanıdığım doktorların isim ve telefon numaralarının aklıma geldiği bu canlandırma devam ediyordu. Kilit noktası da şuydu: 22 Aralık Pazartesi günü onu 39,5 derece ateşle, o zamanlar doğu Manhattan'ın en tenha acil servisi olmakla nam salmış Beth Israel North Hastanesi'nin acil servisine götürdük. Grip tanısı konuldu. Doktorlar yataktan çıkmamasını ve bol bol sıvı tüketmesini söylediler. Göğüs filmi çekilmedi. 23 ve 24 Aralık günleri ateşi 39 ile 39,5 arasında gidip geldi. Noel arifesinde Noel yemeğine gelmek şöyle dursun, yataktan çıkamayacak kadar kötü hissediyordu kendini. Hastalığından dolayı Massachusetts'e gidip Noel'i eşi Gerry'nin ailesiyle geçirme planlarından vazgeçmek zorunda kaldı.

Salıya denk gelen Noel sabahı Quintana telefon edip nefes almakta zorlandığını söyledi. Kısık sesinden güçlükle nefes aldığı anlaşılıyordu. Gerry onu tekrar Beth Israel North'un acil servisine götürdü. Bu sefer göğüs filmi de çekildi. Filmde

sağ akciğerin alt lopunun yoğun şekilde iltihaplandığı açıkça görülüyordu. Nabzı 150'nin üzerinde seyrediyordu. Çok su kaybetmişti. Akyuvar sayımı yapılmış, kanında neredeyse hiç akyuvar çıkmamıştı. Önce Ativan*, sonra Demerol** verildi. Zatürree tanısı konuldu. Acil servisteki doktorlar, Gerry'ye, Quintana'nın 10'luk skalada 5. dereceden "ayaklı zatürree" de denen zatürreeye yakalandığını söylemişler. "Endişe edilecek bir şey olmamasına" (bu, benim de duymak isteyeceğim şey olurdu sanırım) karşın, tedbir olarak altıncı kattaki yoğun bakım ünitesine kaldırılmasına karar verilmiş.

O gece yoğun bakım ünitesine kaldırıldığında çok gergin bir haldeydi. Önce biraz daha sakinleştirici verildi, sonra da rahat nefes alamadığı için solunum cihazına bağlandı. Ateşi 40 derecenin üzerindeydi. Soluduğu oksijenin yüzde yüzünü cihazdan alıyordu çünkü kendi kendine nefes alabilecek durumda değildi. Ertesi sabah, yani 26 Aralık sabahı, doktorlar zatürreenin her iki akciğeri de etkilediğini, yüksek dozda azithromax, gentamycin, clindamycin ve vancomycin*** verilmesine karşın durumunun kötüleştiğini söylediler. Kan basıncı düşmeye devam ettiğinden Quintana'nın septik şoka girmiş ya da girmekte olabileceğini de söyledi doktorlar. Gerry'den kalbin kan basıncı sorunundan dolayı hasar görmesine engel olmak için, önce atardamara sonra da kalbe müdahale etmek üzere izin aldılar ve tansiyonunu dokuza altıda sabitleyebilmek için dekonjestan bir madde olan neosynephrine verdiler.

* Ativan, benzodiazepin sınıfına ait kuvvetli bir sakinleştirici olup, astım ve bronşit gibi solunum yolu hastalıklarında önerilmez. Ağrı kesicilerle kullanılması sakıncalıdır. (ç.n.)

** Demerol, narkotik analjezik sınıfından kuvvetli bir ağrı kesici olup, sakinleştirici ilaçların etkisini artırdığı bilinmektedir. (ç.n.)

*** Adı geçen dört madde de antibiyotiktir. (ç.n.)

27 Aralık Cumartesi günü Eli Lilly firmasının henüz çok yeni bir ilacı olan Xigris'e başlandığını, doksan altı saat, yani dört gün boyunca bu ilacın Quintana'ya verileceğini öğrendik. "Bunun size maliyeti yirmi bin dolar olacak," dedi serum torbasını değiştirmekte olan hemşire. Quintana'nın hayatta kalmasını sağlayan sıvının tüpten içeri damlayışını seyrettim. Daha sonra Xigris'in nasıl bir ilaç olduğunu öğrenmek için internette biraz araştırma yaptım. Bulduğum bir tıp sitesinde Xigris'le tedavi edilen sepsis* hastalarının hayatta kalma oranı yüzde 69'du, Xigris verilmeyenlerinse yüzde 56. İş dünyasıyla ilgili bir diğer sitede ise Xigris, Eli Lilly şirketinin "uyuyan dev"i olarak nitelendiriliyor, "sepsis pazarında büyük bir çıkış yapmaya hazırlandığı" belirtiliyordu. 28 Aralık Pazar günü itibariyle sepsis pazarının "uyuyan dev"i işe yaramaya başlamış görünüyordu: Zatürreeden etkilenen alanda herhangi bir daralma olmamıştı ama kan basıncını dengelemesi için verilen Neosynephrine'e artık gerek kalmamış, tansiyonu 9,5'a 4'te sabitlenmişti. 29 Aralık Pazartesi günü Quintana'ya bakan, hafta sonu için görevini arkadaşlarına devretmiş olan doktorlardan biri, Quintana'nın durumunun aradan geçen iki gün içinde daha da kötüleşmemiş olmasını "yüreklendirici" bulduğunu söyledi. Ona, tam olarak neyi "yüreklendirici" bulduğunu sorduğumda bana "hâlâ hayatta olması" yanıtını verdi.

30 Aralık Salı 13:02'de (bilgisayarın saatine göre), daha önce aradığım bir uzmanla tekrar görüşme olanağım olursa diye, sormak üzere birtakım sorular not ettim:

Oksijen eksikliğinden beyin etkilenmiş olabilir mi ya da yüksek ateşten ya da olası bir menenjit durumundan?

* Patojen mikroorganizma atıklarının kana karışması sonucu zehirlenme. (ç.n.)

Quintana'ya bakan doktorlardan bazılarının "görünmeyen bir yapı ya da tıkanma olasılığı"ndan bahsettiklerini duydum. Tehlikeli bir kitle olma olasılığı nedir?

Doktorlar, enfeksiyonun bakteriyel olduğunu düşünüyor, ancak yapılan kültürlerin hiçbirinde herhangi bir bakteriye rastlanmadı. Enfeksiyonun viral olmadığından nasıl emin olabiliriz?

Bildiğimiz "grip" nasıl oluyor da tüm bedeni saran bir enfeksiyona dönüşebiliyor?

Son soruyu –*Bildiğimiz "grip" nasıl oluyor da tüm bedeni saran bir enfeksiyona dönüşebiliyor?*– sorusunu John eklemişti. 30 Aralık günü, John bu soruya kilitlenmiş haldeydi. Önceki üç ya da dört gün bu soruyu doktorlara, asistanlara, hemşirelere ve sonunda büyük bir çaresizlik içinde bana sormuştu ve sorusuna kimseden tatmin edecek bir yanıt alamamıştı. Bu durumdan huylandığı apaçıktı, bense iyiymişim gibi davranmaya çalışıyordum. Durum buydu:

Quintana Noel gecesi yoğun bakıma kaldırılmıştı.

Hastanedeydi. Ve Noel gecesi John ve ben birbirimize ona iyi bakıldığını söyledik durduk. Hastanede olduğu sürece ona bakılıyordu ve dolayısıyla güvendeydi.

Quintana'nın sağlık durumu dışında her şey normal görünüyordu.

Şömineyi yaktık. Quintana güvendeydi.

Quintana'nın yoğun bakıma kaldırılışının beşinci günü, Beth Israel North'un yoğun bakım ünitesinin dışındaki dünyamızda her şey hâlâ normaldi: Quintana'nın durumunun üstesinden ben de John da gelemiyorduk (gerçi John bunu itiraf etmişti), bu da uçağın düşüşüne değil, bulutsuz mavi gökyüzüne odaklanmaktan farksızdı. John ve benim Noel gecesi evde açtığımız hediyelerimiz hâlâ ortalıkta duruyordu. Quin-

tana'nın eski odasındaki masanın altında ve üstünde ona Noel için aldığımız ve yoğun bakım ünitesinde olduğu için hâlâ açamadığı hediyeleri duruyordu. Salondaki yemek masasının üstünde hâlâ Noel arifesinde yemek yediğimiz tabaklar ve çatal bıçaklar duruyordu. Kasım ayında Paris'e yaptığımız gezinin harcamalarının da olduğu American Express kartımızın ekstresi ödenmeyi bekliyordu. Biz Paris'e giderken Gerry ve Quintana ilk Şükran Günü yemeklerini planlıyorlardı. Gerry'nin annesi ve kayınbiraderini davet etmişlerdi; düğün hediyesi olarak aldıkları porselen takımı kullanacaklardı. Şükran Günü, Quintana ve Gerry'yi Paris'ten arayıp bayramlarını kutlamıştık. Aradığımızda, bir yandan hindi kızartmakla, bir yandan şalgam püresi yapmakla uğraşıyorlardı.

Ve sonra, gitti.

Bildiğimiz "grip" nasıl oluyor da tüm bedeni saran bir enfeksiyona dönüşebiliyor?

Şimdi, bu sorunun ne kadar umarsız bir öfkenin ürünü olduğunu anlıyorum ve *her şey normalken nasıl oldu da bu iş başımıza geldi* diye sorgulamanın başka bir yolu olduğunu. Yoğun bakım ünitesinde, yattığı odacıkta Quintana'nın ellerinin ve yüzünün damardan verilen sıvıdan dolayı nasıl şişmiş olduğunu, saçlarının terden nasıl ıslandığını ve solunum aygıtının sayacına göre artık soluduğu oksijenin tüpten gelen miktarının yüzde 45'e düştüğünü anımsıyorum. John onun şişmiş yüzüne bir öpücük kondurmuş ve "fazladan bir günden daha çok" demişti. Bu da bize ait bir şifreydi. Göndermesi ise bir filmeydi, Richard Lester'ın *Robin ve Marian*'ına. Sean Connery'nin Robin Hood'u canlandırdığı filmde, Audrey Hepburn'un canlandırdığı Marian, kendini de Robin Hood'u da iksirle zehirledikten sonra Robin Hood'a "Seni fazladan bir günden daha çok seviyorum," der. John da yoğun ba-

kım ünitesinden her çıkışında bu cümleyi yineledi. Yoğun bakım ünitesinden çıkarken bir doktora rastladık. Fırsattan yararlanıp ona Quintana'nın solunum cihazından aldığı oksijen miktarının düşürülmüş olmasının iyi bir şey olup olmadığını sorduk.

Bir sessizlik oldu.

Yoğun bakım ünitesinde çalışan doktor sessizliği bozdu: "Durumun ne yönde ilerlediğini şu an tam olarak kestiremiyoruz."

İyi yönde ilerliyor, diye düşündüğümü anımsıyorum.

Yoğun bakım ünitesinde çalışan doktor hâlâ konuşuyordu: "Kızınızın durumu gerçekten ciddi," diyordu.

Bunu kızımızın ölmesinin çok da olasılık dışı olmadığının şifreli bir ifadesi olarak aldım ama direndim: *Durumu iyiye gidiyor. Durumu iyiye gidiyor çünkü iyiye gitmek zorunda.*

Cat'e inanıyorum.

Tanrı'ya inanıyorum.

"Seni fazladan bir günden daha çok seviyorum," dedi Quintana üç ay sonra siyah elbisesiyle St. John the Divine'da ayakta dururken, "eskiden bana dediğin gibi."

John ve ben, 30 Ocak 1964 Salı günü öğleden sonra San Juan Bautista'daki Katolik Misyonu'nda evlenmiştik. John'un üzerinde Chipp'ten almış olduğu lacivert bir takım elbise vardı. Benim üstümde de John F. Kennedy'nin suikasta kurban gittiği gün San Francisco'daki Ransohoff mağazasından almış olduğum kısa, beyaz, ipekli bir elbise. Dallas'ta gece yarısı iken California'da hâlâ gündüzdü. Ransohoff'ta alışverişimizi bitirmiş, öğle yemeğimizi yemeye giderken Sacramento'dan tanıdığımız birine rastladık. Kennedy'nin ölüm haberini ondan

aldık. Düğünümüzün olacağı gün San Juan Bautista'da sadece otuz kırk kişi (John'un annesi, küçük erkek kardeşi Stephen, kardeşi Nick ve eşi Lenny, dört yaşındaki kızları, benim annem, babam, erkek kardeşim, eşi, büyükbabam, teyzem, kuzenlerim, Sacramento'dan birkaç aile dostumuz, John'un Princeton'daki oda arkadaşı ve belki anımsayamadığım bir iki kişi daha) olduğundan, niyetim giriş töreni ve düğün alayı yapılmamasıydı. Fazla gürültü patırtı olmadan nikah kıyılsın istiyordum. Nick'in, işleri biraz olsun kolaylaştırmak için: "Solistler lütfen ayağa kalksın," dediğini anımsıyorum Nick planlarımı biliyordu ama orgcu anlamadığından, ben bir anda kendimi babamın koluna girmiş, koyu renk gözlüklerim gözümde, kürsüye giden yolda buluverdim. Düğün töreni bittiğinde arabaya binip Pebble Beach'te kiraladığımız yazlığa gittik. Yiyecek pek az şey olmasına karşın şampanyamız vardı, evin terası Pasifik Okyanusu'na bakıyordu. Diğer bir deyişle her şey çok sadeydi. Balayımız şerefine Montecito'da bulunan San Ysidro Çiftliği'nde bir bungalovda birkaç gece geçirdikten sonra Beverly Hills Oteli'ne kendimizi attık.

Quintana'nın düğününde John ile evlendiğimiz günü anımsamıştım.

Quintana'nın da düğün töreni oldukça sadeydi. Uzun, beyaz bir elbise, yüzünü örten bir duvak ve pahalı ayakkabılar giymişti, saçı sırtında kalın bir örgü halinde taranmıştı, aynı çocukluğunda yaptığımız gibi.

St. John the Divine Katedrali'nde koronun önünde oturduk. Babası, Quintana'ya kürsüye kadar eşlik etti. Orada Quintana'yı, üç yaşından beri California'daki en yakın arkadaşı Susan karşıladı. Ayrıca New York'taki en yakın arkadaşı ve kuzeni Hannah da vardı. Törende ilahinin bir kısmını söyleyen California'daki kuzeni Kelley vardı. Gerry'nin üvey kızının ço-

cukları ilahinin bir başka kısmını söylüyorlardı. Çıplak ayaklı minik kız çocukları vardı. Dereotlu sandviçler, şampanya, limonata, düğün pastasının kremayla uyumlu yavruağzı renkte peçeteler ve çimlerin üzerinde dolaşan tavus kuşları vardı. Quintana ayağındaki pahalı ayakkabıları savurarak attı, duvağını çıkardı. "Neredeyse kusursuzdu, değil mi?" demişti düğün gecesi bizi aradığında. Babası ve ben öyle olduğunu söyledik. Quintana ve Gerry St. Barth's yollarındayken, John ve ben de Honolulu'ya gitmek üzere yola çıktık.

26 Temmuz 2003.

Beth Israel North'un yoğun bakım ünitesine kaldırılmasından tam dört ay ve 29 gün önceydi.

Babasının ölümünden de beş ay ve dört gün önce.

John'un ölümünü takip eden ilk bir iki hafta, geceleri üzerime bitkinlik çöker, salonda ve yemek odasında sohbet eden eş-dost ve akrabaları kendi hallerine bırakır, koridordan geçip odama çekilir, kapıyı kapatırdım. Koridordan geçerken de duvarda asılı duran ve John'la evliliğimizin ilk zamanlarını anımsatan resimlerden gözlerimi kaçırırdım. Aslında, o resimlere bakmama gerek yoktu. Onlardan gözlerimi kaçırmam da işe yaramıyordu. Resimlerden biri, *Needle Park'ta Panik** filminin geçtiği yerlerden birinde çekilmiş bir resmimizdi. Film, John'la yaptığımız ilk filmdi. O filmle Cannes Film Festivali'ne katılmıştık. Avrupa'ya ilk gidişimdi. Twentieth Century Fox ile birinci sınıfta uçuyorduk ve ben uçağa yalınayak binmiştim. Kaygısız olduğumuz dönemlerdi, yıl 1971. Bir de Quintana, John ve benim bir resmimiz vardı, Central Park'taki Bethesda Çeşmesi'nin önünde. Yıl 1970'ti, Quintana henüz dört yaşındaydı. Resimde John ve Quintana dondurma yiyordu. Bütün o sonbaharı New York'ta Otto Preminger

* The Panic in Needle Park

ile bir film üzerinde çalışarak geçirmiştik. Quintana, "Annem, saçsız bir adam olan Bay Preminger'ın ofisinde," diye yanıtlamıştı kendisine annesinin nerede olduğunu soran bir çocuk doktorunu. Yine 1970'lerde çekilmiş bir başka resimde John, ben ve Quintana, Malibu'daki evimizin verandasındaydık. Bu resmimiz *People* dergisinde çıkmıştı. Resmi gördüğümde, Quintana'nın iki arada bir derede, gözüne –hayatında ilk kez– kalem çekmiş olduğunu fark etmiştim. Bir de Barry Farrell'in çektiği bir resim vardı, eşi Marcia'nın, Malibu'daki evlerinin önünde hintkamışı bir sandalyede oturmuş, kucağında o zamanlar henüz bir bebek olan kızları Joan Didion Farrell'i tuttuğu resim.

Barry Farrell artık hayatta değildi.

Katharine Ross'un Conrad Hall tarafından, Malibu'da yaşadığımız ve Katharine'in havuza Tahiti'den gelme bir deniz kabuğu atıp çıkarabilirse Quintana'ya kabuğun kendisinin olacağını söyleyerek yüzmeyi öğrettiği zamanlarda çekilen bir fotoğrafı vardı. 1970'lerdi. O zamanlar Katharine'le Conrad, Jean'la Brian Moore ve John'la ben aramızda bitki, köpek, hediye ve yemek tarifi değiş tokuş eder, haftanın birkaç günü birimizden birinin evinde akşam yemeğinde toplanırdık.

Hepimizin sufle yaptığını anımsıyorum. Conrad'ın Papeete'deki kız kardeşi Nancy, sufle yapmanın püf noktalarını Katharine'e öğretmiş, Katharine de bu bilgiyi ben ve Jean'la paylaşmış, sonunda hepimiz sufle ustası olup çıkmıştık. İşin püf noktası, tarife noktasına virgülüne kadar uymak yerine biraz daha esnek davranmaktı. Katharine Tahiti'ye, Nancy'yi her görmeye gittiğinde, dönüşte bize rafyayla sarılmış vanilya tohumları getirirdi.

Katharine'in getirdiği vanilyayı krem karamelde kullanırdık. Hiçbirimiz şekeri karamelleştirmeyi sevmezdik.

Lee Grant'ın Zuma Beach'teki evinden ve Grant'ın "Lee Grant'ın Evi" diye bir restoran açma planlarından bahsederdik. Katharine, Jean ve ben sırayla yemek pişirir; John, Brian ve Conrad da olumlu eleştiriler alırdı. Sonunda bu komün yaşamından, Conrad ve Katharine'in ayrılması, Brian'ın bitirmeye uğraştığı romanına yoğunlaşması ve John'la benim bir film üzerinde çalışmak üzere Honolulu'ya gitmemiz üzerine vazgeçmek durumunda kaldık. Honolulu'dayken çok sıkı çalışmamız gerekti. New York'taki tanıdıklarımızdan hiçbiri aradaki zaman farkına alışamadığı için telefon hiç çalmıyor, biz de bölünmeden rahat rahat çalışabiliyorduk. 1970'lerde bir ara orada bir ev almayı düşündüm, hatta John'u birkaç eve bakmaya bile götürdüm, ancak görünüşe göre John Honolulu'da yaşamayı, Kahala'da kalmaya tercih etti.

Conrad Hall artık hayatta değildi.

Brian Moore da artık hayatta değildi.

Daha önceki evlerimizden biri, 450 dolara kiraladığımız, bir sürü yatak odası, büyük, güneşli bir verandası, avokado ağaçlarıyla dolu bir bahçesi ve kocaman bir tenis kortu olmakla birlikte tam bir yıkıntı olan Hollywood'da Franklin Caddesi'ndeki evimizden kalma, o zamanlar Earl McGrath'in bizim beşinci evlilik yıldönümümüz için yazdığı bir şiir vardı:

John Greg'ry Dunne'ın öyküsüdür bu
Eşi Bayan Didion Do ile
Girişinin dünya evine
Ve yaşadıkları günlerin Franklin Caddesi'nde
Yaşarlar güzel kızları Quintana ile
Bilinir aynı zamanda Didion D diye
Didion Dunne
Ve Didion Do.

Ve Quintana ya da Didion D.
Dunne Dunne Dunne ailesi biriciktir
(üç kişinin üçü de şu dünyada tektir)
Eski moda denebilecek bir hayat sürerler
Franklin Cadesi'ndeki evlerinde.

Yakın zamanda sevdiklerini kaybeden insanların yüzünde, bunu ancak kendi yüzlerinde görmüş insanların tanımlayabilecekleri bir ifade vardır. Bu ifadeyi kendi yüzümde gördüm ve artık bu acıyı yaşayanları yüzlerinden okuyabiliyorum. Bu aşırı kırılganlık, savunmasızlık, çıplaklık ifadesi. Bu, gözüne envai çeşit damla damlatıldığı için hassaslaşan gözlerini doktorunun muayenehanesinden gün ışığına çıkınca acıyla kısan birinin ya da sürekli gözlük kullanan ve gözlüklerini birden çıkarmak durumunda bırakılan birinin ifadesi. Bir sevdiğini kaybeden insan çıplak gibi görünür, savunmasız ve kırılgan durur çünkü kendinin görünmez olduğunu sanır. Ben de kendimi bir süre görünmez hissetmiştim John'un ölümünün ardından. Sanki ölüler ve canlıların dünyalarını birbirinden ayıran o efsanevi nehirden geçmiş ve beni sadece yasta görebileceği bir dünyaya girmiştim. İlk kez Styx* ve Lehte** nehirlerinin ve pelerinli kayıkçının*** öyküsünün gücünü gerçek anlamda anlıyordum. İlk kez suttee'nin**** neden yapıldığını anlıyordum. Dul kadınların kendilerini yanan sala acı ve kederden atmadıklarını anlıyordum. Aslında yanan sal, kederlerinin (ailelerinin, içinde yaşadıkları toplumun ya da örflerinin

* Yunan mitolojisinde, ölüler diyarı Hades'i çevreleyen nehir. (ç.n.)

** Yunan mitolojisinde, suları hafızanın silinmesine, anıların kaybolmasına yol açan nehir. (ç.n.)

*** Styx üzerinden ölüleri canlıların dünyasından ölüler diyarına geçiren kayıkçı. (ç.n.)

**** Eski bir Hindu geleneğine göre dul kalan kadının, merhum kocasının bedeninin yakıldığı cenaze ateşine kendisini atması. (ç.n.)

değil, *kederlerinin*) kendilerini sürüklediği yerin tam bir temsiliydi. John'un öldüğü gece, kırkıncı evlilik yıldönümümüze otuz bir gün vardı. Sanırım "Rose Aylmer"ın son iki dizesindeki katı, tatlı bilgelikten bende eser kalmadığını söylememe gerek yok.

Anılar ve iç çekmelerle dolu bir geceden fazlasını istiyordum.

Çığlık atmak istiyordum.

Onu geri istiyordum.

6.

Birkaç yıl önce güneşli bir sonbahar günü Altıncı Cadde ve Beşinci Cadde arasında kalan 57'nci Sokakta doğu yönünde yürürken birden, o an ölüm korkusuna benzer bir duyguya kapıldım. Aslında ışığın etkisiyle böyle bir duyguya kapılmıştım: güneşin parlak ışığı, dökülen sarı yapraklar (İyi de nereden dökülüyordu bu yapraklar? 57'nci Sokak'ın batısında ağaç olduğunu bile anımsamıyorum.) ve acelesi varmışçasına hareket eden altın renkli ışık huzmelerinin dansı. Daha sonraları benzer ışık oyunlarına tanık olmama karşın o ölüm korkusuna bir daha hiç kapılmadım. Bu da bana o gün duyumsadıklarımın bir tür kriz olup olamayacağını düşündürdü. O deneyimden birkaç yıl önce California'dayken, uyandığımda ölüm olduğunu düşündüğüm bir imge görmüştüm rüyamda: Buzdan bir ada imgesiydi bu, Manş Denizi üzerinden uçarken görünen adaların keskin hatlarına sahip, buz mavisi, tümüyle buzdan oluşan ve güneşin ışığıyla gözleri kamaştıran bir ada. Ölümün dehşet içinde beklendiği rüyaların aksine, bu rüyada endişeden, korkudan eser yoktu. Bilakis, hem buzdan ada 57'nci Sokak'ta o gün gördüğüm ışık oyunu bildiğim, gördüğüm her şeyden daha güzeldi, yine de gördüklerimin ölüm olduğundan adım gibi emindim.

Peki, madem kafamdaki ölüm imgesi böylesine güzeldi, neden John'un ölümünü kabullenemiyordum? Onun başına

gelmiş bir olay olduğunu anlayamadığım için mi? Yoksa hâlâ John'un ölümünün benim başıma gelen bir olay olduğunu sandığım için mi?

Yaşam hızla değişir.

Yaşamın değişmesi an meselesidir.

Akşam yemeğini yemek üzere otursun ve o zamana kadar bildiğin haliyle yaşam sona erer.

Bu, kendine acıma sorunudur.

Kendine acıma duygusu resme böylesine erken girdi işte.

John'un ölümünden sonra bir bahar sabahı, *The New York Times* gazetesinin –yine diğer sayfalarına bakmadan– doğrudan bulmaca sayfasını açtım. Güne bu şekilde, gazete okuyarak, daha doğrusu okumayarak, başlamayı alışkanlık haline getirmiştim. Daha önceleri bulmaca çözme zahmetine hiç katlanmazdım, o kadar sabırlı değildim. Şimdiyse bulmaca çözmeyi yapıcı bir davranış olarak görüyor, kendimi ve zihnimi bu şekilde oyalamamın yararlı olacağını düşünüyorum. O sabah gözüme ilk çarpan ipucu yukarıdan aşağıya 6 oldu: "Bazen kendini ..... gibi hissedersin." Boşlukları dolduracak ve bugünü atlatmamı sağlayacak uzun cevabı anında buluverdim. "... annesiz bir çocuk."

Annesiz bir çocuk için hayat zordur.

*Annesiz bir çocuk için hayat ne de zordur.**

Hayır. Yukarıdan aşağıya 6'da sadece dört harflik yer vardı.

Gazeteyi bir kenara bıraktım (belli ki hâlâ yeterince sabırlı değildim) ve ertesi gün o boşluğun yanıtına baktım. Yukarıdan aşağıya 6'nın yanıtı "deli"ydi. "De-li?" "Deli?" Bazen kendini *deli* gibi hissedersin, ha? Kendimi normal yanıtlar diyarından nasıl da soyutlamıştım.

* Sinead O'Connor'ın "Sometimes I Feel Like a Motherless Child" adlı şarkısından.

Dikkat ederseniz aklıma ilk gelen yanıt (annesiz bir çocuk) kendine acımanın açık bir ifadesi.

Hatamı düzeltmek için öncelikle yaptığım hatayı görebilmem hiç de kolay olmayacaktı.

Coşkundur telaşı, o baş döndürücü ateşin!
Babam ve Eleanor, neredesiniz?
Nerede olduğunuz değil sorum, yedi yıl önce göçüp gittiniz,
Sorum o zaman ne olduğunuz?
Yok musunuz artık? Yok musunuz?

Delmore Schwartz, "Bu Nisan Sabahında Yürürüz Sükunetle" *

Ölmekte olduğuna inanıyordu. Bense bu düşüncesine aldırmıyordum. Bunalımdaydı. Teslim ve basım arasında sürüncemede kalan *Hiçbir Şey Kayıp Değil*** adlı romanını bitirmiş, ancak bu sürüncemenin arafında kalmıştı. Dolayısıyla henüz ivme kazanamamış yurtseverliğin anlamını tartışmayı planladığı yeni kitabını düşündükçe anlaşılabilir bir kendine güven sıkıntısı yaşıyordu. O yılın büyük kısmında, aynı zamanda, sayıları ve ciddiyetleri giderek artan sağlık sorunlarıyla cebelleşmişti. Kalp ritmi atrial fibrilasyon uyarısı vermeye başlamıştı. Normal bir sinüs ritmi, kardiyoversiyon uygulanarak sağlanabilecek durumdaydı. Bu da, hastanede yatmasını gerektirmeyen, genel anestezi altında kalbine elektrik şoku verilmesinden ibaret basit bir işlem olmakla birlikte, kalıcı sonuçlar vermeyecek bir yöntemdi. Kalp ritminin hafif bir soğuk algınlığı ya da uzun bir uçak yolculuğu sonucunda tekrar bozulması söz konusu olabilirdi. Nisan 2003'te aldığı en son kardiyoversiyonda bir değil iki şok uygulanması gerekmişti. Bu işlemin giderek daha sık aralıklarla yapılmaya başlaması üzerine dok-

* Calmly We Walk through this April's Day

** Nothing Lost

torlar artık John için pek de işe yarar bir yöntem olmadığına karar verdiler. Bir dizi muayenenin ardından haziran ayında daha ciddi bir müdahale yapma kararı aldılar. Atrial-ventriküler nodunun radyo frekansı kullanılarak küçültülmesi ve ardından da Medtronic Kapa 900 SR atım düzenleyicinin implantasyonunu gerçekleştirme yoluna gittiler.

Quintana'nın evlenmesi ve atım düzenleyicinin işe yaraması, yaz ayları boyunca John'un moralini yüksek tutabilmesini sağladı. Ancak sonbahar aylarında morali tekrar bozulmaya başladı. Sinirleri öylesine gerilmişti ki, planladığımız Paris seyahatini kasım ayında yapıp yapmama fikrinden kavga çıktı. Ben bu seyahatten yana değildim çünkü halletmemiz gereken pek çok iş, üstüne üstlük çok az paramız vardı. Oysa Paris'e o kasımda gitmezse bir daha asla gidemeyeceği duygusuna kapıldığını söylüyordu. Şantaj yaptığını söyledim ama yine de gitmeyi kabul ettim. Bu sözüm üzerine masadan kalkıp gitmiş ve iki gün boyunca benimle konuşmamıştı.

Sonuçta, kasım ayında Paris'e gittik.

Derim size, iki günüm bile kalmadı, dedi Gawain.

Birkaç hafta öncesinde Dış İlişkiler Konseyi'nde karşımda oturan birini fark ettim. *The International Herald Tribune* gazetesini okuyordu. Yanlış yola saptığımın bir diğer resmi bu. Çünkü artık Dış İlişkiler Konseyi'nde değilim. 2003 Kasım'ında, John'la birlikte, Paris'te The Bristol Oteli'nin yemek salonunda kahvaltı masasında John'un karşısında oturuyorum ve ikimiz de *The International Herald Tribune* gazetesinin, bir köşesine o günün hava durumunun yazılı olduğu kart zımbalanmış otel kopyasını okuyoruz. Paris'te geçirdiğimiz günler boyunca, her gün gazetesinin kenarına zımbalanmış kartta bir şemsiye vardı. Yağmurun altında Luxembourg Bahçesi'nde yürüdük, yağmurdan kaçıp Saint Sulpice Kilisesi'ne sı-

ğındık. O esnada kilisede ayin yapılmaktaydı. Ranelagh Bahçesi'nde yağmurun altında kalıp üşüttük. New York'a dönerken John'un atkısı ve benim jarse elbisem hâlâ ıslak yün kokuyordu. Uçak havalanırken John elimi tuttu ve uçuş yüksekliğine erişinceye kadar da bırakmadı.

Bunu hep yapardı. Ne oldu o huyuna?

Bir dergide, Paris'teki Porte des Lilas metro istasyonunun platformunu gösteren bir Microsoft reklamı görüyorum.

Daha dün, o Paris seyahatimizden kalma kullanılmamış bir metro bileti buldum ne zamandır giyilmemiş bir ceketin cebinde. "Sadece Protestanlar komünyona alır," diye son bir kez düzeltmişti beni, St. Sulpice'ten çıkarken. Bu noktada benim yanlışımı kırk yıldır düzeltiyordu. Protestanlar "alır", Katolikler "kabul eder" derdi her defasında. Her defasında, bunun bir yaklaşım farkı olduğunu açıklardı.

Nerede olduğunuz değil sorum, yedi yıl önce göçüp gittiniz / Sorum o zaman ne olduğunuz?

O son kardiyoversiyon: Nisan 2003. İki elektrik şokun yapılmasını gerektiren o son kardiyoversiyon. Bir doktorun neden bu müdahalenin genel anestezi altında yapıldığını açıkladığını anımsıyorum. "Yoksa hasta kendini sedyeden atar," demişti. 30 Aralık 2003: Ambulansla gelen sağlık görevlilerinin salonun ortasındaki müdahaleleri esnasında da ani bir hareketle yerinden sıçramıştı. Acaba o bir kalp atışı mıydı, yoksa sadece vücuduna verilen elektriğin etkisi mi?

Öldüğü gece ya da bir önceki gece, taksiyle Beth Israel North'la evimiz arasında geliş gidişlerimizden birinde öyle bir şey söyledi ki, ilk kez sözlerine bir yazarın yaşamında geçirdiği sıradan bunalımlardan biri olduğunu düşünüp aldırmazlık edemedim.

Yaptığı her şeyin beş para etmez olduğunu söyledi.

Yine de aldırmamaya çalıştım.

Böyle hissetmesi doğal olmayabilir, diye düşündüm kendi kendime ama Quintana'nın içinde bulunduğu durum ve bizim onu hastanede bırakıp evimize dönüyor olmamız da çok normal bir durum değildi.

Romanının beş para etmediğini söyledi.

Böyle hissetmesi doğal olmayabilir, dedim kendi kendime ama bir babanın, çocuğunun durumu karşısında biçare olması da çok normal bir durum değildi.

The New York Review'daki son yazısı Natalie Wood'un biyografisinin Gavin Lambert tarafından kaleme alınan eleştirisinin beş para etmediğini söyledi.

Bu normal olmayabilir ama zaten son birkaç gündür yaşamımızda ne normaldi ki?

New York'ta ne işi olduğunu bilmediğini söyledi. "Natalie Wood ile ilgili bir şeyle neden vaktimi harcadım ki?" dedi. Aslında soru sormuyordu. Sonra, "Hawaii konusunda haklıydın," dedi. Belki birkaç gün öncesinde, Quintana iyileştiğinde (bu bizim "hayatta kalırsa" demek yerine kullandığımız şifreydi) Kailua sahilinde bir ev kiralamamız ve Quintana'nın da kendini orada toparlamasına ilişkin getirdiğim öneriyi kastediyordu. Belki de 1970'lerde Honolulu'da bir ev alma önerim konusunda haklı olduğumu söylemeye çalışıyordu. O an, ilkini kastetmiş olduğunu düşünmeyi yeğledim ama geçmiş zaman, ikincisini kastetmiş olduğunu söylüyordu bana. Bunları Beth Israel North'la evimiz arasında geliş gidişlerimizden birinde, ölümünden üç ya da yirmi yedi saat önce söyledi. Üç mü yirmi yedi mi, ne kadar çalışırsam çalışayım, bir türlü anımsayamıyorum.

7.

Neden hiçbir şey normal değilken, olayları bu kadar sorguluyordum?

Olayları kronolojik sıraya koymaya çalışmalıyım.

Quintana, Beth Israel North Hastanesi'nin yoğun bakım ünitesine 25 Aralık 2003'te alındı.

John, 30 Aralık 2003'te öldü.

Quintana'ya babasının öldüğünü 15 Ocak 2004 gününün sabahında, doktorlar oksijen tüpünü çıkarıp verdikleri yatıştırıcının miktarını bilincinin yerine gelmesini sağlayacak doza indirdiklerinde haber verdim. Beth Israel North Hastanesi'nin yoğun bakım ünitesinde.

Quintana'ya o gün söylemeyi planlamamıştım. Doktorlar, aldığı yatıştırıcı dozunun azaltılmasına rağmen bilincinin ancak kısmen açık olacağını, kendisine söylenenleri tam olarak anlayabilmesi için birkaç gün daha geçmesi gerektiğini söylemişti. Quintana uyanırsa, beni görecek ve babasının neden yanımda olmadığını merak edecekti. Bu sorunu Gerry ve Tony'le uzun uzadıya konuşmuş, sonunda Quintana uyanmaya başladığında yanında sadece Gerry'nin olmasına karar vermiştik. Böylelikle Gerry'ye ve geleceklerine yoğunlaşabilirdi. Belki babası aklına bile gelmezdi. Bense onu daha sonra, aradan birkaç gün geçtikten sonra görmeye gidebilirdim.

Ona haberi o zaman verirdim. O zaman bunu kaldıracak gücü olurdu belki.

Planladığımız gibi, Quintana uyanmaya başladığında yanında sadece Gerry vardı. Ancak planımızın tersine, hemşirelerden biri, Quintana'ya annesinin koridorda olduğunu söyledi.

Quintana annesinin ne zaman kendini görmek için odaya geleceğini sordu.

Çaresiz, odaya girdim.

"Babam nerede?" diye fısıldadı beni görünce.

Üç haftadır tüp yardımıyla nefes alıp verdiği için ses telleri zedelenmişti ve fısıltı gibi çıkan sesi güçlükle duyulabiliyordu. Ona olanları anlattım. John'un geçmişte yaşadığı kalp sorunları üzerinde özellikle durdum, şansının ne kadar yaver gitmiş olduğunu söyledim ve son olanların her ne kadar çok ani olsa da kaçınılmazlığından bahsettim. Ağladı. Gerry de ben de ona sarıldık. Yeniden uykuya daldı.

"Babam nasıl?" diye sordu o akşam onu tekrar görmeye gittiğimde.

Yeniden anlatmaya başladım. Kalp krizini anlattım. John'un geçmişte yaşadığı kalp sorunlarını anlattım. Olayın ne kadar ani olduğundan bahsettim.

"İyi ama, şimdi nasıl?" diye fısıldadı, sesini duyurmaya çabalayarak.

Olayın aniliğini kavramıştı ama sonucunu hâlâ algılayamıyordu.

Bir daha anlattım. Daha sonra, ona bir başka yoğun bakım ünitesinde, UCLA'da bir kez daha anlatmam gerekecekti.

Kronolojik sıra.

Quintana, 19 Ocak 2004'te Beth Israel North'un altıncı katındaki yoğun bakım ünitesinden on ikinci katta başka bir odaya alındı. 22 Ocak 2004'te hâlâ ayakta duramayacak, hatta desteksiz oturamayacak kadar halsizdi. Beth Israel North Hastanesi'nden taburcu olduğunda, yoğun bakım ünitesinde yattığı sıra kaptığı bir hastane enfeksiyonundan dolayı ateşi vardı. Gerry ve ben, onu bizim evdeki eski odasına yatırdık. Gerry verilen ilaçları almaya dışarı çıktı. Quintana, dolaptan bir battaniye daha almak için yataktan çıktı, ayağa kalkmasıyla yere yığılması bir oldu. Onu tek başıma kaldıramayınca, apartmandaki komşulardan birini yardıma çağırmak için evden fırladım.

25 Ocak 2004 sabahı, hâlâ bizim evdeyken, göğsünde şiddetli bir ağrı ve yüksek ateşle uyandı. O gün, Quintana'yı götürdüğümüz Columbia Presbiteryen'deki Milstein Hastanesi'nin acil servisinde akciğer embolisi tanısının konulması üzerine hastaneye yatırdık. Sonradan öğrendim ki Beth Israel North Hastanesi'nde uzun süre hareketsiz yatmasının doğal ve kaçınılmaz sonucu olan akciğer embolisi, aslında Presbiteryen'in acil servisinde tanı konulmasından üç gün önce, yani Beth Israel North'tan taburcu olduğu gün, Presbiteryen'de kullanılan görüntüleme tekniğiyle saptanabilirmiş. Milstein'a alındıktan sonra Quintana'nın bacakları da benzer pıhtılaşmalara karşı kontrol edildi. Bir yandan varolan pıhtılaşmalar çözülürken, diğer yandan yeni pıhtıların oluşmasını önleyecek tedbirler alındı.

3 Şubat 2004'te, halen pıhtı önleyici uygulanırken, Quintana Presbiteryen'den taburcu oldu. Kuvvetini ve hareket yeteneğini yeniden kazanabilmesi için fizik tedaviye başlandı. Tony, Nick, Quintana ve ben, hep birlikte John için yapılacak ayini planladık. Ayin 23 Mart 2004 Salı günü öğleden sonra

dörtte, St. John The Divine Katedrali'nde yapıldı. Ayinden bir saat önce, John'un külleri, aile bireylerinin huzurunda, planlandığı gibi, ana sunağın ardındaki şapele yerleştirildi. Nick, ayinin ardından dernek kulübünde bir resepsiyon yapılması için gerekli hazırlıkları yapmıştı. Günün sonunda aileden otuz kırk kadar kişi John ve benim evimize geldi. Şömineyi yaktım. İçki içtik. Yemek yedik. Halen zayıf olmasına karşın, Quintana ayin sırasında ayakta durmuş, yemekte de kuzenleriyle hoşça vakit geçirmişti. Bir buçuk gün sonra, yani 25 Mart 2004 sabahı, Gerry ve Quintana, California'ya uçup Malibu'daki kumsalda yürüyerek birlikteliklerine kaldıkları yerden devam edecek, yeni yaşamlarının tadını çıkaracaklardı. Böyle yapmaları konusunda onları ben de yüreklendirmiştim. Quintana'nın yüzünde Malibu güneşinin parladığını görmek istiyordum.

Ertesi gün, 24 Mart günü, kocamın cenaze töreni ve kızımın sağlık sorunlarına ilişkin sorumluluklarımı yerine getirmiş olmanın verdiği vicdan rahatlığıyla, bir önceki günden kalma tabak çanağı ortalıktan kaldırıp, uzun zamandan beri ilk defa kendi yaşamıma yeniden başlayabilmem için neler yapmam gerektiğini düşünmeye başladım. Önce Quintana'yı arayıp ona ve Gerry'ye iyi yolculuklar diledim. Ertesi sabah erkenden havaalanına gideceklerdi. Sesi gergin geliyordu. Ama bunda bir tuhaflık yoktu, çünkü her yolculuk öncesi gergin olurdu. Çocukluğundan beri, valize koyacağı eşyalara karar verme zorunluluğu onu rahatsız ederdi. Sence California bana yarayacak mı, diye sordu. Ben de iyi geleceğini söyledim. California'ya gitmek ona gerçekten iyi gelecekti. Aslında, California'ya gittiği gün, onun yaşamının geri kalanının ilk günü olacaktı. Telefonu kapattıktan sonra, çalışma odamı derleyip toplamanın, kendi yaşamımın geri kalanının ilk gününe başlamak için iyi bir yol olacağını düşündüm.

İşe koyuldum. Ertesi günün, yani 25 Mart Perşembe gününün büyük bölümünde çalışma odamı toplamaya devam ettim. Sessizlik içinde geçen gün boyunca kimi anlar, yaşamımın yeni bir mevsimini karşılamakta olduğum duygusuna kapıldım. Ocak ayında, Beth Israel North'un penceresinden East Nehri'nin üzerinde yüzen buz kütlelerini seyretmiştim. Şubat ayında, Columbia Presbiteryen'in penceresinden Hudson Nehri üzerinde kırılmaya başlayan buz kütlelerini seyretmiştim. Artık marttı, buzlar eriyip gitmiş ve ben John için yapmam gereken her şeyi yapmıştım ve Quintana California'dan tamamen iyileşmiş olarak dönecekti. Öğleden sonra (Quintana'nın uçağı henüz inmiş olmalıydı ya da bir arabaya atlamış Pasifik Sahil Yolu'nda ilerliyorlardı) Quintana ve Gerry'nin kumsalda yürüdüklerini, zayıf mart güneşinde Malibu sahillerinin tadını çıkardıklarını hayal ettim. Malibu'da havanın nasıl olduğunu öğrenmek için internette hava durumu sitelerinden birine girdim, Malibu'nun kodunu yazdım ve arama başlattım. Hava güneşliydi. Alçak basınç mı vardı, yüksek mi anımsamıyorum ama mart ayında Malibu için oldukça güzel bir hava olduğunu düşünmüştüm.

Tepelerde hardal otları bitmiş olmalıydı.

Quintana Gerry'yi Zuma Kanyonu'na, orkideleri görmeye götürürdü belki.

Ve sonra da Ventura County'de kızarmış balık yemeye.

Malibu'dayken Gerry'yi bir kez olsun Jean Moore's restoranına götürmek istiyordu, çocukluğunu geçirdiği yerleri o da görsün istiyordu. Belki Paskalya yemeği için midye toplamaya gittiğimiz yerleri Gerry'ye gösterirdi. Ona kelebeklerin nerede olduklarını, tenis oynamaya başladığı yeri, Zuma sahil güvenlik görevlilerinden, kırılan bir dalganın içinden nasıl çıkılacağını öğrendiği yeri gösterirdi belki de. Ça-

lışma odamdaki masanın üzerinde Quintana'nın henüz yedi ya da sekiz yaşındayken çekilmiş bir resmi vardı. Malibu güneşinden iyice sararmış uzun saçları omuzlarına dökülüyordu. Resmin çerçevesinin arkasına iliştirdiğim, pastel boya ile yazılmış, Malibu'da oturduğumuz zaman bir gün mutfak tezgahının üstünde bulduğum nota gitti gözüm: *Annecim, kapıyı açtığında kaçan bendim. Çok öpüklerim. – Q.*

O akşam, saat yediyi on geçe, aşağı kattaki komşumuza yemeğe inmek üzere üstümü değiştiriyordum. "Yediyi on geçe" olduğundan eminim çünkü tam ben giyinirken telefon çaldı. Arayan Tony'di. Hemen yola koyulup yanıma geleceğini söyledi. Saate baktım, yemeğe yedi buçukta bekleniyordum ama bundan Tony'e bahsetmedim çünkü sesi hiç de iyi gelmiyordu. Eşi Rosemary Breslin on beş yıldır tanısı konulamayan bir kan hastalığıyla boğuşuyordu. John'un ölümünden beri de ciddi derecede zayıf ve halsiz düşmesine, belli aralıklarla Memorial-Sloan Kettering Hastanesi'ne kaldırılmasına neden olan deneysel bir protokole bağlıydı. Katedralde geçirdiği uzun gün ve ardından katılmak zorunda kaldığı resepsiyon onun için son derece yorucu geçmiş olmalıydı. Tony tam telefonu kapatmak üzereyken ona Rosemary'nin yeniden hastaneye kaldırılması gerekip gerekmediğini sordum. Rosemary değildi. Durumu ciddi olan Rosemary değil, Quintana'ydı. Konuştuğumuz esnada, yani New York saatiyle yediyi, California saatiyle dördü on geçe, kızım Los Angeles'taki UCLA Tıp Merkezi'nde acilen ameliyata alınmıştı.

8.

Uçaktan inmişler.
Çantalarını almışlar.

Kiraladıkları minibüse doğru yürürken çantayı Gerry taşıyormuş. Gelen yolcu peronunun önünden geçerken Quintana'nın önünden gidiyormuş. Dönüp arkasına bakmış. Bugün bile onu dönüp arkasına bakmaya neyin ittiğini bilmiyorum. Sormak hiç aklıma gelmedi. Zihnimde, kendisine bakılmadığı halde konuşan birinin aniden sustuğunu ve diğerinin kafasını kaldırıp ne olduğunu anlamak için ona baktığını canlandırdım hep.

Yaşam hızla değişir.

Yaşamın değişmesi an meselesidir. O sıradan an.

Gerry arkasını döndüğünde Quintana'yı yolun ortasında sırtüstü yatıyor bulmuş. Ambulans çağırılmış. Quintana UCLA'ya götürülmüş. Gerry'nin söylediğine göre, ambulansta giderken Quintana uyanıkmış ve bilinci de yerindeymiş. Acile kaldırıldığı esnada kendini kaybetmeye başlamış. Hemen bir ameliyat ekibi hazırlanmış. Bu esnada bilgisayarlı beyin tomografisi (CT) alınmış.

Daha ameliyathaneye alınmadan gözbebeklerinden biri sabitleşmiş, diğeriyse ameliyathaneye alındıktan hemen sonra. Bu cümle bana birden fazla kez söylenecekti, her defasın-

da durumun ciddiyetini ve yapılan müdahalenin hayati önemini vurgulamak için: "Gözbebeklerinden biri daha ameliyathaneye alınmadan sabitleşti, diğeriyse ameliyathaneye alındıktan hemen sonra."

Bunu ilk duyduğumda, söylenenin ne denli önemli olduğunun farkına varamamıştım. Daha doğrusu ne anlama geldiğini tam olarak bilmiyordum. İkinci duyuşumdaysa artık ne olduğunu biliyordum. Sherwin Nuland, *Nasıl Ölürüz?** adlı kitabında henüz üçüncü sınıfta okuyan bir tıp öğrencisiyken, "göz bebekleri büyüyüp sabitleşen bir kalp hastasının aslında beyin ölümünün gerçekleştiğini ve hastanın ışığa bir daha asla tepki vermeyeceğini" öğrendiğini anlatır. Yine aynı kitabında Dr. Nuland bir CPR** ekibinin, hastanede kalbi duran bir hastayı hayata döndürmeyi başaramadıklarını şöyle anlatır: "Kararlı genç erkek ve kadınlardan oluşan ekip elemanları, hastanın gözbebeklerinin giderek büyüyerek sabitleştiğini, ışığa duyarsızlaştığını ve delinmez bir karanlığa dönüştüğünü gördüler. İstemeyerek de olsa, sonunda denemeyi bırakmak durumunda kaldılar... Acil servis kaybedilmiş bir savaşın ardından geriye kalan enkazdan farksızdı..." 30 Aralık 2003'te New York Presbiteryen'den ambulansla gelen sağlık görevlileri John'un gözlerinde bu donukluğu, salonumuzun ortasında böylesine bir enkazı mı görmüşlerdi? 25 Mart 2004'te Quintana'yı ameliyat eden cerrahlar aynı manzarayla mı karşılaşmışlardı?

"Delinmez bir karanlık?" "Beyin ölümü?" Düşündükleri bu muydu? UCLA'nın o gün verdiği CT raporuna baktıkça hâlâ kötü oluyorum.

* How We Die?

** Kardiyopulmoner resüsitasyon: Elektrik şoku, boğulma, solunum durması ve diğer etkenlere bağlı kalp durması ya da ani ölüm görüntüsündeki hasta için gerekli yapay kalp ve akciğer fonksiyon takviyesi. (ç.n.)

Tarama sonucu, sağ beyinde akut kanama sonucu subdural hematom oluşmuştur. Aktif kanama tespit edilmiştir. Hematom sağ beyin üzerinde kütle etkisi yaratarak basınç uygulamış, dokunun zedelenip yırtılmasına neden olmuş, orta hatta üçüncü karıncık hizasında sağdan sola doğru 19 milimetrelik kaymayla sonuçlanmıştır. Sağ lateral karıncık tümüyle hasara uğramış, sol lateral karıncıksa kısmen sıkışmıştır. Ortabeyin üzerinde kanamadan dolayı artan basınç zemin boşluğunda hasara neden olmuştur. Sol ve arka beyinde subdural hematom görülmüş, sağ ön lopta küçük çapta ve olasılıkla doku zedelenmesi ile birlikte parankimal** kanama tespit edilmiştir. Kafatasında herhangi bir çatlak ya da hasar bulunmamıştır.*

25 Mart 2004. New York'ta akşam yediyi on geçiyordu.

Doktorların "Durumunun ne yönde ilerlediğini şu an tam olarak kestiremiyoruz," dediği yerden yeni çıkmıştı ve bir kez daha oradaydı.

Tek bildiğim, durumunun daha o zaman iyi yönde ilerlemediğiydi.

Belki Gerry'ye haber vermişlerdi ve belki Gerry bana haber vermeden önce durumu sindirmeye çalışmıştı.

Belki haberi aldığımda hastanenin morguna götürmüşlerdi bile onu.

Tek başına. Bir görevlinin iteklediği sedyenin üzerinde.

Bu sahneyi John öldüğünde gözümde canlandırmıştım.

Tony geldi.

* Subdural hematom: Genellikle kafa travmasına bağlı olarak dura mater ve araknoit zarları arasında kan toplanması. (ç.n.)

** Parankim: Özelleşmiş bir hücre tipinin fizyolojik işlevleri yürüttüğü organ. Parankimal: Bu tür organlarla ilgili. (ç.n.)

Telefonda söylediklerini bir kez daha tekrarladı. Haberi UCLA'da Quintana'nın hayata dönmesini umutla bekleyen Gerry'den almıştı. Quintana ameliyathanedeydi. Gerry hastanenin lobisinde bekliyordu, ona cep telefonundan ulaşabilirdik.

Gerry'yi aradık.

Tam da biz aramadan önce ameliyata giren doktorlardan biri Gerry'ye son durum hakkında bilgi vermiş. Ameliyat ekibi artık Quintana'nın "masada kalmayacağı"ndan eminmiş, ancak ameliyat bitiminde ne durumda olacağına ilişkin kesin bir beyanda bulunamıyorlarmış.

Bunun bir dilek olduğunu düşünmüştüm: Aslında Gerry'ye bilgi veren doktor, Quintana'nın "masada kalmayacağından hiç de emin değil"di.

"Masada kalmak"tan ne kastettiklerini anlamaya çalıştığımı ve bir türlü bulamadığımı anımsıyorum. Masada "hayatta" kalmak mıydı acaba kastettikleri? Onlar "hayatta" kalmasından bahsetmiş de Gerry bunu bana doğru bir şekilde aktaramamış mıydı acaba? *Ne olursa olsun,* diye düşündüm, *kesinlikle "hayatta" kalacak.*

O sırada saat sanırım Los Angeles'ta dört buçuk, New York'ta yedi buçuktu. Ameliyatın kaçta başladığını bilmediğim için hangi aşamada olabileceğini de kestiremiyordum. Şimdi, CT raporuna göre, taramanın 15:06'da yapılmış olduğunu biliyorum. Los Angeles saatiyle üçü altı geçe. Demek ki, olsa olsa yarım saattir ameliyattaydı. O gece hangi firmaların Los Angeles'a uçağı olduğunu öğrenmek için uçuş rehberine baktım. Delta Havayolları'nın Kennedy'den 9:40'ta bir uçağı vardı. Tam Delta'nın acentesini arıyordum ki Tony ameliyat devam ederken uçakta olmamızın pek iyi bir fikir olmayacağını söyleyerek bana engel oldu. Haklıydı. Bir haber çıksa bize çok geç ulaşacaktı.

Bir sessizlik çöktüğünü anımsıyorum.

Ve uçuş rehberini bir kenara bıraktığımı.

Los Angeles'ta bulunan Tim Rutten arayıp, Gerry'nin yanına gidip onunla beklemesini rica ettim. Kendi kızı da birkaç ay önce UCLA'da acilen beyin ameliyatına alınmış olan Los Angeles'taki muhasebecimiz Gil Frank'i aradım, o da Gerry'nin yanına gideceğini söyledi.

O akşam, orada, UCLA'da bulunmaya en çok bu kadar yakın olabilecektim.

Mutfaktaki yemek masasını hazırladım ve Tony ile birlikte, St. John The Divine'den sonra evde verdiğim akşam yemeğinden kalma mantarlı tavuk soteyi ısıttık. Az sonra Rosemary geldi. Mutfak masasında oturup adına "plan" dediğimiz şeyi geliştirmeye çalıştık. Üçümüz de ne anlama geldiğini bilmiyormuşçasına "beklenmedik durum" gibi sözleri mümkün olduğunca dikkatli kullanmaya özen gösteriyorduk. Los Angeles'taki evini kullanıp kullanamayacağımı sormak için Earl McGrath'ı aradım. Ve bu konuşma sırasında "gereksinim duyarsam" gibi bir başka özenli kalıbı kullandığımı. Sözümü kesip ertesi gün bir arkadaşının özel uçağıyla Los Angeles'e gideceğini, benim de onunla gidebileceğimi söyledi.

Gece yarısına doğru Gerry arayıp ameliyatın bittiğini haber verdi. Doktorlar herhangi bir kanama olması olasılığına karşı bir CT taraması daha yapacaklarını, kanama tespit edilirse bir ameliyat daha yapacaklarını söylemiş. Eğer herhangi bir kanama tespit edilmezse, kalbe kan taşıyan iki ana damarın, pıhtıların kalbe ulaşması olasılığına karşı izleneceğini eklemişler. New York saatiyle sabah dört gibi Gerry tekrar aradı ve CT taramasında herhangi bir kanama tespit edilmediğini, kalbe kan taşıyan ana damarların da izlenmekte olduğunu söyledi. Doktorlar ameliyat hakkında kendisine ne söyle-

dilerse bana olduğu gibi aktardı. Ben de birtakım notlar aldım:

"Atardamarda kanama, atardamardan kan fışkırdı, gayzer gibi odanın her yanı kan oldu, pıhtılaşma yok."

"Beyin basınçla sola kaymış."

29 Nisan akşamı geç vakit Los Angeles'tan New York'a döndüğümde mutfaktaki telefonun yanında asılı alışveriş listesinin altında bu notları gördüm. Artık "beyin basınçla sola kaymış"ın teknik teriminin "orta hatta sola kayma" olduğunu ve bunun kötü sonuçlar doğuran bir durum olduğunu biliyorum. Gerçi o zaman da doğuracağı sonuçların kötü olacağını tahmin edebiliyordum. Yaklaşık beş hafta öncesinde, o mart günü pekmez, tavuk suyu ve keten gevreği almayı düşünüyordum.

Oku, öğren, sorun her ne ise yazından faydalan.
Bilgi, denetim ve hakimiyet demektir.

Ameliyatın olduğu gecenin sabahında, uçağa binmek üzere Teterboro'ya gitmeden önce internetten "sabitleşmiş ve büyümüş gözbebekleri" diye bir arama yaptım. Kısaca "FDPs"* deniyordu bu duruma. Bonn'daki Üniversite Kliniği'ndeki Nöroşirurji Bölümü'nden bir grup hekim tarafından yapılmış bir araştırmanın özetini okudum. Doksan dokuz kişi üzerinde yapılan araştırmanın sonucuna göre bir ya da her iki gözbebeğinde FDP tespit edilen hastalar arasında ölüm oranı yüzde yetmiş beşti. Takip eden yirmi dört ay boyunca hayatta kalan yüzde yirmi beşten, yüzde on beşinde Glasgow Sonuç Ölçeğinde "istenmeyen sonuçlar" olarak nitelendirilen durum gözlemleniyor, kalan yüzde ondaysa "olumlu sonuçlar" bulu-

* Fixed and Dilated Pupils

nuyordu. Yüzdeli ifadeyi yorumlamaya çalıştım: Doksan dokuz hastanın yetmiş dördü ölmüştü. İki yıl sonunda hayatta kalan yirmi beş hastanın beşi bitkisel hayattaydı, onu ciddi sakatlıklar yaşıyordu, sekizi kimseye muhtaç olmaksızın yaşamını sürdürebiliyordu ve ikisi de tamamen iyileşmişti. Bir de sabitleşmiş ve büyümüş gözbebeklerinin, üçüncü büyük sinirin ve beyin sapının zedelendiği ya da basınç altında kaldığını gösterdiğini öğrendim. "Üçüncü sinir" ve "beyin sapı" ilerleyen haftalarda isteyeceğim ya da kaldırabileceğimden çok daha sıklıkla duyacağım terimlerdi.

9.

Güvendesin, dediğimi anımsıyorum Quintana'ya, onu UCLA'nın yoğun bakım ünitesinde ilk gördüğümde. *Yanındayım. İyileşeceksin.* Ameliyat için başının yarısı tıraş edilmişti. Uzun kesiği ve ameliyat sonrasında kesiğin iki kenarının birleştirilip bir arada durmasını sağlayan metal zımbaları görebiliyordum. Yine sadece nefes borusuna takılmış bir tüp yardımıyla nefes alabiliyordu. *Yanındayım. Her şey yolunda.*

Sonunda konuşabildiği bir gün bana "Ne zaman gitmen gerekiyor?" diye sordu. Güçlükle konuşabiliyordu ve yüzünde gergin bir ifade vardı.

Ona hastaneden birlikte çıkabileceğimiz güne kadar yanında olacağımı söyledim.

Rahatlamış görünüyordu. Yeniden uykuya daldı.

Yanında kalacağımı söylememi, Santa Monica'daki St. John Hastanesi'nden aldığımızdan beri Quintana'ya verdiğim en önemli sözmüş gibi duyumsuyordum. Yanında olacaktım ve hiçbir yere gitmeyecektim. Ona bakacaktım. O da iyi olacaktı. Bir yandan da bunun her zaman yerine getiremeyeceğim bir söz olduğunu duyumsuyordum. Ona her zaman bakamayabilirdim. Her zaman yanında olamayabilirdim. Artık çocuk değil, bir yetişkindi. Annelerin olmasını önleyemediği ya da olunca düzeltemediği pek çok olumsuz durum ortaya

çıkabilirdi. Böyle durumlardan biri onun mevsimsiz ölümüne yol açmadığı sürece, Beth Israel North'ta ve UCLA'da, nerede olursa olsun ondan önce ölecektim. Avukatlarımın bürolarında geçen konuşmalar sırasında kullanılan "önce ölmek" sözünün beni ne denli rahatsız ettiğini anımsadım. Böyle bir şey olasılık dışı olmalıydı. Bu konuşmalar sırasında geçen bir diğer söz olan "müşterek felaket"e bile daha olumlu bakar olmuştum. Ancak, Honolulu ve Los Angeles arasında geçirdiğim kötü bir uçak yolculuğu esnasında kafamda kurduğum bir müşterek felaket senaryosu, bu olumlu bakışımdan vazgeçmeme neden oldu. Kurgumda uçak düşüyordu. Mucizevi bir şekilde Quintana ve ben hayatta kalıyorduk. Uçağın su yüzünde kalan enkaz parçalarına tutunarak Pasifik Okyanusu'nun derin sularında hayatta kalma savaşı veriyorduk. İkilemimse şuydu: Adet görmekte olduğum için kanım köpekbalıklarını çekerse, onu bırakıp yüzerek kaçabildiğim kadar kaçmam, onu yalnız bırakmam gerekirdi.

Bunu yapabilir miydim?

Tüm ebeveynler böyle mi hissederdi?

Annem doksan yaşında ölüm döşeğindeyken bana ölüme hazır olduğunu ancak bir türlü bu dünyayı bırakamadığını söylemişti. "Senin ve Jim'in bana gereksiniminiz var," demişti. O zaman ben de erkek kardeşim de altmışlı yaşlarımızdaydık.

Güvendesin.

Yanındayım.

UCLA'da Quintana'nın başını beklerken geçirdiğim o haftalarda, New York ya da California'da tanıdığım çoğu insanın genelde başarılı insanlara atfedilen bir düşünce alışkanlığına kapılmış olduğunu gördüm. Sadece kendi idare yetenekleri-

ne güvenleri tamdı. Parmaklarının ucundaki telefon numaralarının gücüne inançları tamdı, doğru doktoru tanıdıklarına inançları tamdı, tanıdıkları devlet ve adalet yetkililerine inançları tamdı. Bu insanların idare yetenekleri gerçekten de dahiyaneydi. Gerçekten de doğru yerlerde doğru kişileri tanıyor, işlerini en iyi, en zahmetsiz şekilde hallediyorlardı. Bildikleri telefon numaraları gerçekten de adeta sihirliydi. Aslında ben de yaşamımın büyük bölümünde kendim hakkında benzer bir düşünceye sahiptim. Annem Tunus'ta bile hastaneye kaldırılacak olsa, gerekli kimselerle görüşüp hastaneye çeşitli Amerikan gazetelerinin ulaştırılmasını, sonra da Air France'de çalışan tanıdıklarım sayesinde bir uçağa bindirilerek Paris'te yaşayan erkek kardeşimin yanına nakledilmesini sağlayabilirdim. Quintana, Nice Havaalanı'nda mahsur kalsa, British Airways'teki tanıdıklarım vasıtasıyla bir BA uçağına bindirilip Londra'daki kuzeninin yanına ulaştırılmasını sağlayabilirdim. Yine de içimde hep bir korku, bir kaygı vardı. Her olayı ve her durumu aynı beceriyle kontrol edemeyeceğimi biliyordum. Öyle şeyler olur ki hayatta, insanın eli kolu bağlanır, yapılabilecek hiçbir şey yoktur. Bu da o durumlardan biriydi.

Akşam yemeğini yemek üzere otursun ve o zamana kadar bildiğin haliyle yaşam sona erer.

Quintana'nın UCLA'da şuursuz halde yattığı günlerde konuştuğum pek çok insanın böylesine bir kaygıdan yoksun olduğunun farkına vardım. Çoğu, bu olayın da diğerleri gibi kontrol edilebilir, içinden selametle çıkılabilir olduğu duygusundaydı. Durumla başa çıkabilmek için de gereksinimleri olan tek şey bilgiydi. Tek bilmeleri gereken, olayın tam olarak nasıl gerçekleştiğiydi. Terslikleri düzeltebilmek için yanıtlara ihtiyaçları vardı. Olayı çözebilmek için gidişatı öngörmeleri gerekiyordu.

Benimse verebilecek bir yanıtım yoktu.

Ne de gidişatı öngörebiliyordum.

Olayın nasıl olduğunu bile gerçek anlamda bilmiyordum.

Daha sonradan ilgisiz olduklarını anladığım iki olasılık vardı. Birinci olasılık, Quintana yere düşmüş, kafasına aldığı darbenin etkisiyle beyin kanaması geçirmişti, ki bu da pıhtılaşmanın ve embolinin önlenmesi için kendisine verilen ilaçların teşkil ettiği tehlikelerden biriydi. İkinci olasılıksa, beyin kanamasını düşmeden önce geçirmiş olmasıydı, hatta düşmesinin sebebi de kanamaydı. Pıhtılaşmaya karşı anti-koagülan ilaç tedavisi gören insanların kanama geçirmeleri sıkça görülen bir durumdur. Hafif bir dokunuş bile kanama geçirmelerine neden olabilir. INR (Uluslararası Normal Oran) denen bir dereceyle ölçülen kandaki anti-koagülan seviyesini kontrol etmek çok güçtür. Birkaç haftada, hatta kimi durumda birkaç günde bir kandaki anti-koagülan seviyesi ölçülmelidir. Dozajda yapılacak değişiklikler çok küçük olmalıdır ve bu da karmaşık bir iştir. Quintana için belirlenen ideal INR 2,2 iken, Los Angeles'ta beyin kanaması geçirdiğinde bu seviye 4'e çıkmış ki bu da kanama geçirmesini açıklayacak denli yüksekti. Los Angeles'a vardığımda görüştüğüm başhekim kanamanın sebebinin başına aldığı darbe olduğundan "yüzde yüz emin olduğunu" söylemişti. Oysa konuştuğum diğer doktorlar onun kadar emin değildi. Hatta içlerinden biri, uçak yolculuğu sırasında sürekli değişen basıncın etkisiyle bile beyin kanaması geçirmiş olabileceğini söyledi.

Başhekime bu konuda baskı yaptığımı anımsıyorum; kendimce (bir kez daha) durumla başa çıkmaya, yanıtlar bulmaya çabalıyordum. UCLA Tıp Merkezi'nin kafeteryasında oturuyordum ve doktorla cep telefonunda görüşüyordum. Kafeteryanın adı "Café Med"di. Café Med'e ilk gidişimdi. Takıntı-

sı kafeteryaya gelen ziyaretçi hanımların peşine takılıp arkasından tükürmek, küfretmek, sayıp sövmek olan ufak tefek, hafif kel (büyük olasılıkla Psikiyatri Kliniği'nin avluda gezme izni olan hastalarından) adamla ilk karşılaşmam da aynı gün oldu. O sabah, bu adamcağız gözüne beni kestirmiş olmalı ki, kafeteryadan avluya çıkarken peşime takıldı. O kadar yüksek sesle sövüyordu ki telefonda doktorun söylediklerini güçlükle duyabiliyordum. "Kanamanın sebebi aldığı bir darbeydi. Yırtılmış bir damar tespit ettik," diyordu sanırım. Ancak bu sorumu tam olarak yanıtlamıyordu; yırtılmış bir damar tespit edilmiş olması, Quintana'nın beyin kanaması geçirerek yere düşmesine neden olanın önceden yırtılmış bir damar olma olasılığını ortadan kaldırmıyordu. Café Med'in avlusunda telefon görüşmesi yapmaya çalıştığım esnada ufak tefek, hafif kel adam beni takip ederek ayakkabıma tükürürken, doktorun verdiği yanıtın aslında hiçbir şeyi değiştirmediğini görebiliyordum. Olan olmuştu. Gerçekleri değiştiremiyordum.

Los Angeles'ta geçirdiğim ilk tam günde yaptığım bu konuşma esnasında doktorun bana başka bilgiler de verdiğini anımsıyorum.

Quintana'nın birkaç gün daha komada kalabileceğini söylemişti.

Beyninin ne durumda olduğunun en az üç gün sonra anlaşılacağını söylediğini anımsıyorum. Her ne kadar ameliyatı yapan cerrah bu konuda "iyimser" olsa da herhangi bir tahmin yürütmenin mümkün olmadığını söylemişti.

Bir enfeksiyon oluşabilirdi.

Zatürreeye yakalanabilir, yeniden emboli oluşabilirdi.

Tekrar ameliyata alınmasını gerektirecek şişlikler oluşabilirdi.

Telefonu kapattıktan sonra kafeteryaya döndüm. Gerry, Susan Traylor ve erkek kardeşimin kızları Kelley ve Lori'yle kahve içiyordu. Onlara doktorun söylediklerini iletip iletmemem gerektiğini düşündüm. Yüzlerine bakınca söylememem için hiçbir neden olmadığını anladım: Hepsi daha ben Los Angeles'a varmadan hastaneye gelmişti. Hepsi de şimdiye kadar doktorun söylediklerinden haberdardı.

Quintana'nın Beth Israel North Hastanesi yoğun bakım ünitesinde geçirdiği aralık ve ocağı kapsayan yirmi beş gün boyunca, 1966-1989 yılları arasında San Francisco'daki California Üniversitesi Tıp Akademisi'nde akciğer ve kritik bakım biriminin şefliğini yapmış John F. Murray'in yazdığı *Yoğun Bakım: Bir Doktorun Günlüğü** kitabını başucumdan ayırmadım. O zamanlar hastanedeki tüm hastalardan, nöbetçi doktorlardan, internlerden ve tıp öğrencilerinden sorumlu hekim görevini yürüten Dr. Murray, kitabında San Francisco Hastanesinin yoğun bakım ünitesinde geçirdiği dört haftalık süreyi ayrıntılarıyla betimler. Bu kitabı defalarca okumamın, Beth Israel North Hastanesi'nin yoğun bakım ünitesindeki doktorlarla günlük iletişimimde çok faydası oldu. Örneğin, soluk borusuna solunum tüpünün ne zaman yerleştirilmesi ya da yerleştirilmiş tüpün ne zaman çıkarılması gerektiğine karar vermenin çok zor olduğunu öğrendim. Yoğun bakımda uzun süre hareketsiz yatmaktan dolayı oluşan ödemin solunuma yardımcı tüpün kullanımına engel oluşturduğunu öğrendim. Bu ödem birikmesinin, farkına varılmayan patolojik bir durumdan ziyade, serum ve ilaçların damardan yoğun olarak veril-

* Intensive Care: A Doctor's Journal

mesinin bir sonucu olduğunu, bunun da aslında dikkatsizlikten kaynaklandığını öğrendim. Benzer şekilde nöbetçi doktorların da tüpü çıkarma zamanı konusunda yanlış kararlar vererek işlemi gereğinden fazla uzatabildiklerini öğrendim.

Bunları aklımın bir köşesine yazmışım. Yeri geldiğinde de bu bilgileri kullandım. Vücudu "su toplamış" olabilir mi diye "merak ettim" ve doktora sordum. ("Tabii bilmiyorum, sadece nasıl olduğunu görebiliyorum.") "Su toplamak" sözünü özellikle kullanmıştım. "Ödem" kelimesi çok katı gelmişti kulağıma. Ve vücudu daha az "su toplamış" olsa daha rahat nefes alıp almayacağını "merak ettim". ("Doktor olmayabilirim ama mantık yürütebiliyorum.") Gözetim altında idrar söktürücü kullanmasının, solunum tüpünün çıkarılmasına engel teşkil edip etmeyeceğini de "merak ettim". ("Tabii bu bir evde tedavi yöntemi olacak ama duruma bakıldığında Lasix gibi bir ödem söktürücü kullanmayı tercih ederim.") *Yoğun Bakım* kitabı rehberim olduğu sürece her şey çok anlaşılabilirdi ve ben de içgüdülerimle yolumu bulabiliyordum. Bir ilerleme kaydedip kaydetmediğimi anlayabiliyordum. Doktora herhangi bir öneri ile gittiğimde bir süre sonra önerimi kendi planıymışçasına uyguladığında kendimi ilerleme kaydetmiş addediyordum.

Ancak bu durum farklıydı. Quintana, Beth Israel North'ta yatarken kendimi içinde bulduğum fikir yürütme yarışında gayrı ciddi bir durum vardı: *Beyin ameliyatı değil ya.* Ama bu sefer söz konusu durum bir beyin ameliyatı, öncesi ve sonrasıydı. UCLA'daki bu doktorlar bana "paryetal"* ya da "temporal"** dediklerinde, ne dediklerini anlamak şöyle dursun, beynin ya da kafatasının hangi kısmından söz ettikleri hakkında

* Boşluğu çevreleyen duvarla ilgili. (ç.n.)

** Şakak bölgesi ile ilgili. (ç.n.)

en ufak bir fikir oluşmuyordu zihnimde. "Sağ alın bölgesi" dediklerinde hangi bölgeden bahsettiklerini az buçuk kestirebiliyordum. "Oksipital"* denince gözle ilgili olduğunu sanmıştım. Yanılmışım. UCLA Tıp Merkezi'ndeki kitabevine gittim ve kapağında "sinir sistemi anatomisinin işlevsel ve klinik incelemesi" ve "USMLE için eşsiz bir rehber"** olarak tanımlanan bir kitap aldım. Kitap, Yale-New Haven'da Nöroloji Bölüm Başkanı olarak görev yapan Stephen G. Waxman tarafından yazılmıştı ve adı da *Klinik Nöroanatomi*** idi. Kitabın ek bölümlerine şöyle bir göz gezdirdim. Örneğin, "Ek A: Nörolojik İnceleme" başlığında bir ek bölümü vardı. Ancak metni okumaya başladığımda düşünebildiğim tek şey, gramerini bir türlü çözemediğim, ülkenin resmi dili olan ve doğal olarak tüm reklamlar, ilanlar, tabelalar ve işaretlerde kullanılan Endonezya dilinin, o ülkeye gittiğimde kafamı nasıl da karıştırmış olduğu oldu. Amerikan Büyükelçiliği çalışanlarından birine fiil, isim ve cümlenin diğer öğelerini birbirlerinden nasıl ayırdıklarını sormuştum. O da o dilde aynı kelimenin kimi durumda isim, kimi durumda fiil olabileceğini söylemişti. *Klinik Nöroanatomi* de gramerin içinden bir türlü çıkamadığım ikinci bir deneyim oldu. Beverly Wilshire Oteli'ne döndüğümde, kitabı yatağın yanındaki komodinin üzerine koydum. Sonraki beş hafta boyunca kitap orada kalacaktı.

Örneğin, yatıştırıcı etkiye sahip bulmaca sayfasının tutkunu olduğum *The New York Times* gazetesi gelmeden önce uyandığım sabahlar *Klinik Nöroanatomi* kitabının "Ek A: Nörolojik İnceleme" ekine şöyle bir göz gezdirdiğimde, metin bana oldukça bulanık geliyordu. Sabahın verdiği zihin açıklığıyla bi-

* Kafatasının arka kısmı ile ilgili. (ç.n.)

** United States Medical Licensing Examination: Amerikan Tıp Uzmanlık Sınavı (ç.n.)

*** Clinical Neuroanatomy

le metni anlayamıyordum. İlk okuduğumdan beri tanıdık gelen bazı kısımlar vardı (hastaya Başkan'ın adını sorun, hastadan 100'den 7şer 7şer geri saymasını isteyin gibi), ancak günler geçtikçe, kendimi Ek A'da "Yaldızlı Çocuk" öyküsü olarak adlandırılan, hafıza ve anlama yeteneğini ölçmede kullanılan gizemli bir metne kaptırdım. Hastaya öykü anlatılır, diyordu Dr. Waxman ve sonra ondan kendi cümleleriyle öyküyü yeniden anlatması ve anlamını yorumlaması istenir. "Yaklaşık üç yüz yıl önce, bir papanın taç giyme töreninde melek rolünü oynamak üzere bir erkek çocuk seçilmiş."

"Yaldızlı Çocuk" böyle başlıyordu.

Her ne kadar (*üç yüz yıl önce* ya da *melek rolü oynamak gibi*) anımsanması komadan yeni yeni çıkmakta olan biri için güç ayrıntılar içerse de bu ilk kısmında anlaşılmayacak pek bir şey yoktu.

Ve devam ediyordu öykü: "Meleğe yaraşır muhteşem bir görüntü sergilemesi için çocuk baştan aşağı altınla kaplanmış. Çocuk sonunda hastalanmış. İyileşmesi için altın kaplamanın çıkarılması dışında her yol denenmiş ama çocuk birkaç saat içinde ölmüş."

Peki, "Yaldızlı Çocuk" öyküsünün "anlamı" neydi? Papaların bile yanılabileceği dersini mi çıkarmamız gerekiyordu? Ya da genelde insanların yanılabileceği miydi anafikir? Yoksa tıbbın ("iyileşmesi için her yolun denenmesi"ne dikkatinizi çekerim) yanılabileceği mi? Bir eğitim hastanesinin yoğun bakım ünitesinde yatan ve komadan yeni çıkan bir hastaya bu öyküyü anlatmanın ardındaki mantık ne olabilirdi? Ne gibi bir ders çıkarılması, ne gibi bir anafikir bulunması bekleniyordu? Bu öykünün uygun bulunması herhangi bir sonuca varılamadığından olabilir miydi? Ne var ki, bir sabah "Yaldızlı Çocuk" öyküsünün, tüm katılığına ve hastaya duyarsız gel-

mesine karşın, tam da içinde bulunduğum durumu temsil ettiğini fark ettim. Bunun üzerine bu öyküden bahseden başka kaynaklar olup olmadığını araştırmak üzere UCLA Tıp Merkezi'nin kitabevine tekrar gittim. Baktığım ilk birkaç kitapta bir şey bulamadım. Biraz daha aramak yerine bir giyim mağazasına girip, o sıralar Los Angeles'ta hava sıcaklığı 25 derecenin üzerinde seyrettiği ve benim de yanımda sadece New York'un kış sonuna uygun kalın giysiler olduğu için, hastanede giyebileceğim türden birkaç tane mavi pamuklu önlük-pantolon takım aldım. İçinde bulunduğum ruh hali öylesine tuhaftı ki, bir hasta yakını olarak doktorlarınkiyle bir örnek önlük-pantolonla hastaneye gitmenin şüpheli bir sınır ihlali olarak görülebileceğini düşünememiştim bile.

10.

Adına "anafor etkisi" denen olguyla ilk tanışmam ocak ayında Beth Israel North Hastanesi'nin penceresinden East Nehri üzerinde buz kütlelerinin oluşmasını seyrettiğim günlerde oldu. Penceresinden buz kütlelerini seyrettiğim odanın duvarlarıyla tavanının birleştiği kenarlar, Beth Israel North Hastanesi'nin "Doktorlar Hastanesi" olarak tanındığı zamandan kaldığını tahmin ettiğim, Dorothy Draper tarzı bordürle süslenmişti. "Doktorlar Hastanesi"ne hiç yolum düşmemişti, ancak o zaman yirmili yaşlarımda *Vogue* dergisinde çalışırken bahsinin geçtiğine tanık olmuştum. *Vogue* editörlerinin tuttuğu bir hastaneydi, çünkü orada gerçekleşen doğumlarda hiç sorun yaşanmıyordu.

Bunları düşünmek iyi gelmişti.

Biraz daha araştırmıştım bu hastanenin neden böylesine tutulduğunu:

Doktorlar Hastanesi, X'in kürtaj olduğu ve bölge başsavcısının giderlerin karşılanmasını sağladığı hastaneydi. "X", *Vogue* dergisinde birlikte çalıştığım bir kadındı. Attığı her adımda peşinden gelen sigara dumanı, Chanel No. 5 parfüm taneciklerinden oluşan baştan çıkarıcı, görünmez ama kesinlikle hissedilir bulutu ve fettanlığı, onun için o zamanlar Graybar Binası'nda bulunan Conde Nast Yayınları'nın çeşitli kapılarını aç-

mıştı. Bir sabah, ben derginin "Kim Neden Bahsediyor" kısmını hazırlamakla meşgulken, hem kürtaj olması gerektiğini hem de adının bölge başsavcılığı tarafından yürütülmekte olan "parti kızı" soruşturmasında geçtiğini öğrendi. Bana bir tanesi bile bir gün için fazla gibi görünen iki korkunç haberi birden almış olmasına karşın neşesinden hiçbir şey kaybetmedi. Bir anlaşma yapılmıştı. Operasyon çerçevesinde kendisiyle temasa geçilmiş olduğu yönünde ifade vermeyi kabul etmiş, bölge başsavcılığı da buna karşılık –kürtaj olmanın, el altından potansiyel olarak ölümcül sonuçlar doğurabilecek bir işlemi gerçekleştirecek ve işlerin ters gitmesi halinde içgüdüsel olarak göz açıp kapayıncaya kadar arazi olacak birinden randevu almak demek olduğu bir zamanda– Doktorlar Hastanesi'nde kürtaj olmasına ve giderleri ödemeye razı gelmişti.

Parti kızı operasyonu ve önceden ayarlanmış kürtaj ve "Kim Neden Bahsediyor" köşesiyle boğuştuğum sabahları düşünmek de iyi gelmişti bana.

Benzer bir olayı ikinci romanımda kullandığımı anımsadım. Romanın kahramanı, eski bir model olan Maria, yakın zamanda kürtaj olmuştur ve bu durum onun canını sıkmaktadır.

Maria, uzun zaman önce Ocho Rios'ta, o zamanlar daha yeni kürtaj olmuş bir kızla çalışmıştı. Bir gün bir şelalenin yanındaki kayalıklara oturmuş, fotoğrafçının ışığın çekim için yeterli olup olmadığına karar vermesini beklerken bahsetmişti kız Maria'ya bu deneyiminden. O zamanlar New York, kürtaj olmak için ideal yer değilmiş, gizlice kürtaj yapan doktorlar yakalandıklarında tutuklanıyor, dolayısıyla bu işi yapmaya razı gelecek bir doktor kolay kolay buluna-

muyormuş. Sonunda kız, adı Ceci Delano idi, bölge savcılığında çalışan bir arkadaşına kürtaj yapmaya razı olacak bir doktor tanıyıp tanımadığını sormuş. Adam bunun bir bedeli olacağını söylemiş. Aynı günün ilerleyen saatlerinde kız bölge jürisine kendisiyle parti kızı operasyonu çerçevesinde temasa geçildiği yönünde ifade vermiş ve bölge başsavcılığı da buna karşılık kızın Doktorlar Hastanesi'nde kürtaj olmasını ve kürtaj giderlerini ödemeyi kabul etmiş.

Anlattığı öykü, hem o sabah çekimler sırasında bana, hem de akşam yemeğinde fotoğrafçıya, ajanstan gelen adama ve müşterimizin moda koordinatörüne komik gelmişti. Maria Encino'da olanları aynı neşeli bakış açısına oturtmaya çabaladı, ancak Ceci Delano'nun durumu pek uymuyor gibiydi. Ne de olsa, onunki bir New York öyküsünden başka bir şey değildi.

Bunları düşünmek işe yarıyor gibiydi.

Neredeyse iki dakika boyunca Beth Israel North Hastanesi'nde olma sebebimi düşünmemiştim.

Sonra o romanı yazdığım zamanı düşünmeye başladım. Hollywood'da, Franklin Caddesi'ndeki o köhne evimizi düşündüm. Salonun büyük pencerelerinin küpeştelerinde yanan adak mumlarını düşündüm. Mutfak kapısının önünde biten çimleri ve aloe bitkilerini, avokadolarımızı yiyen sıçanları ve güneşli çalışma odamı düşündüm. Çalışma odamın penceresinden Quintana'nın çimlerde hoplayıp zıplamasını, bahçe hortumuyla oynamasını seyrettiğim anları düşündüm.

Tehlikeli sulara girmiş olduğumun ve bu sulardan kurtuluş şansım olmadığının farkına varmıştım.

O kitabı Quintana üç yaşındayken yazıyordum.

Quintana üç yaşındayken.

İşte, anafor tam da oradaydı.

Quintana'nın üç yaşında olduğu düşünce diyarında. Bahçede bulduğu bir tohum kesesini burnuna soktuğu için apar topar Çocuk Hastanesi'ne götürdüğüm akşam. Tohum kesesi konusunda uzman olan doktor takım elbisesiyle gelmişti. Belli ki bir yemekten doğruca hastaneye gelmişti. Ertesi akşam, bir önceki gece yaşadığı macera çok hoşuna gitmiş olmalı ki, Quintana burnuna yine tohum kesesi sokmuştu. John, Quintana ve ben MacArthur Parkı'ndaki gölün etrafında yürürdük. Banklardan birinde yaşlıca bir adam yattığı yerden "Sizin ufaklık Ginger Rogers'ın kopyası yahu," diye seslenmişti bir defasında. Romanı bitirmiş, *Life* dergisinde köşe yazarlığı için sözleşme imzalamıştım. Quintana'yı Honolulu'ya götürdük. *Life* dergisindekiler, dergide yeni olduğum için işe kendimi tanıtan bir yazıyla başlamam, okuyucunun beni tanımasını sağlamam gerektiğini düşünüyorlardı. İlk yazımı Honolulu'dayken yazmayı planlıyordum. Honolulu'da Royal Hawaiian Oteli'nin lüks süitinde basın mensubu özel tarifesinden gecesi 27 dolara kalıyorduk. Dünya My Lai* haberiyle sarsıldığında halen Honolulu'daydık. İlk yazımı düşündüm. Bu habere duyarsız kalmayıp Saygon'a gitmeli, yazımı orada yazmalıydım. Bir pazar günüydü. *Life* dergisi, bana editörlerinin ev telefonlarının ve dünyanın çeşitli yerlerindeki avukatlarının da telefon numaralarının bulunduğu bir kart vermişti. Saygon'a gideceğimi haber vermek üzere kartı cüzdanımdan çıkarıp editörüm Loudon Wainwright'ı aradım. Telefona eşi çıktı ve beni daha sonra arayacağını söyledi.

* My Lai Katliamı olarak tarihe geçen olay 16 Mart 1968 yılında Vietnam Savaşı sırasında Amerikan ordusu tarafından gerçekleştirilmiş, farklı kaynaklara göre 347 ila 504 kişinin ölümüyle sonuçlanmıştır. Bu katliamın ardından Vietnam Savaşı'nda Amerikan halkının ülkelerine verdiği destek ciddi derecede zayıflamıştır. (ç.n.)

"Şu an maç izliyordur," dedi John telefonu kapattığımda, "devre arasında arar."

Ve öyle de oldu. Bay Wainwright bana olduğum yerde kalıp okuyucuya kendimi tanıtmam gerektiğini, Saygon konusuna ise oraya zaten birilerini yollamış oldukları için takılmamam gerektiğini söyledi. Konu tartışmaya pek açık görünmüyordu. Halbuki George Hunt, derginin baş editörü olarak beni işe alırken "Bir devrim yaşanıyorsa sen de orada olmalısın. Bunu sağlayacağımdan emin ol," demişti. Ancak ben romanımı bitirdiğimde George Hunt emekli olmuş, yeni editör de devrimin yaşandığı yerlere başkalarını yollamakla meşguldü.

"Seni uyarmıştım," dedi John. "*Life*'da çalışmanın nasıl bir şey olacağı konusunda seni uyarmıştım, değil mi? Ördekler tarafından ölesiye gagalanmaktan beter olacağını söylemiştim."

O sırada Quintana'nın saçını tarıyordum. Ginger Rogers'ın kopyası.

Kendimi ihanete uğramış, küçük düşürülmüş hissettim.

Sonunda kendimi tanıtan yazıyı yazdım. Dergide çıktı. İlk bakışta olağandışı bir yazı değildi: gereken uzunlukta, gereken tonda ve tarzdaydı. Ancak ikinci paragrafın sonunda öylesine ilgisiz, öylesine *Life* tarzı olmayan bir kısım vardı ki, okuyan yazının o kısmının uzaylılar tarafından yazılmış olduğunu sanabilirdi: "Boşanma davası açmak yerine Pasifik Okyanusu'nun ortasındaki bu adadayız." Bir hafta sonra New York'a döndüğümüzde çoğu insan John'a çekingen bir tavırda ve kesinlikle duyulmayacak denli alçak bir tonda sormuş, "Yazdıklarından haberin var mıydı?"

Haberi var mıydı da ne demek?

Yazıyı dergiye göndermeden önce düzeltmelerini yapan John'du.

Düzeltmeleri temize rahat rahat çekebilmem için Quintana'yı Honolulu Hayvanat Bahçesi'ne götürmüştü.

Sonra da yazıyı yollayayım diye beni Honolulu şehir merkezindeki Western Union'a götürmüştü.

Western Union ofisinde yazının altına "*SAYGILAR, DIDION*" diye eklemişti. Dergiye verdiğin yazının altına böyle demen gerekir, demişti. Nedenini sorduğumda da öyle gerektiğini söylemişti.

Anafor beni nerelere götürdü, görüyor musunuz?

Beth Israel North'taki Dorothy Draper tarzı bordürlerden üç yaşındaki Quintana'ya, oradan da "John'u dinlemeliydim"e.

Derim size, iki günüm bile kalmadı, dedi Gawain.

Geri dönmekle yandan darbe alıyordum.

Los Angeles'ta olduğum sürece anafor etkisinden kendimi sakınmanın tek yolunun bana John ya da Quintana'yı anımsatacak her yerden ve her şeyden kaçınmak olduğunu anladım. Bu da hüner gerektiren bir iş olacaktı çünkü John ve ben 1964'ten 1968'e kadar Los Angeles'ta yaşamıştık. Üstüne üstlük 1988'den John'un ölümüne kadarki süre içinde de Los Angeles'a sık sık gelmiş, gelişlerimizde epey uzun, hem de benim kalmakta olduğum Beverly Wilshire Oteli'nde kalmıştık. Quintana Los Angeles, Santa Monica'daki St. John's Hastanesi'nde doğmuş, okula orada, önce Malibu'da, sonra da o zamanlar sadece kız öğrencilerin kabul edildiği (mezuniyetinden bir yıl sonra karma okul olunca adı da Harvard-Westlake olarak değiştirildi) Westlake Okulu'na gitmişti.

Tam olarak çözemediğim bir nedenden dolayı Beverly Wilshire Oteli bende anafor etkisi yaratmadı. Teoride her bir koridoru bu etkiyi yaratacak çağrışımlarla doluydu. Malibu'da yaşarken şehirde bir toplantımız olduğunda Quintana'yı da alır, bu otelde kalırdık. New York'a taşındıktan sonra ne zaman iş gereği Los Angeles'a gelmemiz gerekse, yine Beverly Wilshire'de birkaç gün, hatta kimi zaman haftalarca kalırdık. Bilgisayar ve yazıcılarımızı kurar, toplantılarımızı yine otelde yapardık. *Farz edelim ki*, derdi biri, her toplantıda. Otelde akşam sekize hatta dokuza kadar çalışır, bitirdiğimiz kısımları birlikte çalıştığımız yönetmene ya da prodüktöre iletir, Melrose'da yerimizin her zaman ayrıldığı Çin restoranında akşam yemeği yerdik. Oteldeki temizlik çalışanlarını tanırdım. Manikürcüyü tanırdım. John'u, sabah yürüyüşünden döndüğünde kapıda su şişesiyle karşılayan kapı görevlisini tanırdım. Kapının ne tarafa ve nasıl açıldığını, duş başlığını kendime göre nasıl ayarlayacağımı rahatlıkla bilecek kadar çok kalmıştım o otelde. Yıllar boyunca şimdi kaldığım odanın aynısı pek çok odada kalmıştım. En son Ekim 2003'te, John'un ölümünden iki ay önce, bir tanıtım için Los Angeles'a yalnız geldiğimde kalmıştım burada. Tüm bunlara karşın Beverly Wilshire bulunabileceğim en güvenli yerdi: Kimsenin yakın zamanda yaşadıklarımdan bahsetmeyeceği, tüm yaşananlardan önceki ben gibi hayatıma devam edebileceğim tek yer.

Farz edelim ki.

Kendimi savunmamı gerektirmeyen Beverly Wilshire dışında kalan alanda çağrışımların bulunmadığı bir rota belirledim kendime ve yolumda pür dikkat ilerledim.

Los Angeles'ta kaldığım beş hafta boyunca bir kez olsun Brentwood'un 1978-1988 yılları arasında yaşadığımız kısmın-

dan geçmedim. Santa Monica'daki dermatologuma giderken yol çalışması yüzünden Brentwood'daki evimizin yakınından geçmem gerektiğinde sağıma soluma bakmadım. O beş hafta boyunca Malibu'ya giderken Pasifik Sahil Yolu'ndan bir kez olsun geçmedim. Jean Moore Pasifik Sahil Yolu'ndaki, 1971'den 1978'e kadar yaşadığımız evin yaklaşık yarım kilometre yakınındaki evini bana açtığında, Beverly Wilshire Oteli'nde kalmamın neden kaçınılmaz ve gerekli olduğuna dair çeşit çeşit bahaneler uydurdum. UCLA'ya Sunset Bulvarı üzerinden gitmedim, çünkü Quintana'yı altı yıl boyunca okuldan alırken kullandığım yolu kullanmak istemedim. Anafor etkisinin beni bekliyor olabileceği kavşaklardan uzak durdum, "rock and roll'un kalbi" olarak bilinen, 1990'larda olmamıza karşın 1962 yılının popüler şarkılarını çalan KRLA radyo istasyonunu dinlememeye özen gösterdim. Hatta, o zamanlar KRLA'nın 1962 hitlerini almaktan vazgeçtiğinde kurcaladığım bir diğer radyo istasyonunu bile dinlemekten kaçındım.

KRLA yerine, sabahları neredeyse sakinleştirici etkisi olan NPR kanalının "Morning Becomes Electra" programını dinledim. Beverly Wilshire'da yaptığım kahvaltılarda yine aynı Meksika usulü omleti söyledim ve UCLA'ya giderken, yıllar önce kullandığım güzergahı kullandım: Wilshire'den çıkıp Glendon boyunca ilerledim, sola, Westwood'a dönüp LeConte üzerinden Tiverton'a saptım. Her sabah, Wilshire boyunca karşıma çıkan reklam panolarında aynı yazıyı okudum: "*UCLA Tıp Merkezi: Batı'nın 1., Ülkenin 3. En İyi Tıp Merkezi.*" Bu reklamı her gördüğümde sıralamanın neye göre yapılmış olduğunu merak ettim. Kimseciklere sormadım. Her sabah otomatik geçiş mekanizmasına kartımı gösterdim ve doğru yüzü her gösterdiğimde aynı kadının mekanik sesi bana "UCLA-ya-hoş-gel-diniz" dedi. Her sabah, yeterince erken gelmişsem, dışarıda iyi bir yerde, Plaza 4 seviyesinde duvarın ya-

nında park edecek bir yer buldum. Her öğleden sonra otele döndüğümde bana bırakılan mesajları aldım ve bir kısmını yanıtladım. İlk haftanın sonunda Gerry artık Los Angeles ve New York arasında mekik dokumaya başladı çünkü haftanın birkaç günü için de olsa işe gitmesi gerekiyordu ve New York'ta olduğu günler onu olan ya da olmayanlardan ben haberdar ediyordum. Yatıp dinleniyordum. Yerel haberleri seyrediyordum. Yirmi dakika duşta kalıp akşam yemeği için dışarı çıkıyordum.

Los Angeles'ta kaldığım sürece her akşam yemeği dışarıda yedim. Şehre her geldiklerinde erkek kardeşim ve eşiyle yedim akşam yemeklerini. Connie Wald'ın Beverly Hills'teki evine sık sık gittim. John ve Quintana'yla birlikte gittiğimiz zamanlarda olduğu gibi bahçede güller, latin çiçekleri ve büyük bir ateşin yandığı kocaman bir mangal vardı. Şimdi Susan Traylor da oradaydı. Susan'ın Hollywood tepelerindeki evine de gittim. Susan'ı üç yaşından beri tanıyordum ve eşi Jesse'yi. O, Susan ve Quintana Point Dume İlkokulu dördüncü sınıfta birlikte okudukları zamandan beri tanıyordum ve şimdi Jesse ve Susan bana göz kulak oluyorlardı. Pek çok arkadaşımla değişik restoranlarda akşam yemeğine çıktım. Her sabah bana o akşam ne yaptığımı sorma ve herhangi bir planım yoksa beni Morton's ya da Orso'da ya da Robertson Bulvarı'ndaki evinde yemeğe misafir etme nezaketi gösteren Earl McGrath'la da sık sık beraberdik.

Her akşam yemekten sonra otelime dönüp kahvaltı için omlet sipariş ettim ve her siparişimde "Omlet, değil mi efendim?" diye teyit aldım resepsiyondaki görevliden.

Her akşamımı, güzergahımı belirlediğim özenle planladım.

Tutamayacağım sözler vermekten kaçındım.

Güvendesin. Yanındayım.

Ve her sabah, "Morning Becomes Electra" programının sükunetinde, geceyi sağ salim atlatmış olmamdan dolayı kendimi kutladım.

Cleveland'da olabilirdim.

Yine de.

Arabayla yol teperken kaç kez gözyaşlarımın aniden yolu bulandırdığını anımsamıyorum bile.

Çölden esen Santa Ana geri gelmişti.

Jakaranda bitkileri yine tomurcuklanıyordu.

Bir öğleden sonra Gil Frank'ı Beverly Wilshire'ın birkaç blok doğusundaki ofisinde ziyaret etmem gerekti. Daha önceden bilmediğim bu "bölge"de (deneyim sahibi olduğum, tanıdığım "bölge" batı Wilshire'di, doğu değil) John'la birlikte 1967'de *Aşk Mevsimi** filmini seyrettiğimiz sinema salonuna adeta hazırlıksız yakalandım. O sinema salonunun orada olduğunu tamamen unutmuşum. Gerçi filmi seyrettiğimiz zamana, 1967 yılına ilişkin anafor etkisi yapacak bir anım yoktu. O sıralar Sacramento'daydım. John beni Los Angeles Havaalanı'ndan almıştı. Dışarıdan yemek almak için geç, restoranda yemek için erken bir saat gibi gelmişti. Biz de vakit geçirmek için önce sinemaya gidip *Aşk Mevsimi*'ni seyretmiş, çıkışta da Frascati's restoranında yemek yemiştik. Frascati's artık yoktu ama sinema salonu hazırlıksız yakalayacağı konuğunu beklercesine hâlâ olduğu yerde duruyordu.

Los Angeles'ta buna benzer pek çok kapan vardı beni bekleyen. Bir defasında televizyonda bir reklamda, biraz dikkatlice bakınca doğumundan sonra Quintana'yla birlikte St. John Hastanesi'nden dönüşte hep birlikte geçtiğimiz Palos Verdos Yarımadası'nın ucundaki geçidi görmüştüm.

* The Graduate

Daha üç günlüktü.

Quintana'yı pusetine yatırıp mor salkımın gölgesinde uyutmuştuk.

Güvendesin. Yanındayım.

Reklamda ne geçit ne de geçidin kapısı seçilebiliyordu ama o manzara bir dizi anının zihnime üşüşmesine yetti: O yolda ilerlediğimizi, arabadan inip John'un diğer tarafa geçebilmesi için ona geçidin kapısını açtığımı; film çekimi için bir arabanın evin önündeki kumsalda bırakılıp denizin yükseldiği saatte suda yüzüşünü seyredişimi; mutfakta Quintana'nın biberonlarını dezenfekte ederken camdan bir dövüş horozunun beni merakla takip edişini anımsadım. Ev sahibimizin dediğine bakılırsa Buck, (ev sahibimiz horoza bu ismi uygun görmüştü,) kaçak Meksikalılar tarafından karayolunun orta yerinde kendi haline bırakılmıştı. Ne tuhaftır ki bu hayvancık, bir Labrador kadar sevecen ve akıllıydı. Evin dış mekan dekoru Buck'la sınırlı değildi. Buck'ın yanı sıra bir de görsel olarak çok hoş ancak kişilikten yoksun tavus kuşları vardı. Buck'ın aksine tavus kuşları şişkoydu ve çok gerekmedikçe hareket etmezlerdi. Günbatımında avazları çıktığı kadar bağırır ve zeytinliklerin yanındaki yuvalarına uçmaya çalışır, ancak koca popolarını kaldıramadıkları için yere çakılırlardı. Gün ağarmadan hemen önce yine bağrışırlardı. Bir sabah, şafak sökmeden tavus kuşlarının bağrışmalarıyla uyanmıştım. Yatakta olmadığını fark edince John'a bakınmış, onu bahçedeki şeftali ağacından ham meyveleri koparıp tavus kuşlarına atarken yakalamıştım ki bu da sinir bozucu bir durumla başa çıkmanın oldukça dolaysız bir yöntemiydi. Quintana bir aylıkken o evden çıkarıldık. Kira sözleşmesinde ev sahibi ve eşinin rızası olmadıkça evde çocuk bulundurulmamasına ilişkin bir madde vardı. Ne var ki evden çıkarılma sebebimiz Quintana değil, Qu-

intana'ya bakması için tuttuğumuz Jennifer adında genç, güzel bir kızcağızdı. Ev sahibi ve eşi evlerinde kiracıları dışında bir yabancının varlığını kesinlikle kabul etmiyor, hele de Jennifer gibi genç, güzel ve potansiyel olarak genç erkeklerin ilgisini çekecek bir kızın, eve geliş sebebi ne olursa olsun, sahibi oldukları evin sınırlarının dışında kalması gerektiğine inanıyorlardı. Bir süre aradıktan sonra sonunda başımızı sokacağımız bir ev bulduk. Merhum Herman Mankiewicz'in birkaç aylığına seyahate çıkan eşi Sara'nın evini kiraladık. Evden ayrılırken Sara tek bir şey dışında tüm eşyaları olduğu gibi bıraktı: o da Herman Mankiewicz'in *Yurttaş Kane** filminde aldığı Oscar ödülüydü. Ödülü ortalıktan kaldırırken, "Evde parti verirsiniz, insanlar içip sarhoş olur, ödülü oyuncak ederler. Nemelazım, ben iyisi mi şunu ortalıktan kaldırayım," demişti. Eve taşındığımız gün, John *The Saturday Evening Post* gazetesi için Willie Mays hakkında bir yazı hazırlamak üzere San Francisco Giants ile seyahate çıkmıştı. Ben de evi taşımak için görümcemin steyşın arabasını ödünç aldım, eşyaları arabaya yerleştirdim, Quintana ve Jennifer'i arka koltuğa oturttum, Buck'a veda edip evin totemi andıran kapısını son kez kapattım.

O günden sonra o evin önünden bile geçmedim.

Sadece hastaneye gitmek üzere giyinirken reklamda gösterilen o manzara gözüme ilişiverdi, o kadar.

Bir başka gün Canon'daki Rite-Aid'den bir şişe su almam gerekti. Canon'un bir zamanlar The Bistro'nun olduğu yerde bulunduğunu anımsadım. 1964 ve 1965 yıllarında tavus kuşları ve Buck'ın olduğu sahildeki o evde otururken ve bırakın restoranda yemek yemeyi, arabamızı park etmemize yardım eden restoran görevlilerine bahşiş bile veremeyecek kadar parasızken, Canon'da cadde üzerine arabamızı park eder,

* Citizen Kane

The Bistro'dan atıştıracak bir şeyler alırdık. Quintana'yı nihayet resmi olarak evlat edindiğimiz gün de oraya gitmiştik. Bize Sidney Korshak'ın köşe masasını vermişler, Quintana'yı taşıdığımız anakucağını da ortadaki masaya koymuşlardı. O sabah, Quintana mahkeme salonundaki tek bebekti, hatta tek çocuktu; o gün görülen diğer bütün evlat edinme davaları vergiyle ilgili nedenlerden dolayı yetişkinlerin birbirlerini evlat edinmesinden ibaretti. Quintana'yla öğle yemeği için restorana gittiğimizde garson çocuklar, güzelliğine olan hayranlıklarını *"que bonita, que hermosa"** diye ifade etmişlerdi. Quintana'nın The Bistro'ya bir diğer gidişi de altı ya da yedi yaşındaykendi. Bir doğum günü partisi için götürmüştük. Üzerinde Bogota'dan aldığım açık yeşil pançosu vardı. Restorandan çıkarken garson çocuk pançosunu getirdiğinde omuzlarına almış, artistik bir hareketle küçük omuzlarına savuruvermişti pançosunu.

Que bonita, que hermosa, Ginger Rogers'ın kopyası.

Bogota'ya John'la birlikte gitmiştik. Cartagena'daki bir film festivalinden çok sıkılmıştık. Avianca Havayolları'nın Bogota'ya uçuşu olduğunu öğrenir öğrenmez de kaçıp Bogota'ya gitmiştik. Uçakta, film festivaline katılan aktörlerden George Montgomery ile karşılaşmıştık. George kokpite girip müretteb atla muhabbet etmiş, sonra da pilot koltuğuna geçmişti.

O esnada uyuklamakta olan John'u dürtükleyip, "George Montgomery'nin uçağı And Dağları üzerinden uçurmasına izin veriyorlar," diye endişemi dile getirmiştim.

John'sa "Boşver, Cartagena'da olmaktan iyidir," deyip tekrar uykuya dalmıştı.

Canon'daki o gün, çağrışımlarım Rite-Aid'e ulaşmadı.

* İspanyolca, "ne tatlı, ne güzel" anlamına gelen nida. (ç.n.)

11.

Haziran ayında bir gün, UCLA'dan taburcu olmasından sonra ve New York Tıp Merkezi'ndeki Rusk Tıbbi Rehabilitasyon Enstitüsü'nde geçirdiği on beş haftanın altıncı haftasında Quintana, UCLA'da geçirdiği ve Rusk'a geldiği zamana ilişkin anılarının "bunalık" olduğunu söyledi. Evet, UCLA'da geçirdiği zamana ilişkin bazı anıları vardı, belki henüz Noel öncesinden bu yana geçen zamana ilişkin pek bir şey anımsamıyordu (örneğin, ne St. John The Divine'da babası hakkında konuştuğumuzu, ne de UCLA'da ameliyattan sonra kendine geldiğinde babasının ölmüş olduğunu anımsamıştı) ama anımsadıkları da "bunalık"tı. Sonradan anılarını tanımlamak için kullandığı kelimeyi "bulanık" olarak düzeltti ama bunu yapmasına çok da gerek yoktu çünkü ne demek istediğini anlayabiliyordum. UCLA'nın nöroloji bölümündeki doktorlar hafızasının "lekeli" olduğunu söylemişti: "Zihinsel fonksiyonları ve hafızasında iyileşme var ancak halen biraz lekeli." UCLA'daki o haftaları anımsamaya, aklımda yeniden canlandırmaya çalıştığım zaman kendi hafızamın da aslında ne denli "bulanık" ve "lekeli" olduğunu görüyorum. O döneme ait kimi anılarım çok net, kimileriyse aklımı karıştıracak denli belirsiz. Örneğin trakeostomi* yapılmasına karar veril-

* Soluk borusunun boyunda dışarıya kalıcı olarak ağızlaştırılması. (ç.n.)

diğinde bir doktorla tartıştığımı çok net hatırlıyorum. O zaman doktor, Quintana'nın neredeyse bir haftadır tüp yardımıyla solumakta olduğunu söylemişti ve UCLA, prensip gereği tüp yardımıyla solunuma bir haftadan uzun süre izin vermiyordu. Doktora Beth Israel North Hastanesi'nde solunum tüpünün üç hafta boyunca çıkarılmadığını söylediğimde doktor başını çevirmiş, "Duke'te de bu süre bir haftadır," demişti, sanki Duke'teki uygulama ve kurallar durumu daha anlaşılabilir kılacakmış gibi. Doktorun bu tavrı beni çok kızdırmıştı. *Bana ne Duke'ten,* demek istemiş, diyememiştim, *Duke'un UCLA'yla ne alakası var? Duke Kuzey Carolina'da UCLA California'da. Kuzey Carolina'daki bir doktorun fikrine ve bilgisine gereksinimim olsaydı Kuzey Carolina'dan bir doktora başvururdum.*

Onun yerine hastanın eşinin o esnada New York'a giden bir uçakta olduğunu ve bu kararı uygulamaya koymak için en azından uçağın inmesini bekleyebileceğimizi söylemiştim.

Doktor, bunun halihazırda başlatılmış bir süreç olduğu için yapılamayacağını söylemişti.

Trakeostomi yapmaya EEG'nin devre dışı bırakıldığı gün karar verilmişti. "Her şey yolunda görünüyor," deyip duruyorlardı, "trakeostomiden sonra durumu çok daha iyi olacak. EEG'yi devre dışı bıraktık bile, belki farkında değilsiniz ama."

Belki farkında değil miydim?

Tek çocuğum artık EEG'de değildi ve ben farkında değildim, öyle mi?

Bilinci yerinde olmayan tek çocuğum?

Belki yoğun bakım ünitesine gittiğim o sabah beyin dalgalarının durduğunu da fark etmemiştim. Belki yatağının üzerindeki monitörün onun öldüğünü söylercesine kapalı ve simsiyah olduğunu da fark etmemiştim.

Durumunun iyiye gittiği söyleniyordu ama duruma bakınca bana hiç de öyle gelmiyordu. *Yoğun Bakım* kitabında, San Francisco Hastanesi'nin yoğun bakım ünitesindeki hemşirelerin, tüm monitörleri ancak hastanın ölümü kaçınılmaz hale gelince kapattıklarını okumuştum. Bunu yapmalarının sebebi de hastayı ziyarete gelen yakınların, dikkatlerini monitöre değil hastaya verebilmelerini sağlamaktı. Quintana hakkında da böyle bir karar verilip verilmemiş olduğunu merak ettim. Böyle bir şeyin söz konusu olmadığından eminken bile gözlerimi boş EEG ekranından kaçırırken yakaladım kendimi. Onun beyin dalgalarını seyretmeye alışmıştım. Beyin dalgalarını izlemek bana onun konuşmasını duymak gibi geliyordu.

Çalışmaz halde durmasındansa EEG'yi neden açmadıklarını bir türlü anlayamıyordum.

En azından ne olur ne olmaz diye açık bırakabilirlerdi diye düşünüyordum.

Doktora sormuştum.

Soruma bir yanıt aldığımı anımsamıyorum. O dönemde sorduğum pek çok soru yanıtsız kalmıştı. Verilen kimi yanıtlarsa "Süreç başlatıldı bile" gibi tatmin edici olmaktan uzak yanıtlardı.

O gün bana nörolojide yatan bütün hastaların trakeostomi olduğunu söyleyip durdular. Nörolojide yatan bütün hastaların kasları solunum tüpünün çıkarılmasını zorlaştıracak denli zayıflamış olurmuş. Trakeostomi, soluk borusunun zarar görme riskini azaltırmış. Trakeostomi, hastanın zatürreeye yakalanma riskini de azaltırmış. Sağıma ve soluma bakınca trakeostomi yapılmış hastalar görecekmişim. Trakeostomi ağrı kesici bir ilaç olan Fentamyl ve bir kas gevşetici verilerek yapılabilirmiş ve bir saatten fazla anestezi altında kalması gerek-

mezmiş. Hatta trakeostominin ardından belki çok küçük bir yara izi kalır, belki de hiç kalmazmış.

Bu son noktayı, trakeostomi kararına verdiğim tepkinin ana sebebi iz kalacağından endişe etmemmiş gibi, vurgulayıp durdular. Trakeostomi konusunda doktorlar çok rahattı belki ama ben değildim. Dolayısıyla çekincelerimin estetik nedenlerden dolayı olduğunun sanılması da beni öfkelendiriyordu.

Aslında trakeostomiye neden böylesine karşı olduğumu bilmiyordum.

Şimdi düşününce, bu inadın kaynağının John'un ölümünden beri beslendiğim batıl inançlarım olabileceğini görüyorum. Trakeostomi yapılmazsa sabaha iyileşecek, yemek yiyebilecek, konuşabilecek, eve gidebilecek. Trakeostomi yapılmazsa hafta sonunda uçağa binip gidebiliriz. Uçağa binmesini doktorlar istemese bile benimle Beverly Wilshire Oteli'ne gelebilir, manikür yaptırabilir, havuzun kenarında oturup keyif yapabiliriz. Doktorlar uçağa binmesine izin vermeseler bile arabaya atlayıp Malibu'ya gidebilir, Jean Moore'la birkaç eğlenceli gün geçirebiliriz.

Trakeostomi yapılmazsa.

Bu sağlıksız bir düşünceydi, ne var ki ben de pek sağlıklı sayılmazdım zaten.

Hastaların yataklarını ayıran mavi pamuklu perdelerin ardından insanların sadece fiziksel olarak orada bulunan eşleriyle, babalarıyla, çalışma arkadaşlarıyla konuşmalarını işitebiliyordum. Quintana'nın sağındaki yatakta inşaat kazasında yaralanmış bir adam yatıyordu. Kaza esnasında adamın yanında olan çalışma arkadaşları onu ziyarete gelmiş. Yatağının başında durmuş, ona olanları anlatıyorlardı. İş tulumu, taksi, vinç, bir ses duydum, Vinny'ye seslendim. Her adam kendi gördüğünü, kendi yorumunu sunuyordu. Her bir yorum di-

ğerinden biraz farklıydı. Bu anlaşılabilir bir durumdu, çünkü herkesin tanıklığı farklı bir açıdan olmuştu ama bir ara araya girme gereksinimi duydum, anlatılarını bir düzene koyma gereksinimi duydum; verilen bilgiler, beyni ciddi şekilde hasar görmüş biri için fazlasıyla karmaşık gelmişti.

"Her şey yolunda gidiyordu, birden her şey mahvoldu," dedi içlerinden biri.

Yatmakta olan adam yanıt vermedi, trakeostomi yapıldığı için veremezdi de.

Quintana'nın solundaysa birkaç aydır hastanede yatan Massachusetts'li bir adam vardı. Adam ve eşi, çocuklarını ziyaret etmek üzere Los Angeles'a gelmişler. Adam bir gün merdivenden yuvarlanmış. İlkin herhangi bir sıkıntı yaşamamış. Bir sıradan gün daha. Sonra konuşma güçlüğü çekmeye başlamış. *Her şey yolunda gidiyordu, birden her şey mahvoldu.* Şimdi zatürreeden de muzdaripti. Çocukları ziyaretine gelip gidiyor, eşiyse sürekli başını bekliyor. Alçak, matemli bir sesle adamın iyileşmesi için sürekli yalvarıyordu Tanrı'ya. Adam yanıt vermiyordu, çünkü o da trakeostomi olmuştu.

Quintana'ya 1 Nisan Perşembe günü ikindi saatlerinde trakeostomi yapıldı. Cuma sabahı verilmiş olan yatıştırıcının etkisi büyük ölçüde geçmişti ve Quintana gözlerini açmış, elimi sıkıyordu.

Cumartesi ya da pazartesi yoğun bakım ünitesinden, yedinci kattaki nöro-gözlem ünitesine alınacağını söyledi doktorlar. UCLA'nın altıncı ve yedinci katları tümüyle nörolojiye ayrılmıştı.

Gözlem ünitesine tam olarak ne zaman nakledildiğini anımsamıyorum ama sanırım cumartesi gününden birkaç gün sonraydı.

Gözlem ünitesine naklinden birkaç gün sonra, bir öğleden sonra, Café Med'in avlusunda Massacusetts'li adamın eşine rastladım.

Eşi yoğun bakım ünitesinden çıkmış, "subakut rehabilitasyon servisi" denilen bir yere alınmıştı. "Subakut rehabilitasyon sevisi"ne hastane taburcu koordinatörlerinin "bakımevi" dediğini ikimiz de biliyorduk ama bundan bahsetmedik. Eşinin UCLA Nöropsikiyatri'deki on bir yataklı akut rehabilitasyon servisine nakledilmesini istemiş, ancak bu isteği reddedilmişti. Kullandığı kelime "reddedilmek"ti. Subakut rehabilitasyon servisine nasıl gelip gideceği konusunda endişeliydi, çünkü eşinin "kabul edilebileceği" iki servisten biri Los Angeles Havaalanının yakınında, diğeri de Çin Mahallesi'ndeydi ve kadıncağız araba kullanamıyordu. Çocukları çalışıyordu ve önemli görevleri olduğundan işyerlerinden sık sık ayrılıp annelerini servise bırakmaları söz konusu olamazdı.

Güneşin altında oturduk.

Onu dinledim. Quintana'yı sordu.

Quintana'nın UCLA Nöropsikiyatri'deki on bir yataklı akut rehabilitasyon servisine nakledileceğini söylemek istemedim.

UCLA'da geçirdiğim sürede öyle bir an geldi ki kendimi doktorları gütmeye çalışan bir çoban köpeği gibi duyumsadım: bir interni biriken ödem konusunda uyarıyor, bir diğerine yapması gereken idrar kültürünü anımsatıyor, bacağındaki ağrının emboliden kaynaklanıp kaynaklanmadığını anlamak için Doppler ultrasonu yapılmasını istiyordum. Ultrasonda pıhtılaşma tespit edildiğindeyse bir koagülan uzmanının gelip Quintana'yı muayene etmesi için çabalıyordum. Quintana'ya bakmasını istediğim uzmanın adını bir kenara not ettim. Adamı arayabileceğimi, kendilerinin uğraşmasına gerek

olmadığını söyledim doktorlara. Genç adam ve kadınlardan oluşan hastane ekibine olduğumdan daha sempatik göstermedi belki beni bu çabalarım (hatta içlerinden bir tanesi işi ben devralacaksam kendisinin başka hastalarla ilgilenebileceğini söyledi) ama çaresizlik duygumu biraz olsun giderdi.

UCLA'da pek çok testin ve ölçeğin adını öğrendiğimi anımsıyorum. Kimura Kutusu Testi, İki-Nokta Ayırım Testi, Glasgow Koma Ölçeği, Glasgow Sonuç Ölçeği bunlardan sadece birkaçı. İsimlerini bilmeme karşın, bu test ve ölçeklerin ne işe yaradığı ve ne anlama geldiği konusunda çok net bir fikrim yoktu. Hem UCLA'da hem de daha önce, Beth Israel North Hastanesi'nde ve Columbia Presbiteryen'de pek çok dirençli hastane bakterisinin de adını öğrendiğimi anımsıyorum. Örneğin, Beth Israel North'ta vancomycin içeren antibiyotiğe dirençli bir aktinetobakter türü olan *baumannii* ile tanışmıştım. "Demek bunun bir hastane enfeksiyonu olduğunu oradan biliyorsunuz," demişti Columbia Presbiteryen'deki bir doktor bir defasında, "Vancomycin'e dirençliyse kesinlikle bir hastane enfeksiyonudur, çünkü vancomycin hastane dışında kullanılan bir antibiyotik değildir." UCLA'dayken, ilkin yanlışlıkla MRSE, yani metisiline dirençli bir stafilokok olan *epidermidis* zannederek doktorların paniğe kapıldığı ancak ikinci kültürde MRSA, yani metisiline dirençli bir stafilokok olan *aureus* olduğu ortaya çıkan bakteriyle tanışmıştım. "Neden olduğunu söyleyemeyeceğim şimdi ama hamile olduğun için belki bu görevi başkasına devretmen daha doğru olur," demişti bir hemşire Quintana'yla ilgilenen arkadaşına, benim konuşulanlardan bir şey anlamadığımı sanarak. Adını öğrendiğim daha pek çok hastane bakterisi vardı. Yeniden çıkan ateşin ya da idrar yolu enfeksiyonunun kaynağı olarak gösteri-

len bakterilerin önlenmesi, muayene ya da herhangi bir temas ya da yakınlaşma sırasında önlük, eldiven ve maske kullanımını gerektiriyordu. Her defasında da Quintana'nın odasına girmeden önce tüm bu koruyucu giysilerini değiştirip çıkışta da çöpe atmalarının gerekmesi sağlık görevlilerinin oflayıp iç geçirmelerine neden oluyordu. UCLA'da adını öğrendiğim ve metisiline dirençli bir stafilokok olan *aureus* bir kan enfeksiyonu, yani bakteremia idi. Bunu öğrendiğimde Quintana'yı muayene eden doktoruna kandaki bir enfeksiyonun yeniden sepsis riski yaratabileceği konusunda endişemi dile getirdiğimde doktor, "Biliyorsunuz ki sepsis klinik bir terimdir," deyip işine devam etmişti.

Ben de üstelemiştim.

"Zaten bir nevi sepsis söz konusu," derken pek de keyfi kaçmış ya da ciddi bir durumla karşı karşıya gibi görünmüyordu, "ancak Vancomycin'e devam edeceğiz. Şimdilik kan basıncı iyi görünüyor."

Demek yine kan basıncının düşme riski vardı.

Demek yine septik şok beklentisindeydik.

Bir sonraki adımda ben East Nehri üzerindeki buz kütlelerini seyrediyor olacaktım.

Quintana'nın UCLA'daki odasının penceresinden baktığımda ise bir yüzme havuzu görüyordum. Havuz doluydu, sürekli filtreleniyor (suyun filtreye girdiği yerde bir girdap, çıktığı yerde su kabarcıkları oluşuyordu), güneşte pırıl pırıl parlıyordu. Şemsiyeler açıktı ve etrafında masa, sandalye ve şezlonglar diziliydi ama hiç kimse havuza girmiyordu. Bir gün, yine havuza bakarken birden aklıma Bretwood Park'taki evin havuzuna yüzen mumlar ve nilüferler koymayı düşündüğümü anımsadım. Bir parti verecektik. Bu fikir aklıma partinin başlamasından bir saat kadar önce gelmişti ve üzerimi giyinmiş-

tim bile. Yine de fikrimi uygulamaya koymaya kararlıydım. Havuz temizleyicisiyle yüzen mumların ve nilüferlerin havuzda gelişigüzel yüzmelerini sağladım. Harika bir manzara oluşmuştu. Bir süre sonra bir de baktım ki nilüferler ortalıktan kaybolmuş, bir olasılık filtreden yutulup gitmişti. Mumlarsa nilüferlerin kısmen tıkadığı filtrelerin diplerine birikmiş küçük baloncuklar eşliğinde bir görünüyor bir kayboluyordu. Partinin başlamasından önceki kırk beş dakikayı mumlarla nilüferleri filtreden çıkarmak ve ıslanan elbisemi saç kurutma makinesiyle kurutmakla geçirmiştim.

Hiç de fena gitmiyordum. Ne John'u ne de Quintana'yı anımsatan bir anım canlanmıştı.

Ne yazık ki, bir sonraki anım bana kendimi bu kadar iyi hissettirmedi. Bir gün, yine o evin mutfağında yalnızdım. Hava henüz kararmaya başlamıştı. O zamanlar Bouvier cinsi bir köpeğimiz vardı, onu besliyordum. Quintana Barnard'daydı. John da birkaç günlüğüne New York'taki evimizde kalıyordu. 1987 yılıydı. John'un New York'ta daha çok zaman geçirmemizi dile getirmeye başladığı zamanlardı. Ben buna pek taraftar değildim. Birden kırmızı bir ışık mutfağı aydınlattı. Gidip camdan dışarı baktım. Marlboro Sokağı'ndaki bir eve ambulans gelmişti. Pencereden bakınca ambulansı mercan ağacıyla evin yanına yığılmış odunların arasından görebiliyordum. O mahallede hemen her evin yanında istiflenmiş odunlar olurdu. Ambulansın ışıkları kayboluncaya kadar camdan bakmaya devam ettim. Ertesi sabah köpeği yürüyüşe çıkardığımda bir komşumuz bir gece önce olanları anlattı. Kadıncağız, evin yanında yığılı odunlar yüzünden dul kalmıştı.

John'u New York'taki evimizden aradım.

O zamandan beri yanıp sönen kırmızı ışığın tek çağrıştırdığı, acil durumdur.

Belki de haklıdır, belki de gerçekten New York'ta daha fazla zaman geçirmeliyiz, diye düşündüm.

UCLA'daki odanın penceresinden yüzme havuzuna baktıkça anafor etkisine yavaş yavaş kapıldığımı duyumsayabiliyordum ancak buna engel olamıyordum. Acaba o telefon konuşmasını yapmamış olsaydık, Quintana Barnard'dan mezun olduktan sonra Los Angeles'a geri gelir miydi? Los Angeles'ta yaşamış olsaydı Beth Israel North'ta olanlar yine olur muydu, ya da bugün UCLA'da olur muydu? 1987'nin sonlarında, yanıp sönen kırmızı ışığa bunca anlam yüklememiş olsaydım, bugün Los Angeles'tan arabaya atlayıp San Vicente'den batıya, Brentwood Park'taki evimize, John'un yanına gidebilir miydim? Gittiğimde onu havuzda *Sophie'nin Seçimi*'nin ikinci okumasını yaparken bulur muydum?

Yaptığım her hatayı, seçimlerimi farklı yönde kullanmış olsam, yine yapar mıydım? Tesadüfen Tony Richardson'ın St. Tropez tepelerindeki evine gittiğimizi, sokağın ortasında kahve keyfi yaptığımızı ve akşam yemeği için balık aldığımızı anımsadığımda, Akdeniz'in kirli olduğu ve bacağımda bir yara olduğu bahanesiyle ay ışığında denize girmeyi reddettiğim o geceyi de anımsamam gerekir miydi? Buck adındaki o dövüş horozunu anımsadığımda, akşam yemeğinden dönerkenki uzun yol boyunca arabayı kullandığımı ve kaç gece San Diego rafinerilerinin önünden geçerken ikimizden birinin olmadık bir şey söyleyip tadımızı kaçırdığını da anımsamam gerekir miydi? Ya da konuşmayı kestiğimi? Ya da diğerinin sustuğunu düşündüğümüzü? "Libidonun bağlı olduğu nesnenin bahsinin geçtiği ve duygu yoğunluğunun yaşandığı her anı ve beklentide, libidonun saf dışı kalması libidonun kendisi sayesinde olur... Bu acı verici ıstırabı insanın adet edinme-

si dikkat çekicidir" diye açıklar Freud kederin etkisini, ki bu anafor etkisine şüphe verici derecede benzer.

Penceresinden yanıp sönen kırmızı ışığı gördüğüm ve New York'a kaçarak terk etmeyi düşündüğüm Brentwood Park'taki evimiz artık yoktu. Evi satıp oradan taşınmamızdan bir yıl kadar sonra ev yıkılmış, yerine çok daha büyük bir ev inşa edilmişti. Los Angeles'a bir sonraki gelişimizde Chadbourne ve Marlboro sokaklarının köşesinden arabayla geçerken evden geriye sadece bir yıkıntı kaldığını görmüştük. Emlakçımız evi satarken, evin yeni sahipleri için o evde oturduğumuz süre boyunca yazdığımız kitaplardan birer tane imzalarsak çok hoşlarına gideceğini söylemiş, biz de emlakçının bu önerisini yapmıştık. John, *Quintana ve Arkadaşları, Dutch Shea, Jr. ve Kırmızı-Beyaz ve Mavi"* kitaplarını, ben de *Salvador, Demokrasi ve Miami*'yi imzalamıştım. Arabadan eski evimizi o halde görünce arka koltukta oturan Quintana ağlamaya başlamış, ben de fena halde öfkelenmiştim. Öylesine öfkelenmiştim ki imzaladığımız kitapları geri istemeyi bile düşünmüştüm.

Bu düşünce zinciri anafor etkisini zayıflattı mı?

Pek sayılmaz.

Bir sabah, ateşinin düşmemesinden ve bu durumun ekokardiyogram gerektirmesinden dolayı halen gözlem servisindeyken, Quintana sağ elini ilk kez yukarı kaldırdı. Bu çok önemli bir gelişmeydi çünkü travmadan vücudunun sağ yanı etkilenmişti. Elini hareket ettirebilmesi, travmadan etkilenen hücrelerin hâlâ canlı olduğunu gösteriyordu. O günün ilerleyen saatlerinde birkaç kez yataktan çıkıp gezinmek istedi ve ben ona bunu yapamayacağımızı söyleyince bir çocuk gibi suratını astı. O güne ilişkin anılarım hiç mi hiç "bunalık" değil.

Nisan sonunda doktorlar ameliyatın üzerinden yeterince uzun bir süre geçtiğine ve Quintana'nın New York'a uçabilecek denli iyileşmiş olduğuna karar verdi. Ancak halen devam eden şişlik riskinden dolayı sağlık görevlileri eşliğinde gidebilecekti. Yolcu uçağına binemeyeceği için, UCLA'dan havaalanına ambulansla gidecek, havaalanından hava ambulansı ile Teterboro'ya götürülecek, Teterboro'dan da yine bir ambulansla, Rusk Enstitüsü'nde nöro-rehabilitasyon programına gireceği New York Üniversitesi Hastanesi'ne götürülecekti. UCLA ve Rusk arasında pek çok telefon görüşmesi yapıldı. Pek çok rapor fakslandı. CT taramaları bir CD-ROM'a kopyalanarak Rusk'a yollandı. Artık adına "transfer" dediğim nakil işlemi için bir tarih bile belirlenmişti: 29 Nisan Perşembe. O perşembe sabahı erkenden Beverly Wilshire'dan çıkış işlemlerini yapıyordum ki, Colorado'dan birinin aradığını söylediler. Uçuş ertelenmişti. Pilot mekanik sorunlar yüzünden Tucson'a zorunlu iniş yapmıştı. Teknisyenler Tucson yerel saatiyle 10'da gelip uçağa bakacaktı. Pasifik saatiyle öğleden sonra uçağın o gün kalkamayacağı anlaşıldı. Ertesi sabah bir başka uçak gönderebileceklerdi, ancak ertesi gün cumaydı ve UCLA cumaları hasta nakletmeyi tercih etmiyordu. Hastaneye döndüm, taburcu koordinatörünü ve görevlileri nakil işleminin cuma günü yapılması için sıkıştırdım.

Naklin ertesi haftaya kalmasının Quintana'nın sadece moralini bozmayacağını, kafasının karışmasına da neden olacağını söyledim. Bundan emindim.

Cuma günü hasta kabul etmenin Rusk'taki görevliler için sorun yaratmayacağını da söyledim. Gerçi bundan o kadar da emin değildim.

Ayrıca hafta sonu kalabileceğim hiçbir yer olmadığını da ekledim. Bu külliyen yalandı.

Taburcu koordinatörünü nakil işlemini cuma günü yapmaya sonunda ikna edebildiğimde Quintana çoktan uyuyakalmıştı. Bir süre hastanenin dışındaki meydanda oturdum. Havada bir helikopter hastanenin çatısına iniş için sırasını bekliyor, bu arada havada daireler çiziyordu. UCLA'nın çatısında yoğun bir helikopter trafiği vardı ki bu da bana Güney Kaliforniya'nın her bölgesinde ciddi travmalardan muzdarip insanların yanı sıra trafik kazaları, düşen vinç askıları ve durumdan (helikopter hastayı hastaneye ulaştırdığı ve hasta acil servise alındığında bile) henüz haberi olmayan, önlerinde acılı ve sıkıntılı günler olan anne, baba ve yakınların olduğunu düşündürüyordu. 1970 yazında bir gün John'la New Orleans'ta St. Charles Bulvarı'nda kırmızı ışıkta beklerken yanımızdaki araç şoförünün başının direksiyona düştüğünü ve kornanın durmaksızın çaldığını anımsadım. Oradan geçmekte olan birkaç yaya arabaya koşmuştu. Bir polis memuru gelmişti daha sonra. Yeşil yanmış, biz de yolumuza devam etmiştik. John bu olaydan çok etkilenmişti. Olayı bir türlü aklından çıkaramıyordu. Oracıkta, yanıbaşımızda ölüverdi, deyip durmuştu haftalarca. Işıkta durduğumuzda adam hayattaydı ve gayri ihtiyari başımızı çevirip baktığımızda bir an önce hayatta olan adam gözlerimizin önünde ölüvermişti. Ölümünden, ailesinden önce bizim haberimiz olmuştu.

Sıradan bir gün.

Ve sonra, gitti, yaşamı sona erdi.

Nakil günü kabus gibi delicesine amansız bir gün oldu. Sabah haberlerini seyretmek için televizyonu açtım. Bir felaket haberini bir diğeri izliyordu. Benzin fiyatlarındaki artışı protesto eden kamyoncular, yollarda adeta gerilla savaşı çıkarmışlar, koca kamyonlarını 5 numaralı karayolunun ortasına bırakıp trafiği felç etmişlerdi. Görgü tanıklarına göre protes-

to "alanı"na ilk giden kamyon şoförleri beraberlerinde televizyon muhabirlerini de götürmüştü. Kamyon şoförlerini tıkanmış karayolundan almak içinse cipler gelmişti. Gördüklerim bana 1968 Fransa'sını anımsattı. Muhabir, "Mümkünse 5 numaralı karayolunu kullanmayın," diye uyardı seyircileri ve "kaynakların" (olasılıkla kamyoncularla beraber giden televizyon ekiplerinin) kamyoncuların 710, 60 ve 10 numaralı karayolları da dahil olmak üzere eylemlerini çeşitli arterlerde sürdüreceklerini belirttiklerini söyledi. Bu durumda UCLA'dan havaalanına ulaşmamız olanaksız gibi görünüyordu ancak ambulansın bizi alıp havaalanına götürmek üzere geldiği saatlerde olay çoktan bitmiş, yol açılmıştı bile. Kabusun en azından bu kısmı sona ermişti.

Ancak kabusun ikinci kısmı da olacaktı. Bana, uçağın Santa Monica Havaalanı'nda olacağı söylenmişti. Ambulanstaki ekibeyse Burbank Havaalanı denmişti. Bu çelişki üzerine birisi bir telefon görüşmesi yaptı ve Van Nuys'a gitmemiz gerektiğini öğrendi. Yola koyulduk. Van Nuys'a vardığımızda alanda sadece birkaç tane helikopter olduğunu gördük. Ambulanstaki görevlilerden biri, "Belki de helikopterle nakledileceğinizden buraya yönlendirmişlerdir bizi," dedi. Bizi başından savıp işine bakmak istediği her halinden belliydi. Ben de neredeyse beş bin kilometrelik yolu helikopterle gideceğimizi sanmadığımı söyledim. Ambulans görevlisi omuz silkti ve gözden kayboldu. Sonunda uçak geldi: İki pilot, iki sağlık görevlisi, Quintana'nın yattığı sedye ve oksijen tüplerinin üzerindeki tablaya otursam bir de benim ancak sığabileceğim bir Cessna. Uçağımız havalandı. Bir süre sonra sağlık görevlilerinden biri dijital fotoğraf makinesini çıkarıp Grand Canyon olduğunu iddia ettiği yerin resimlerini çekmeye başladı. Las Vegas'ı işaret ederek resmini çektiği yerin Mead Gölü, Hoover Barajı olduğunu düşündüğümü söyledim.

Sağlık görevlisi fotoğraf çekmeye devam etti.

Üzerinden uçtuğumuz yere Grand Canyon demeye devam etti.

Neden her zaman haklı olmak zorundasın? dediğini anımsadım John'un.

Bir yakınmaydı, hatta suçlama, kavga gereği edilmiş bir sözdü.

İçten içe kendimi hep haksız bulduğumu hiç anlamadı. 1971 yılıydı. Bir keresinde, Franklin Caddesi'nden Malibu'ya taşındığımız sırada, kutulamak üzere duvardan indirdiğim bir resmin arkasına iliştirilmiş bir not bulmuştum. Mesajı yazan, John'la evlenmeden önce oldukça yakın olduğum biriydi. Franklin Caddesi'ndeki evimizde birkaç günlüğüne kalmaya gelmişti. Mesaj "Yanıldın," diyordu. Ne konuda yanılmış olduğumu bilmiyordum, sonsuz olasılık vardı. Ben de notu yaktım. John'a bundan hiç bahsetmedim.

Aman, Grand Canyon olsun, diye düşündüm ve camdan dışarı bakmamak için oturduğum pozisyonu değiştirdim.

Bir süre sonra uçağa yakıt almak üzere Kansas'ta bir mısır tarlasına indik. Pilot, inişimizde bize rehberlik eden iki genç çocuktan yakınlardaki bir McDonalds'a gidip hamburger almalarını rica etti. Çocukları beklerken sağlık görevlilerinden biri sırayla uçaktan inip tıkış tıkış oturmaktan kaskatı kesilmiş bacaklarımızı açmak için yürümemizi önerdi. Benim sıram geldiğinde uçaktan indim. Bir an Quintana sedyeye kemerle bağlanmış yatarken, ayaklarımı açmak için yürüme lüksünü kullanıyor olmaktan utanç duydum. Pistin bittiği ve tarlanın başladığı yere kadar kısa bir yürüyüş yapıp hemen uçağa döndüm. Yağmur hafif hafif atıştırıyordu ve hava dengesizdi. Bir kasırgaya yakalandığımızı hayal ettim. Quintana ve ben özgürdük. Hatta burada bile değildik. John, *Hiç-*

bir Şey Kayıp Değil adlı kitabında bir kasırgadan bahsetmişti. Son düzeltmelerin üzerinden Quintana'nın Presbiteryen'deki odasında geçtiğimi anımsadım. Kasırgadan bahsettiği kısımda ağlamıştım. Romanın kahramanları J. J. McClure ve Teresa Kean, kasırgayı görürler, "uzakta, önce siyah, sonra güneşe yakalandığında krema gibi, kocaman gökten sarkan bir yılan gibi"dir. J. J., Teresa'ya endişe etmemesini söyler ve ekler, "Kasırga burayı daha önce vurdu. Kasırgalar aynı yeri asla ikinci kez vurmaz."

Kasırga zarar ziyan vermeden nihayet Wyoming hattında kayboldu gitti. O gece, Higginson ve Higgins kavşağındaki Step Right Inn'de, Teresa kasırgaların aynı yeri asla ikinci kez vurmadıklarının doğru olup olmadığını sordu. "Bilmem," dedi J. J., "bana mantıklı bir fikir gibi geldi. Yıldırım gibi. Çok endişeliydin. Ben de seni yatıştırmak için öyle söyledim. Senin endişelenmeni istemem." J. J. ilan-ı aşk etmeye ancak bu kadar yaklaşabilirdi.

Pistten uçağa döndüm. Çocukların getirdiği hamburgerlerden birini Quintana'yla paylaşmak istiyordum. Hamburgeri küçük lokmalar haline getirdim. Birkaç lokma yedikten sonra başını "istemiyorum" anlamında salladı. Katı yiyecekler yemesine izin verileli daha bir hafta olmuştu, bu yüzden çok fazla yememesi gerekiyordu. Hiç yiyememesi olasılığına karşı yemek tüpü henüz çıkarılmamıştı.

"Başarabilecek miyim?" diye sordu.

New York'a kadar dayanıp dayanamayacağını sorduğuna inanmayı tercih ettim.

"Kesinlikle," diye yanıtladım.

Yanındayım. Güvendesin.

Beş hafta öncesinde ona "California iyi gelecek," dediğimi anımsadım.

O akşam geç bir saatte Rusk Enstitüsü'ne vardık. Gerry ve Tony bizi karşılamaya gelmişti. Gerry yolculuğun nasıl geçtiğini sordu. Kansas'ta bir mısır tarlasında bir Big Mac paylaştığımızı söyledim. "Yediğimiz Big Mac değildi," dedi Quintana "Quarter Pounder'dı."

Quintana'nın Presbiteryen'deki odasında John'un kitabının son düzeltmelerinin üzerinden geçerken J. J. McClure, Teresa Kean ve kasırga hakkındaki paragrafın son cümlesinde bir terslik olduğunu düşündüm. Aslında dilbilgisi kurallarını hiçbir zaman doğru düzgün öğrenmemiştim ama cümlede bana doğru gelmeyen, sırf kulaktan dolma bilgilerim dahilinde, beni rahatsız eden bir şey vardı. O cümleyi "Bu, J. J.'in yapabileceği en açık ilan-ı aşktı," diye düzeltme gereksinimi duydum.

Pencerenin kenarında oturdum, Hudson Nehri'nin üstünde yüzen buz kütlelerini seyrederken o cümleyi düşündüm. *J. J. ilan-ı aşk etmeye ancak bu kadar yaklaşabilirdi.* Böylesine dokunaklı bir durumu anlatan bir cümlede dilbilgisi hatası ya da anlatım bozukluğu olsun istemezsiniz. Diğer yandan, böyle bir cümle kurduğunuz zaman onu değiştirmek de istemezsiniz. Acaba bu cümleyi nasıl kurmuştu? O esnada neler hissetmişti? Nasıl olmasını isterdi? Karar artık bana kalmıştı. Cümleyi olduğu gibi bırakmak dışında vereceğim herhangi bir karar, cümlenin anlamını yitirmesi, hatta John'a ihanet etmiş olmam riskini taşıyordu. Quintana'nın hastanedeki odasında sessiz sessiz ağlamamın bir sebebi de buydu. O gece eve döndüğümde önceki düzeltmeleri gözden geçirdim. Hata, ki hata olduğundan bile emin değildim, ilk düzeltmeden sonun-

cusuna kadar herhangi bir değişikliğe uğramamıştı. Cümleyi olduğu gibi bırakmaya karar verdim.

Neden her zaman haklı olmak zorundasın?
Neden hep son sözü söyleyen olmak zorundasın?
Hayatında bir kez olsun kontrolü elinde tutmayı bırak.

12.

Quintana'yla Kansas'ta yakıt almak için mısır tarlasına inişimiz ve doğuya doğru Cessna tipi uçakla seyahatimiz 30 Nisan 2004 günü oldu. Rusk Enstitüsü'nde geçirdiği mayıs ve haziran ayları ile temmuz ayının ilk iki haftası, Quintana için yapabileceğim pek bir şey yoktu. Öğleden sonraları onu görmeye giderken 34. Cadde'den geçiyordum. Çoğunlukla sabahın sekizinden akşamüstü dörde kadar terapide olduğu için altı buçuk yedi gibi ziyaretine gittiğimde yorgunluktan bitap düşmüş oluyordu. Sağlığı iyiye gidiyordu. Yemek yiyebiliyordu. Önlem olarak hâlâ çıkarılmamış olmasına karşın yemek tüpünü hiç kullanmıyordu. Sağ kol ve bacağı hareket yeteneğini geri kazanmaya başlamıştı. Sağ gözünü de hareket ettirebilmeye başlamıştı, ki bu yeniden okuyabilmesi için gerekliydi. Terapisi olmadığı hafta sonlarında Gerry onu yakınlarda bir restorana yemeğe, ardından da sinemaya götürüyordu. Rusk'ta olduğu sürece odasının balkonundaki çiçekleri sulayabilir, terapistinin alınmasını emrettiği spor ayakkabılarını aramaya çıkabilir, onunla birlikte lobinin dışındaki serada oturabilirdim ama Rusk'tan ayrıldığında bunların hiçbirini yapamayacaktım. İyileşirse, iyileştiğinde, yine kendini dinlemek isteyeceği, kendiyle baş başa kalmayı tercih edeceği bir noktaya varacaktı.

Ben de yaz mevsimini benzer bir noktaya ulaşabilmeye adamaya karar verdim.

Henüz dikkatimi işe verebilecek denli toparlayamamıştım kendimi ama en azından eve ve yaşantıma çeki düzen verebilir, uzun zamandır açılmayı bekleyen mektuplarıma bakabilirdim.

Yas tutmaya henüz başlamış olduğumun farkında değildim.

Şimdiye kadar sadece kederlenmeye, üzülmeye fırsatım olmuştu, yas tutmaya değil. Yas tutmak, yani kederle, üzüntüyle başa çıkmaya çalışmak, dikkat gerektiriyordu. Şimdiye kadar yas tutmaya verebileceğim dikkati dağıtacak her türlü durum ve olayla karşı karşıya kalmıştım. Yası gereğince yaşayamadığımdan John'un ölümüne ilişkin duygularımı, kabullenememişliğimi de bir türlü üzerimden atamamıştım. Koca bir mevsimi sadece iki kelimeyi gerçekten duyarak ve anlayarak geçirmiştim: UCLA-ya-hoş-gel-diniz.

Sonunda uzun zaman önce başlamış olmam gereken işe koyuldum.

Ben Los Angeles'tayken gelen mektup ve dergilerin arasında John'un ve dönem arkadaşlarının Princeton'dan mezuniyetlerinin ellinci yıldönümü onuruna hazırlanmış *'54 Mezunlarının Hayatları*'nı buldum. John'un yazdıklarına baktım: "William Faulkner bir defasında bir yazarın ölüm ilanında şunun yazması gerektiğini söyledi: 'Kitaplar yazdı ve sonra öldü.' Bu, merhum bir yazar hakkında yazılmış bir yazı değildir (en azından 19 Eylül 2002 itibariyle), ben de halen hayattayım ve hâlâ kitap yazıyorum. Faulkner'ın sözüne itibarım sonsuz."

Bu, merhum bir yazar hakkında yazılmış bir yazı değildir, dedim kendi kendime.

En azından 19 Eylül 2002 itibariyle.

'54 Mezunlarının Hayatları'nı bir kenara koydum. Birkaç haf-

ta sonra tekrar aldım, diğerlerinin yazdıklarına şöyle bir göz gezdirdim. Bir tanesi Donald H. ("Rummy") Rumsfeld'inkiydi: "Princeton'dan mezun olduktan sonraki zaman bir yandan çok bulanık oldu, bir yandan da makineli tüfekten atılmışçasına çabuk geçti." Bunun üzerinde biraz düşündüm. Sonra bir başkasınınkine baktım. Lancelot L. ("Lon") Farrar, üç sayfa uzunluğundaki yazısına şöyle başlamıştı: "Herhalde hepimizin hafızasına en derin kazınmış olay, mezuniyet yemeğimizde Adlai Stevenson'ın yaptığı konuşmadır."

Bunun üzerinde de düşündüm.

'54 Mezunlarından biri ile kırk yıl evli kalmıştım ve John bir kez olsun Adlai Stevenson'ın mezuniyet yemeğinde yaptığı konuşmadan bahsetmemişti. Aslında Princeton hakkında herhangi bir şey anlatmış sayılmazdı. Pek çok kez Princeton'ın Woodrow Wilson'ın bir konuşmasından uyarladığı "Princeton Ülkenin Hizmetinde" sloganının anlam olarak kendisine çarpık geldiğini söylemişti. Onun dışında aklıma gelen tek şey, düğünümüzden birkaç gün sonra (Neden söylemişti? O konu nereden açılmıştı?) Nassoons'u* çok tuhaf bulduğuydu. Hoşuma gittiğini bildiği için ara sıra çalışılmış vücut, el ve yüz hareketlerini daha da bir abartarak Nassoons'un taklidini yapar, beni güldürürdü.

Unutamadım seni

Duruyorduk rüzgarlı bir tepede yan yana

Rüzgar yüzümüzü öpüyordu ve kalbimiz doluydu umutla.

Kırk yıl boyunca bu şarkı aramızda espri olmuştu ve sözlerinin devamı şöyle dursun, şarkının adını bile anımsamıyordum. Birden şarkının sözlerinin anımsayamadığım kısmını bulmam gerektiği duygusuna kapıldım. Ancak internette bu-

* The Princeton Nassoons: Princeton öğrencileri tarafından 1941 yılında kurulmuş, parçaları enstrümansız seslendirmeleriyle ünlenmiş bir grup. (ç.n.)

labildiğim tek şey, *Haftalık Princeton Mezunlar* Dergisi'nde yayımlanmış bir ölüm ilanı içinde şarkıya yapılmış bir atıf oldu:

John MacFadyen '46 mezunu: John MacFadyen 18 Şubat 2000'de, Damariscotta, Maine'de, Head Tide kasabası yakınlarında eşi Mary Esther'le yaşadıkları evde vefat etti. Ölüm sebebi zatürreeydi ancak bir süredir, özellikle eşi 1977'de öldüğünden beri sağlığı zaten pek iyi değildi. John Princeton'a Duluth'tan 1942 yılında gelmişti. Sanata ve müziğe özel bir yeteneği ve merakı olan arkadaşımız, Triangle'a Nassoons'un çok beğenilen bir şarkısı olan "As I Remember You" da dahil olmak üzere pek çok eser armağan etmiştir. Bir piyano bulduğu her yeri eğlence yerine dönüştürürdü. Princeton'lılar onu "Shine, Little Glow Worm" adlı şarkıyı piyanonun altına girip çalışıyla anımsar. Japonya'da askerlik görevini tamamladıktan sonra Princeton'a dönerek mimaride güzel sanatlar üzerine yüksek lisansını yapmış, daha sonra New York'un tanınmış Harrison & Abramowitz şirketi bünyesinde Birleşmiş Milletler binasının tasarımını yapmıştır. Mimari alanında Roma Ödülü'nü kazanan John, Mary Esther Edge'le evlenip Roma'ya gitmiş, 1952-53 yıllarında Roma'daki Amerikan Akademisi'nde görev yapmıştır. Mimari alanındaki özel çalışmalarından en çarpıcı olanı Washington'daki Wolf Trap Center for the Arts binasıdır. Özel çalışmalarına 1960'larda ara vererek Vali Nelson Rockefeller döneminde Birinci Eyalet Sanat Kurulu Başkanlığı yapmıştır. Sınıf arkadaşları, bu değerli ve unutulmaz insanın yasını tutan çocukları Camilla, Luke, William ve John ve üç torununa sabır diler.

Nassoons'un çok beğenilen şarkısı "As I Remember You." Ya Mary Esther'ın ölümü?

Ve bir piyanonun olduğu her yeri eğlence yerine çeviren adam "Shine, Little Glow Worm"u en son ne zaman çaldı?

Bunları John'a sorabilmek için nelerden vazgeçerdim?

Herhangi bir konuda John'la konuşmak için nelerimi verebilirdim? Neler vermezdim ki! Onu mutlu edecek tek bir kelime bile söyleyebilmek için neler vermezdim. O tek kelime ne olurdu? Zamanında söylemiş olsaydım, işe yarar mıydı?

Ölümünden bir iki gece önce John bana basımevine henüz yollamış olduğu son romanı *Hiçbir Şey Kayıp Değil*'de kaç karakterin öldüğünü fark edip etmediğimi sordu. Çalışma odasında oturmuş, öldürdüğü karakterlerin bir listesini çıkarıyordu. Gözden kaçırdığı bir tane de ben ekledim. Ölümünden birkaç ay sonra bir şeyi yazmak için not defterimi ararken çalışma masasının üstünde John'un not defterinden yırtılmış bir yaprak buldum. Kağıtta kurşun kalemle çok silik şekilde yazılmış liste vardı. Ölen karakterlerin listesi:

Teresa Kean
Parlance
Emmett McClure
Jack Broderick
Maurice Dodd
Arabadaki dört kişi
Charlie Buckles
Percy – elektrikli sandalye (Percy Darrow)
Walden McClure

Yazının neden böylesine silik olduğunu merak ettim.

Niye neredeyse iz bırakmayan bir kalem kullansın ki?

Kendini ne zaman ölü görmeye başladı?

1982 yılında, Cedars Sinai Tıp Merkezi'ndeki genç doktorlardan biri bana "Siyah ve beyaz gibi değildir," demişti, ölüm ve yaşamdan bahsederken. Cedars'ın yoğun bakım ünitesinin önünde, Nick ve Lenny'nin boğularak ölmesine ramak kalan kızları Dominique'e bakıyorduk pencereden. Dominique yoğun bakım ünitesindeki sedyelerden birinde uyuyor gibi görünüyordu ama aslında beyin ölümü gerçekleşmişti. Hayata dönemeyecekti. Nefes alabilmesi, yaşam destek ünitesine bağlı olduğu sürece mümkündü.

Dominique, John ve benim düğünümüzdeki dört yaşındaki biblocuktu.

Dominique, Quintana'nın partilerinin organizasyonun üstlenmeye bayılan, balo için kıyafet alması gerektiğinde onunla birlikte alışverişe giden, biz evde olmadığımızda gelip onu yalnız bırakmayan kuzeniydi. İkisini baş başa bırakıp çıktığımız seyahatlerden birinden döndüğümüzde mutfak masasının üzerinde bir demet çiçek ve kenarına iliştirilmiş bir kart bulmuştum: *Sepet sepet yumurta, tatilinizin tadını biraz daha çıkarsanıza. Anneler Günün Kutlu Olsun! D & Q.*

O genç doktorun yanıldığını düşündüğümü anımsıyorum. O yoğun bakım ünitesinde yattığı sürece hayattaydı. Belki kendi kendine hayatta kalması mümkün değildi ama o an yaşıyordu. İşte bu beyazdı. Yaşam destek ünitesini kapattıklarından birkaç dakika sonra onun da tüm sistemleri bir daha çalışmamak üzere kapanacaktı ve ölmüş olacaktı. İşte bu da siyahtı.

Ölü kimselerin silik izleri, güç de olsa okunan yazıları olmazdı.

Silik bir iz, güç de olsa okunabilen yazı demek, "ölümünden bir iki gece" ya da "birkaç hafta" önce bıraktığı iz demekti ve bu da *hayatta olduğu zaman* oluyordu.

Arada bir uçurum vardı.

Bu uçurumun ani ve kaba kesinliği hakkında UCLA'dan döndükten sonraki bahar ve yaz aylarında çok düşündüm. Yakın bir arkadaşım, Carolyn Lelyveld mayıs ayında Memorial-Sloan Kettering'de, Tony Dunne'in eşi Rosemary Breslin de haziran ayında Columbia Presbiteryen'de öldü. Her ikisi de insanı "öldü de kurtuldu" duygusal ve mantıksal yanılgısına düşüren "uzun bir hastalık dönemi"nin ardından aramızdan ayrıldı. İkisinin de –Carolyn'in birkaç aydır, Rosemary'ninse otuz iki yaşından, yani 1989'dan beri süren– uzun hastalık dönemi boyunca ölüm göz ardı edilmeye çalışılan bir olasılık değildi. Bu uzun hastalık dönemleri boyunca, her ne kadar ölüm hep yakınlarında gezinmişse de göçüp gittiklerinde arkalarında koca bir boşluk bıraktılar. Hasta da olsalar hayattaydılar, yanımızdaydılar, sonra yaşamları sona eriverdi. Siyah ve beyaz kadar farklıydı birbirinden onların hayatta ve ölü olmaları. Bunları düşünmek kendi hakkımda çok önemli bir şeyin farkına varmamı sağladı. Bir Hıristiyan olarak *Kutsal Ruh'a inanıyorum, Kutsal Katolik Kilisesi'ne inanıyorum, Tanrı'nın günahlarımızı affettiğine inanıyorum, yeniden dirilişe inanıyorum,* diyemiyordum. Yeniden dirilişe inanmıyordum.

Ne Teresa Kean, Parlance, Emmett McClure, Jack Broderick, Maurice Dodd, arabadaki dört kişi, Charlie Buckles, Percy Darrow ve Walden McClure ne de bir Katolik olan kocam yeniden dirilişe inanıyordu.

Bu düşüncenin her şeyi daha açık kılacağını sanıyordum, oysa ki öylesine bulanık ve karmaşıktı ki kendisiyle bile çelişiyordu.

Yeniden dirilişe inanmıyordum ama hâlâ gerekli şartlar oluştuğunda John'un geri gelebileceğine inanıyordum.

İnce uçlu kurşun kalemle silik bir yazı bırakan John'un geri gelebileceğine inanıyordum.

Bir gün *Alcestis*'i yeniden okumam gerektiği duygusuna kapıldım. O eseri, on altı ya da on yedi yaşındayken, yazarı Euripides hakkında yazmam gereken bir ödev için okumuştum. Anımsadığım kadarıyla, trajedinin konusu "uçurum"la ilgiliydi. Antik Yunan'ı ana hatlarıyla hatırlıyordum. *Alcestis*'se yaşam ve ölüm arasındaki uçurumla ilgili özellikle iyi bir metin olarak aklımda yer etmişti. Bu metinde ölüm görselleşiyor, dramatize ediliyor, adeta "hayat buluyordu." *Alcestis*'i yeniden okudum. Oyunda Tesalya'nın genç kralı Admetus, Ölüm tarafından ölüme mahkum edilir. Apollo araya girer ve kader tanrıçalarını, Admetus'u yerine ölecek başka bir ölümlü bulabilirse ölümün ellerine hemen teslim etmemeye ikna eder. Admetus arkadaşlarından, annesinden, babasından medet umar ama nafile. Babası, "Kendime hep hatırlatırım, evlat, uzun süre örtülü olacak üstümüz toprakla, hayat dediğin çok tatlı ama çok kısa," diyerek oğlunu geri çevirir.

Sadece kraliçe Alcestis gönüllü olur genç kral Admetus'un yerine ölmeye. Genç kadının giderek yaklaşan ölümü herkesi üzüntüye boğar ama kimse canını feda etmeye yanaşmaz. Sonunda genç kadın son sözlerini söyleyerek kendini kader tanrıçalarına teslim eder: "Görüyorum, ölüm kayığı geliyor / Gölün üzerinde yavaş yavaş ilerliyor / Ve Charon / Ölülerin Kayıkçısı / Kürek çekmeye hazır, beni çağırıyor..." Admetus'u bir utanç ve suçluluk alır, genç kral acır kaderine: "Yazık! Acı veriyor bana yapacağın yolculuk! Ah bedbaht kadınım, yüreklerimiz buruk!" Herkese kötü davranmaya başlar genç kral. An-

ne ve babasını suçlar. Alcestis'in kendisinden daha az acı çektiğini öne sürer. Bundan birkaç sayfa sonra, Alcestis'in Admetus'un yanına geri dönmesine izin verilir. Alcestis konuşmaz, dönüşünün haberi seyirciye duyurulur: "Alcestis'in sesini günahlarından tamamen arındığı üçüncü şafağa kadar duymayacağız." Metne bakılırsa, oyun mutlu sonla biter.

Alcestis'in sonunu böyle anımsamıyordum ve bundan oyunu okurken bile zihnimde kendimce değişiklikler yaptığım sonucuna varıyordum. Oyunun aslı ile benim anımsadığım hali arasındaki farklar oyunun son kısımlarında yoğunlaşıyordu. Anımsadığım halinde Alcestis, konuşmayı reddediyordu. Admetus, yine anımsadığım halinde, Alcestis'i konuşmaya zorluyor, Alcestis de konuşmaya başlayıp Admetus'un başarısızlıklarını yüzüne vuruyordu. Sözlerinden çok yaralandığı için Admetus Alcestis'i susturup, eşinin geri dönüşünü kutlamak üzere bir şölen düzenliyordu. Alcestis eşinin halkından gizlediği öfkesine boyun eğiyor, ancak ona mesafeli davranıyordu. Yüzeyde Alcestis eşine ve çocuklarına kavuşuyor ve yeniden Tesalya kraliçesi oluyordu. Ancak bu son (benim anımsadığım haliyle "son") mutlu bir son değildi.

Bazı yönlerden benimki daha sağlam, daha iyi yapılandırılmış bir öykü çünkü en azından ölümün, öleni değiştirdiğine dikkat çekiyor ve uçurum hakkında soru işaretleri uyandırıyor. Ölenler gerçekten geri gelebilselerdi, ne tür bilgilerle gelirlerdi? Onların bildiklerini kaldırabilir miydik? Ölmelerine izin verdiğimiz o insanlarla yüzleşebilir miydik? John'un ölmesine izin vermediğim, öyle bir güce sahip olmadığım gün gibi ortada ama ben buna inanıyor muyum? John inanır mıydı?

Hayatta kalanlar dönüp ölümle yüz yüze geldikleri ana ve öncesine baktıklarında aslında ölümün gelmekte olduğuna dair bazı alametler olduğunu fark eder, o an kaçırmış oldukları bazı işaretleri geri dönüp baktıklarında görürler.

Yolun kenarındaki ölü ağacı, gece evin bacasına konup öten baykuşun sesini, köpeklerin uğursuzca ulumalarını anımsarlar.

Sembollerle yaşarlar. Bir süredir kullanmadıkları bilgisayarı açıp elektronik posta kutularının gereksiz postayla dolmuş olmasından, çalışmayan "sil" tuşundan, hatta bozulan tuşu değiştirme konusunda isteksiz olmalarından bile anlam çıkarırlar. Telesekreterimdeki mesajı John okumuştu. Hâlâ değiştirmedim. Mesaj kaydı son yapılması gerektiğinde John'dan özellikle istemiş değildim kaydı onun yapmasını, denk düşmüştü. Ancak şimdi yeniden bir telesekreter mesajı kaydedilmesi gerekse, bunu mecburen ben yapacağım ve sanırım onun sesinin silinmesinden büyük suçluluk duyacağım, hatta ona ihanet etmişim duygusuna kapılacağım. Bir defasında onun çalışma odasındaki telefonu kullanmam gerekmişti. Telefonda konuşurken gayri ihtiyari her zaman çalışma masasının üstünde açık duran sözlüğün sayfalarını karıştırmıştım. Ne yaptığımı fark ettiğimde kendimi çok kötü hissetmiş, hatta paniğe kapılmıştım: En son baktığı kelime neydi, o sayfayı açık halde bırakırken aklında ne vardı? Sayfaları karıştırıp o sayfayı kaybederek bir şeyi mahvetmiş miydim? Bir alameti görmesine engel mi olmuştum? Yoksa ben sözlüğe dokunmadan o alamet zaten kaybolup gitmiş miydi? John o alameti görmemeyi tercih etmiş olabilir miydi?

Derim size, iki günüm bile kalmadı, dedi Gawain.

Yaz ortası gibi Princeton'dan bir kitap daha geldi. John'un *Gerçek İtiraflar** adlı kitabının, kitapçıların dediği gibi "pek az yıpranmış orijinal kabında" birinci basım bir kopyasıydı. Aslında kitap, John'un kendine ayırdığı kopyaydı. Belli ki 1954 mezunlarının ellinci yıldönümü kutlamasını organize eden sınıf arkadaşına, dönem arkadaşları arasından yazar olan diğerlerinin kitaplarıyla birlikte sergilenmesi için göndermişti. "Kitabı kendi aramızda verdiğimiz onur ödülüne layık görüldü," diye yazmıştı kutlamayı düzenleyen ve kitabı bana yollayan sınıf arkadaşı, "çünkü John bizim sınıftan çıkan, tartışmasız en iyi yazardı."

Kitabın biraz yıpranmış olan orijinal kabını inceledim.

Bu kabı, belki de bir örneğini ilk gördüğüm günü anımsadım. Günlerce evin bir köşesinde durmuştu, tasarım aşamasında olan her yeni kabın durduğu gibi, göze hitap edip etmediğini, kitaba yakışıp yakışmayacağı denenircesine.

Kitabın kapağını açtım. "*Dorothy Burns Dunne, Joan Didion ve Quintana Roo Dunne'a ithaf edilmiştir*," yazıyordu ithaf sayfasında, "*Nesiller*."

Bu ithafı unutmuş olduğumu fark ettim. *Yeterince takdir etmemişim*, diye düşündüm bir an.

Gerçek İtiraflar'ı* yeniden okudum. Anımsadığımdan daha karanlık bir öykü olduğunu fark ettim. Başka bir kitabı *Harp*'ı da yeniden okudum. Bu, öğleden sonraları *Tenko*'yu seyredip akşam yemeklerini Morton's restoranında yediğimiz yazın daha az neşeli bir versiyonuydu.

O yazın sonlarında doğru bir şey daha oldu.

* True Confessions

Ağustos ayında, altmışlı yaşlarındayken bir kazada yaşamını yitiren Fransız bir tenisçi olan yakınımız için bir anma töreni olmuştu (olayın kendisi bu değildi). Anma töreni, birilerinin Beverly Hills'teki evinin tenis kortunda yapılıyordu. "Eşimle anma töreninde buluştuk," diye yazıyordu John *Harp*'ta, "Santa Monica'dan, doktor muayenesinden geliyordum. Ağustos güneşinin sıcağında töreni izlerken aklımda ölüm vardı. Anton'un kendi şartları göz önünde bulundurulduğunda olabilecek en güzel şekilde ölmüş olduğunu düşündüm. Kazanın kaçınılmaz sonucunu fark ettiğinde kısacık bir an için dehşet yaşamış olmalıydı, sonra da ebedi karanlığın içindeydi."

Anma töreni sona erdiğinde park görevlisi arabamı getirdi. Arabada giderken eşim, "Doktor ne dedi?" diye sordu.
Muayeneden sonra konuşma olanağımız olmamıştı.
"Ödümü kopardı yahu."
"Ne dedi ki?"
"Felaket bir kalp hastası olmaya adaymışım."

Bu diyalogdan birkaç sayfa sonra yazar, John, bu anlatımın (yani kendi anlatımının) doğruluğunu inceler. Kimi karakterlerin gerçek hayattan olup isimlerinin değiştirildiğini, kimi olayların temelde aynı ancak ayrıntılarının farklılaştırılarak anlatıldığını, zaman ve sıralamada gerçek olaylardan yine benzer şekilde sapıldığını not eder. Kendi kendine sorar: "Başka bir şey var mı?" ve yanıtlar: "Doktorun ödümü koparddığını eşime söyledikten sonra ağlamaya başlamıştım."

Böyle bir olayı ya hatırlamıyordum ya da hatırlamamak üzere bilinçaltıma atmıştım.

Yeterince dikkate almamıştım.

Acaba John ölürken böyle bir şey mi deneyimlemişti? "Kazanın kaçınılmaz sonucunu fark ettiğinde kısacık bir an için dehşet yaşamış olmalıydı, sonra da ebedi karanlığın içindeydi?" Tipik bir kalp durması vakası, aslında, herhangi bir belirti vermeden gerçekleştiği için kaza olarak değerlendirilebilir: Ani bir spazm sonucu atardamarlardan biri yırtılır, kalbe kan gitmez ve oksijensiz kalan kalp ventriküler fibrilasyona girer.

Peki John'un deneyimi tam olarak ne olmuştu?

Bir "dehşet anı" yaşamış mıydı ya da "ebedi karanlığı" görmüş müydü? *Harp*'ın bu kısmını bir önseziyle mi yazmıştı? Birbirimize bir şeyi doğru biçimde yapıp yapmadığımızı sorduğumuzda dediğimiz gibi, "Tutturabilmiş miydi?" Ya şu "Ebedi karanlık?" Ölümle burun buruna gelmiş insanlar genellikle beyaz bir ışıktan bahsetmez mi? Bana bu "beyaz ışık" hikayesi, biraz beyne oksijen gitmemesiyle ilgiliymiş gibi gelmiştir hep. Kan basıncı düşen insanlar, bayılmadan önceki andan bahsederken genelde her yerin göz alıcı bir aydınlığa büründüğünü söyler. İç kanama geçirenlerse gördüklerini "tüm renkler aktı gitti," diye anlatır ciddi oranda kan kaybetmiş oldukları zaman.

O yazın, yanlış anımsamıyorsam 1987 yılı yazı sonlarına doğru olan şey, Santa Monica'da geçtiği muayene ve Beverley Hills'teki evin tenis kortunda yapılan anma töreninin ardından yaşanan bir dizi olaydan ibaretti. Törenden bir hafta kadar sonra John'a anjiyogram yapıldı. Doktorlar sol alt arterde yüzde doksan tıkanma ve damarda daralma tespit etmişlerdi. "Biz buna 'dulbırakan' deriz dostum," demişti John'un New York'taki doktoru anjiyogram sonuçlarını incelediğinde. Anjiyogramdan bir iki hafta sonra (Los Angeles'ta aynı

yılın eylül ayında) anjiyoplasti* yapıldı. İki hafta sonra yapılan ekokardiyogram egzersizinin sonuçlarına göre anjiyoplasti çok başarılı olmuştu. Altı ay sonra yapılan bir diğer egzersizle anjiyoplastinin başarısı teyit edildi. Sonraki yıllarda yapılan Thallium taramaları ve 1991 yılında yapılan bir anjiyogram daha iyi sonuçlar verdi. John'la 1987'de olanları farklı bakış açılarından değerlendirdiğimizi anımsıyorum. O, artık ölüm fermanının yazılmış olduğunu düşünüyordu, sadece fermanın uygulanması bir süre için ertelemişti. Bana göreyse zamanlama doğru ve yapılan müdahale başarılıydı; sorun giderilmiş, mekanizma tamir edilmişti. Nasıl öleceğin konusunda en az ben ya da bir başkası kadar bilgisizsin, dediğimi anımsıyorum. Şimdi anlıyorum ki, aslında John'un bu konudaki tahmini benimkinden daha gerçekçiymiş.

* Vasküler sistemdeki daralmaları genişletmek ve açmak için kullanılan ve balon kateterlerle gerçekleştirilen tıbbi uygulama. (ç.n.)

13.

John'a rüyalarımı anlatırdım. Bunu, rüyalarımı yorumlamasını istediğimden değil, anlatıp etkisinden kurtulmak için, zihnimi rüyanın meşgul etmemesi için yapardım. Sabah uyandığımda "Sakın rüyanı anlatma," derdi bana ama sonunda yine de dinlerdi.

John'un ölümünün ardından geceleri rüya göremez oldum.

Yaz başı gibi tekrar rüya görmeye başladım. John'un ölümünden beri ilk kez. Artık John'a anlatamadığım için, rüyalarımı uyandıktan sonra düşünüyorum. 1990'lı yılların ortalarında yazdığım bir romandan, *İstediği Son Şey*'den* bir pasaj geliyor aklıma:

Tabii, Elena'nın rüyalarının ne hakkında olduğunu öğrenebilmemiz için o son altı nota gerek duymuyoruz.

Elena'nın rüyaları ölüm hakkındaydı.

Elena'nın rüyaları yaşlanmakla ilgiliydi.

Kimse Elena'nın gördüğü rüyaları görmedi, göremeyecek de.

Bunu hepimiz biliyoruz.

Önemli olan, bunu Elena'nın bilmediğiydi.

Önemli olan, Elena'nın öncelikle kendi ile arasına bir me-

* The Last Thing He Wanted

safe koymuş olmasıydı, kendisine öylesine yabancılaşmıştı ki "tehlike anında kırılacak çerçevenin içindeki imdat kolları"nın bile nerede olduğunu bilmiyordu.

Elena'nın durumunda olduğumu hissediyorum.

Bir rüyamda, dolabın içinde bir kemere asılmış sallandığımı görüyorum. Ağırlığıma dayanamayan kemer aniden kopuyor, iki parçaya ayrılıyor. İkiye bölünmüş kemeri John'a gösteriyorum. Diyorum ki (belki de o diyor, rüyada kimin ne dediği pek anlaşılmaz ya) "Bu John'un en sevdiği kemeriydi." Kopan kemerin aynısından bulmaya karar veriyorum. (Ya da karar vermiş olmalıyım, uyanmakta olan zihnim bana doğru olanı yapmamı söylüyor.)

Diğer bir deyişle, bozduğum bir şeyi düzeltmemi söylüyor, *John'u geri getirmemi* söylüyor.

Rüyamdaki kemerin, New York Hastanesi'nden çıkarken elime tutuşturdukları torbadan çıkan kemere çok benzediğini fark ediyorum ve hâlâ *kemeri ben kopardım, ben yaptım, bundan ben sorumluyum* diye düşündüğümü.

Bir başka rüyamda John'la Honolulu'ya uçuyoruz. Bizden başka bir sürü insan var. Santa Monica Havaalanı'ndayız. Uçakları Paramount şirketi ayarlamış. Herkes uçağa binmiş bile ama John görünürlerde yok. Biletinde bir sorun çıkmış olabileceğini düşünüyorum. Gişeden ayrılıp arabada John'u beklemeye karar veriyorum. Arabada beklerken uçakların birer birer kalktığını fark ediyorum. Sonunda alanda benden başka kimse kalmıyor. Önce öfkeleniyorum: John beni almadan bir uçağa binip gitti diye düşünüyorum. Sonra öfkem, John'dan uçakları ayarlayan Paramount şirketine yöneliyor: Şirkettekiler bizi aynı uçağa bindirmeyi akıl edememişler diye düşünüyorum.

"Paramount"un bu rüyada ne işi olduğu sorulabilir ama bunun şu anki konuyla bir ilgisi yok.

Bu rüyayı düşünürken *Tenko*'yu anımsıyorum. Dizinin ilerleyen bölümlerinde, Japonlar tarafından esir alınan ve bir kampta tutulan İngiliz kadınlar esaretten kurtularak eşleriyle Singapur'da buluşur, ancak bana tuhaf gelen bir durum söz konusuydu. Sanki kadınların Japonya'daki esaretinden eşleri sorumlu tutuluyor gibiydi, bir yandan da kadınlar kendilerini terkedilmiş hissediyordu ki bu bana biraz mantıksız gelmişti. Ben de böyle terk edildiğimi mi düşünmüştüm? John'a beni bırakıp gittiği için mi öfkeliydim? İnsanın aynı anda hem öfke hem de sorumluluk duyması olası mıydı?

Bir psikiyatrın bu soruya vereceği yanıtı tahmin edebiliyorum. Yanıt öfkenin suçluluğu, suçluluk duygusunun da öfkeyi tetiklediği bilindik süreçle ilgili olacaktı.

Bu açıklamanın doğruluğuna inanmıyor değilim. Ne var ki bu, Santa Monica Havaalanı'nda arabada John'u beklerken uçakların birer birer kalkışını seyretmemin anlamını bulmam için yeterli bir yanıt olmayacaktır.

Bunu hepimiz biliyoruz.

Önemli olan, bunu Elena'nın bilmediğiydi.

Sabah üç buçuk sularında uyanıyorum ve televizyonu açık buluyorum. MSNBC kanalında sesinden Joe Scarborough ya da Keith Olbermann olduğunu çıkarabildiğim muhabir, Detroit'ten Los Angeles'a uçan "Northwest 327" yolcularından (bunu John'a söylemek için bir kenara not ediyorum) bir çiftle röportaj yapıyor. Uçakta bir terörist eylem girişimi yaşanmış. Arap oldukları söylenen on dört adamın karıştığı olayda, adamlar ilkin birer birer koltuklarından kalkıp tuvaletin yanında toplanmış.

Muhabirle konuşan çift, mürettebatla işaretleştiklerini söylüyor.

Uçak Los Angeles Havalaalanı'na inmiş. Vizelerinin süresi dolmuş olduğu fark edilen Araplar (sanırım bu durum, MSNBC'nin dikkatini benim dikkatimi çektiğinden daha çok çekmiş) gözaltına alınmış, sonra serbest bırakılmış. Ardından, muhabirle konuşan çift de dahil olmak üzere uçakta bulunan herkes normal yaşamına geri dönmüş. Demek ki olay bir "terörist saldırı" değil, "terörist saldırı girişimi" gibi görünen sıradan bir durumdu sadece.

Rüyamda, John'la bu konuda konuşma gereksinimi duyuyorum. Gördüğüm rüya mıydı, gerçek mi, onun bile farkında değilim.

Rüyaların yönetmeni kimdir acaba ve umrunda olur mu benim düşüncelerim ve düşlerim?

Ne düşündüğümü bulabilmek için artık rüya görmem ya da yazmam mı gerekiyordu?

Günlerin uzadığı haziran ayında, kendimi akşam yemeklerini daha aydınlık olan oturma odasında yemeye zorladım. John'un ölümünün ardından mutfakta yemeyi huy edinmiştim. Ancak günler uzamaya başlayınca John'un gün ışığından olabildiğince faydalanmamı isteyeceği duygusuna kapıldım. Günler kısalmaya başladığındaysa tekrar mutfağa çekildim. Akşamları çoğunlukla evde vakit geçirmeye başladım. Çalışarak oyalıyordum kendimi. Aslında ağustos ayı geldiğinde çalışmaya başlamıştım bile, daha doğrusu çalışmaya çalışıyordum. Zaten fazla dışarı çıkmak istemiyordum. Bir akşam, dolaptan mineleri çatlamış bir tabak aldığımın farkına vardım. Normalde hiç kullanmadığım bu tabak, artık üretilmeyen "Wickerdale" desenli takımımızın bir parçasıydı. Takımın

çoğu parçası kırılmış ya da çatlamıştı. Üzerinde güller, mavi çiçekler ve bej yaprak desenleri olan bu krem rengi takımı John'a annesi biz evlenmeden önce, 73. Doğu Caddesi'ndeki bekar evine çıktığında vermişti. John'un annesi artık yoktu. John artık yoktu. Ve ben takımdan arda kalan dört yemek tabağı, beş salata tabağı, üç kahvaltı tabağı, bir kahve fincanı ve dokuz çorba kasesini hâlâ saklıyordum. Zaman geçtikçe bu takımın tabaklarını diğer tabaklara yeğler oldum. Yaz sonu geldiğinde bu tabaklara öylesine kaptırmıştım ki kendimi, ihtiyacım olduğunda dört "Wickerdale" yemek tabağından en az birinin temiz olabilmesi için bulaşık makinesini neredeyse boş çalıştırır hale gelmiştim.

O yaz, John'un bana bir tane bile mektup yazmamış olduğunu fark ettim. Birbirimizden uzun süre ayrı kaldığımız zamanlar çok nadirdi. En fazla iki ya da üç haftalığına, birimizden birinin film çalışmaları sebebiyle ayrı kalmıştık. 1975 yılında, Berkeley'de bir ay boyunca mesai günlerinde öğretmenlik yaptığım süre boyunca ayrı kalmıştık, ancak o zaman da her hafta sonu Los Angeles'a gitmiştim. Bir de 1988 yılında John *Harp* için araştırma yapmak üzere İrlanda'ya gitmiş, bense işim nedeniyle California'da kalmıştım. Tüm bu ayrı kalışlarımızda günde birkaç defa telefonda görüşürdük. Yüklü telefon faturalarını, Quintana'yı okuldan alıp beraber çalışmamıza olanak tanıyan otel odalarında birlikte geçirdiğimiz günlere ait yüklü faturaları da dert etmiyorduk. Önemli olan beraber olabilmek, olamıyorsak en azından birbirimizin sesini duyabilmekti. Bana o günlerden kalan, mektup yerine, John'un verdiği bir anı oldu: Hiçbir zaman çekilmeyen bir filmin senaryosu üstünde bir Noel günü çalışırken, Honolulu'da kaldığımız bir otele ait minik bir çalar saat. O Noel de birbirimize armağan yerine hayatı kolaylaştıracak ufak tefek şeyler verdiğimiz Noellerden biriydi. Bahsettiğim çalar saat John'un

ölümünden bir süre önce durdu, onarılmadı ve John öldükten sonra da atılamadı. Saati atmak şöyle dursun, yatağımın başucundan ayıramadım. Aynı Noel'de John bana bir de boya kalemi takımı vermişti. O kalemlerle bir sürü palmiye ağacı resmi çizmiştim: Rüzgarda savrulan, yaprakları dökülen, aralık ayının fırtınasında yaprakları yerleri süpürecek kadar eğilen palmiye ağaçları. Renkli kalemlerin gazı çoktan kaçmış, kurumuşlardı ancak onları da atamıyordum.

Honolulu'da geçirdiğimiz o yılbaşı arifesinde kendimi öylesine iyi ve mutlu hissediyordum ki uyumak bile istemiyordum. Oda servisini çağırıp leziz yerel yemekler sipariş etmiştik. Çalışırken kullandığımız bilgisayarların ve yazıcıların bile üzerini süsleyip çalışma ortamımıza neşe katmıştık. Bir yerlerden birkaç mum bulup yakmış, Quintana'nın Noel ağacının altına koyduğu albümleri dinlemiştik. John yatakta senaryoyu okurken, gece yarısına yarım saat kadar kala uyuyakalmıştı. Quintana'ysa oteldeki eğlenceye katılmak için aşağı inmişti. John'un uyuduğunu görebiliyordum. Quintana'nın güvende olduğunu biliyordum, çünkü neler olup bittiğine bakmak için altı yaşından beri otelin lobisine ya da salonuna (kimi zaman tek başına, kimi zamansa John ve ben Honolulu'ya çalışmak üzere geldiğimizde kendisine göz kulak olan Susan Traylor ile birlikte) inmeyi severdi. Bense Waialae Country golf sahasına bakan balkonda oturup akşam yemeği için açtığımız şarabı bitirip Honolulu semalarında patlayan havai fişekleri seyrettim.

John'dan son bir armağan aldığımı anımsıyorum. 5 Aralık 2003 günüydü, doğum günüm. O günün sabahında New York'ta kar yağmaya başlamış, akşam saatlerinde kar kalınlığı yirmi santimi bulmuştu. Bir on beş santim daha yağacaktı. Yolun karşı tarafındaki St. James Kilisesi'nin koyu gri çatısın-

dan aşağı kar yığınlarının yuvarlanıp sokağa düştüğünü anımsıyorum. Kötü hava şartları yüzünden Quintana ve Gerry'yle bir restoranda yemek yeme planımızı iptal etmiştik. Yemekten önce John salondaki şöminenin önünde oturmuş, bana kitap okumuştu. Yüksek sesle okuduğu kitap benim yazdığım *Ortak Dua Kitabı*'ydı.* Bazı kısımlarını teknik açıdan değerlendirmek için kitabı gözden geçiriyordu. Okumakta olduğu kısımda Charlotte Douglas'ın kocası Leonard, kitabın anlatıcısı olan Grace Strasser-Mendana'yı ziyaret ediyor, ona ailesinin çiftliğinde işlerin hiç de iyi gitmediğini söylüyordu. Bu kısım biraz karmaşık ve anlaşılması güçtü (aslında John'un teknik açıdan gözden geçirmek istediği kısım tam olarak burasıydı), çünkü okuyucunun Leonard Douglas ve Grace Strasser-Mendana'nın birbirlerine asıl söylemek istediklerini satır aralarından okumasını gerektiren bir başka olay araya giriyordu.

"Tanrı seni bildiği gibi yapsın!" dedi John kitabı kapatıp bir kenara koyarken, "Sakın bir daha bana yazamadığını söyleme. Al, bu da sana benden doğum günü hediyesi!"

Gözlerimin yaşlarla dolduğunu anımsıyorum.

Gözyaşlarımın sıcak ıslaklığını şu an bile duyumsayabiliyorum.

Geri dönüp bakınca, bunun olacakların bir işareti, bana gönderilen bir mesaj olduğunu, vakitsiz yağan kar gibi, bana kimsenin veremeyeceği türden bir doğum günü hediyesi olduğunu anlıyorum.

O geceden sonra yirmi beş gece daha yaşayacaktı.

* A Book of Common Prayer

14.

Yaz aylarında kendimi kırılgan ve dengesiz hissetmeye başladım. Her an sandaletim kaldırımın kenarına takılacak tökezleyip düşecekmişim gibi geliyordu. Düşmemek için büyük ve hızlı adımlar atıp dengemi korumaya çalışıyordum. Ya yapamazsam? Düşersem ne olurdu? Nerem kırılırdı, bacağımdan akan kanı kim görürdü, kim bir taksi çağırıp beni acil servise yetiştirirdi? Eve döndüğümde yanımda kim kalırdı?

Sandalet giymeyi bıraktım. Kendime bir çift Puma marka spor ayakkabısı aldım, sürekli onları giymeye başladım.

Geceleri ışıkları açık bırakmaya başladım. Karanlıkta aklıma herhangi bir şey gelse not alamaz, ocağı kapatıp kapatmadığımı kontrol etmek için mutfağa gidemezdim. Karanlıkta öylece, hareketsiz kalakalır, evde beni bekleyen olası görünmez kazaları düşünürdüm. Raftan bir kitap kafama düşüp bilincimi yitirmeme neden olabilirdi, koridordaki halının katlanmış kenarına takılıp düşebilirdim, mutfaktaki çamaşır makinesinden sızan suyun zemini kapladığını görmeyebilir, ocağı kontrol etmek için mutfağa gidip ışığı açtığımda elektrik kaçağından çarpılabilirdim. Bu kuruntularımın sağgörülü bir ihtiyat olmaktan öte olduğunun, tanıdığım genç bir yazarın bana uğrayıp hakkımda bir yazı hazırlamak istediğini söylediğinde farkına vardım. İlk tepkim hakkımda kesinlikle bir ya-

zı istemediğimi söylemek oldu. Hakkımda yazı yazılacak durumda değildim. Ağzımdan çıkanı kulağım duyunca, dengemi yeniden sağlamaya çalıştığımın, düşmemeye çabaladığımın farkına vardım.

Bu konu üzerine daha sonra biraz düşündüm.

Ve henüz insanlara açılacak denli sağlam, sağlıklı ve tutarlı olmadığıma karar verdim.

Birkaç gün sonra evde oraya buraya bırakılmış *Daedalus* dergilerini toparlıyordum. Dergileri toparlamak, yaşamıma çeki düzen verme yolunda yapabileceğim en uç şeymiş gibi gelmişti. Sınırlarımı zorlamamaya özen gösteriyordum. Dergilerden birini alıp sayfalarını karıştırmaya başladım. Roxana Robinson tarafından yazılmış "Kör Adam" adında bir öyküye rastladım. Öyküde, adamın biri yağmurlu bir gecede konuşma yapmak üzere toplantı salonuna gitmektedir. Okur, çalan tehlike çanlarını duyar: Adam konuşma konusunu düşünmektedir, dikkati dağılmış ve karşıdan gelmekte olan aracı fark etmeksizin karşı şeride geçmiştir. Yazar başına hoş olmayan bir olay gelmiş "Juliet" adında bir kızdan söz eder. Öykünün ilerleyen satırlarında Juliet'in adamın kızı olduğu ortaya çıkar: Kız okuldan uzaklaştırma aldıktan sonra durumunun düzelmesi için annesi, babası ve kız kardeşiyle birkaç hafta geçirmek zorunda bırakılır, ancak yalnız kaldığı ilk fırsatta aşırı dozda kokain alır ve beyin kanamasından ölür.

Öyküde beni en çok rahatsız eden birkaç şeyden biri (ki en rahatsız edici olanı kızın beyin kanaması geçirmesiydi) babanın kırılgan ve dengesiz halde olmasıydı. Kendimi babayla özdeşleştirmiştim.

Aslında Roxana Robinson'la tanışıklığım vardır. Onu aramayı düşündüm. O, benim yeni öğrenmeye başladığım bir şeyi biliyor. Ancak onu aramam herhalde rahatsız edici ve tuhaf

kaçar, çünkü onunla sadece bir kez bir araya geldik, bir kokteylde. Belki de çocuğunu, karısını ya da kocasını yitirmiş bir tanıdıkla konuşmam daha doğru olur. Böyle insanların beklenmedik bir zamanda, mesela sokakta ya da bulundukları odaya girdiğimde, nasıl göründüklerini düşünüyorum, yakınlarının ölümünden bir yıl kadar sonra. Ve her türlü darbeye ne kadar açık, ne kadar deneyimsiz ve biçare göründüklerine inanamıyorum.

Ne kadar kırılgan olduklarını şimdi anlıyorum.

Ne kadar dengesiz olduklarını da.

Daedalus'un bir başka sayısını alıp karıştırmaya başlıyorum. Derginin bu sayısının ana konusu "mutluluk." Oregon Üniversitesi'nden Robert Biswas-Diener ve Illinois Üniversitesi'nden Ed Diener ve Maya Tamir tarafından yazılmış bir makalede "Her ne kadar insan iki aydan az bir zaman zarfında iyi ya da kötü herhangi bir olayı kabullenebilse de, bazı olayları kabullenme süreci ya çok yavaştır ya da söz konusu durum tamamıyla kabullenilemez." deniliyor. Kolay kolay kabullenilemeyen durumlardan biri işsizlikmiş. "Aynı zamanda," diye ekliyor makalenin yazarları, "kocasını yitirmiş ortalama bir dulun yaşamından eskisi kadar hoşnut olabilmesinin genellikle yıllar aldığı gözlemlenmiştir."

Ben "ortalama bir dul" muydum yani? "Yaşamından eskisi kadar hoşnut olmak" benim durumumda nasıl söz konusu olabilir?

Düzenli kontrollerimden birine gidiyorum. Doktor kendimi nasıl hissettiğimi soruyor. Aslında bu, doktorun sormasını beklediğim bir soru. Ancak bir anda gözyaşlarımı tutamıyorum. Doktorum aynı zamanda arkadaşım. John'la düğününe gitmiştik. Brentwood Park'taki evimizin karşısında oturan bir arkadaşımızın kızıyla evlenmişti. Tören, evlerinin bahçe-

sindeki jakaranda ağacının altında yapılmıştı. John'un ölümünü takip eden günlerde bu doktor arkadaşımız beni sık sık ziyaret etmişti. Quintana Beth Israel North'ta yatarken benimle bir pazar günü hastaneye gelmiş, oradaki doktorlarla Quintana'nın durumu hakkında konuşmuştu. Quintana onun çalıştığı Columbia Presbiteryen'de yatarken, hastası olmadığı halde her akşam ziyaretine gidip durumuna bakmıştı. Quintana UCLA'ya yatırıldıktan sonra California'ya yolu düştüğünde hastaneye uğramış, bir öğleden sonrasını doktorlarıyla görüşmeye ayırmıştı. UCLA ve Columbia'daki doktorlarla konuşmuş, durumu bana anlatmıştı. Yardımsever bir insan, iyi bir arkadaştı. Buna karşılık ben muayenehanesinde oturmuş, kendimi nasıl hissettiğimi sorması üzerine hıçkıra hıçkıra ağlıyordum.

"Bunda iyi bir taraf göremiyorum," diye açıklama yapmaya başladığını işittim. Ancak kendi sözcüklerim kulağıma çalınınca ne dediğimin farkına varabiliyordum.

Daha sonra o gün hakkında konuştuğumuzda, bana o durumumu John'un da, kendisi gibi, komik bulacağından emin olduğunu söyledi. "Ne demek istediğini tabii ki biliyordum ve eminim John da anlardı seni. Sanırım tünelin ucundaki ışığı bir türlü göremediğini söylemeye çalışıyordun, değil mi?"

Her ne kadar olumlu yanıt versem de, tam olarak öyle değildi.

Tam da söylediğim şeyi kastetmiştim: Durumumda iyi bir taraf göremiyordum.

İki cümle arasındaki anlam farkını düşününce, her durumda iyi bir taraf bulabilen biri olduğumu fark ettim. Popüler şarkıların ardındaki mantığa hep inanmışımdır. Her zaman kara bulutların ardında güneş olduğunu düşünmüşümdür. Her zaman fırtınaya göğüs germişimdir. Ancak şimdi anlıyo-

rum ki bunlar benim yaş gurubumdaki insanların gençlik şarkılarına ait duygular değil. Benden bir, hatta iki nesil öncesinin duygularını ifade ediyorlar. Aynı zamanda, çok orijinal bir fikir değil belki ama benim için yeni bir şey, benden bir iki nesil öncesine ait şarkıların hakim duygusunun hep kendine acıma olmasıdır. Bulutların ardında güneş olduğunu söyleyen şarkının yazarı, aksine bulutların dünyasını kararttığına inanıyor. Fırtınaya göğüs gerense, sağlam durmadığı anı fırtınanın kendisini yıkabileceğine inanıyor aslında.

Yaşamım boyunca hep çok şanslı biri olduğuma inandım. Şimdi, böyle düşünmüş olmamın, bana yaşamım boyunca bir kez olsun kendimi şanssız görme hakkını tanımadığını görüyorum.

Kendine acıma hissini göz ardı etmiş olmamın bedeli buymuş.

Şansıma hep inanmıştım.

Ancak çok sonraları bu konuda düşünmeye başladım. "Şans"ın tüm olanlarla ne ilgisi vardı? Geri dönüp baktığımda yaşamımın herhangi bir anında "şans" eseri herhangi bir durum ya da olayla karşılaşmadım. (Bir defasında doktoruma, yapılan bir dizi testin ardından tedavi edildiği takdirde çözülebilecek, tedavi edilmemesi durumundaysa başıma iş açacak bir sağlık sorunum olduğunu öğrendiğimde "Şansım varmış," demiştim. Doktorumsa "Buna şans demezdim," demişti, "daha ziyade oyunun gidişatı derdim.") John'u öldürenin de, Quintana'yı vuranın da "kötü şans" olduğuna inanmamıştım. Bir defasında, Quintana henüz Westlake Okulu'nda öğrenciyken kötü haberlerin peş peşe geldiği bir durumdan söz etmişti. Dokuzuncu sınıftan mezun olup Yosemite'dan döndüğünde, amcası Stephen'ın intihar ettiğini öğrenmişti. On birinci sı-

nıftayken de, Susan'ın evinde kaldığı bir gün, sabahın altı buçuğunda Dominique'in öldürüldüğünü öğrenmişti. "Westlake'teki arkadaşlarımın çoğunun tanıdığı ya da bildiği herhangi biri ölmemiş," demişti, "benimse oraya başladığımdan beri ailemden biri intihar etti, biri de öldürüldü."

"Sonunda her şey eşitlenir," diyerek beni dehşete düşürmüştü John (Ne demek istemişti, bundan daha açıkça ifade edemez miydi düşüncesini?) Quintana'yı teselli etmeye çalışırken ve tuhaftır, Quintana babasının açıklamasından tatmin olmuşa benziyordu.

Birkaç yıl sonra, Susan'ın annesi ve babası bir iki yıl arayla öldükten sonra, bana John'un Quintana'ya her şeyin sonunda eşitlendiğini söylediğini anımsayıp anımsamadığımı sordu. Anımsadığımı söyledim.

"Haklıymış," dedi Susan, "gerçekten de eşitleniyor her şey eninde sonunda."

Susan'ın sözlerinden çok sarsılmıştım. O anda John'un aslında hepimizin bir gün kötü bir haber alacağımızı kastettiğini anladım. Ya Susan ya da Quintana John'un aslında bunu kastettiğini kesinlikle anlamamıştı. Susan'a John'un tamamen farklı bir şey söylemeye çalıştığını anlatmaya çalıştım: John bence kötü haber alan insanların gün gelip iyi haberler de alacağını söylemek istemişti.

"Söylemeye çalıştığım şey bu değildi ki," dedi John.

"Ne demeye çalıştığını biliyordum," dedi Susan.

Söylenenleri anlamayan bir ben miydim yani?

Şu "şans" konusunu bir düşünün.

John'u öldüren ve Quintana'yı vuranın "kötü şans" olduğuna inanmamanın ötesinde, aslında tam tersine takmıştım ka-

fayı: Olanları önleyebilmeliydim. Kendimi Santa Monica Havaalanı'nın pistinde terk edilmiş gördüğüm rüyama kadar, aslında kendimi olanlardan sorumlu tutmadığım tek nokta olmamıştı. Gerçekte olanlardan John ve Quintana'yı sorumlu görüyordum, bu ciddi bir farktı ancak beni, benim için yararlı olacak bir yere vardırmıyordu.

Hayatında bir kez olsun kontrolü elinde tutmayı bırak.

15.

John'un ölümünden birkaç ay sonra, 2004 kışının sonlarına doğruydu. Quintana'nın Beth Israel North ve Presbiteryen'de geçirdiği zamandan sonra, UCLA'ya naklindense önceydi. Bir gün, *The New York Times* gazetesinin kitap ekinden Robert Silvers, Demokratların ve Cumhuriyetçilerin yaz kongreleri için ismimi vermesini isteyip istemediğimi sordu. Kongre yer ve tarihlerine baktım: Demokratların kongresi temmuz sonunda Boston'da, Cumhuriyetçilerinki ise ağustos sonunda New York'ta yapılacaktı. Olumlu yanıt verdim. O an için normal yaşamıma –gerçekte çok da fazla etliye sütlüye bulaşmadan, en azından bir iki mevsim daha, bahar ve yaz geçip sonbahar gelene kadar– devam etmem için uygun koşulları oluştururmuş gibi gelmişti.

Bahar geldi ve geçti, çoğunlukla UCLA'da.

Temmuz ortasında Quintana, Rusk Enstitüsü'nden taburcu oldu.

On gün kadar sonra Demokratların kongresi için Boston'a gittim. Quintana'nın durumunun bende yarattığı kırılganlığın benimle birlikte Boston'a gelmesini beklemiyordum. Hem Boston'da beni çağrışımlar uyandırarak bunalıma sürükleyecek herhangi bir anım da yoktu. Boston'a Quintana ile sadece bir kez, kitap tanıtımı için gitmiştik. Ritz Oteli'nde kalmış-

tık. Bu gezimiz sırasında en çok hoşuna giden yer Dallas olmuştu. Boston ona fazla "beyaz" yüzlü gelmişti. "Boston'da çok fazla zenci görmediğini mi söylemeye çalışıyorsun?" diye sormuştu Susan Traylor'ın annesi, Quintana Malibu'ya dönüp onlara Boston gezisinden bahsettiğinde. "Hayır," demişti Quintana, "renkli bir şehir olmadığını söylemeye çalışıyorum." Boston'a sonraki seyahatlerim hep yalnız olmuştu ve her defasında işlerimi aynı günün sonunda eve dönecek şekilde ayarlamıştım. John'la Boston'a –anımsayabildiğim kadarıyla– tek gidişimiz, *Gerçek İtiraflar* filmi içindi. O gidişimizden aklımda kalanlar Ritz'in restoranında öğlen yemeği yiyip Brooks Brothers mağazasından tişört aldığımız, filmin gösteriminin ardından pek de yüreklendirici ve hoş olmayan yorumlar işittiğimiz olmuştu: Pazar araştırmacılarına göre *Gerçek İtiraflar* çok daha başarılı olabilirmiş. Fakat sadece on altı yıldan fazla eğitim görmüş erişkinler için.

Bu gidişimde Ritz'de kalmayacaktım.

Brooks Brothers mağazasına gitmem gerekmeyecekti.

Pazar araştırmacıları yine olacaktı, ancak verecekleri kötü haberler beni ilgilendirmeyecekti.

Kongrenin yapılacağı Fleet Center binasına varıncaya kadar, halen üzerimdeki tuhaflığı fark etmemiştim. Birden gözyaşlarına boğuldum yürüyüş sırasında. Demokratların kongresi 26 Temmuz 2004 tarihinde başlıyordu. Quintana'nın evlendiği günden tam bir yıl sonra. Güvenlikten geçmek için sırada beklerken, basın merkezindeki bültenlerden alırken, toplantı salonunda yerimi ararken ve ulusal marşımız için saygı duruşunda beklerken. Sonra, Fleet Center binasında McDonald's restoranından hamburger alırken ve gözden en uzak köşede hamburgerimi yerken bile ayrıntılar, anılar canlanıyordu gözümde. "Bir başka dünyada" cümleciğini aklım-

dan bir türlü çıkaramıyordum. Quintana salonun güneş vuran bir köşesinde oturmuş saçını ördürüyordu. John elindeki iki kravattan hangisini seçtiğimi soruyordu. Katedralin bahçesinde çimlerin üzerine çömelmiş kutulardan çiçekler çıkarıyorduk. John, Quintana düğün pastasını kesmeden önce yeni evli çiftin şerefine kadeh kaldırıyordu. John'un o günkü keyfini, Quintana'nın mutluluğunu anımsadım. John, Quintana'ya sunağa doğru eşlik etmeden önce kulağına eğilip "Fazladan bir günden daha çok," diye fısıldamıştı.

John, Quintana'yı Beth Israel North'ta ziyaret ettiği beş gün ve beş gece kulağına "Fazladan bir günden daha çok," diye fısıldamıştı.

"Fazladan bir günden daha çok," diye fısıldamıştım ben de Quintana'nın kulağına, babasının ölümünden sonraki birkaç gün ve gece.

Quintana üç ay sonra babasının küllerini teslim ettiğimiz gün, siyah elbisesiyle St. John The Divine'da ayakta dururken, "Eskiden bana dediğin gibi," demişti.

Birden, Fleet Center binasından hemen çıkmam gerektiği duygusuna kapıldım. Paniğe kapıldığım çok nadirdir, ancak o an hissettiğim şey tam olarak panik duygusuydu. Durumumu Hitchcock filminden bir sahneymiş gibi görerek sakinleşmeye çabaladım. Her anın aslında gerçek olmayan ancak izleyiciyi dehşete düşürmek üzere tasarlanmış bir sahne gibi görmeye. Kendimi *Öldüren Hatıralar** filminde gibi duyumsuyordum. Toplantı salonunu terkedip kendimi attığım koridorlar hiçbir yere varmıyordu ve tuhaf bir şekilde bomboştu. Duvarlar adeta çarpık ve yamuktu. Yürüyen merdivenler hareketsiz duruyor, asansörler çağrı düğmesine yanıt vermiyordu. Sonunda aşağı inmeyi başardığımda, kilitli cam ka-

* Spellbound

pıların ardından Kuzey istasyonunu gördüm. Metro vagonları bomboştu ve yine istasyonun duvarları (görebildiğim kadarıyla) yamuk ve çarpıktı.

Binadan dışarı zor attım kendimi.

O akşamki oturumun kalan kısmını, Parker House'daki odamda televizyondan takip ettim. Kongre için Boston'a gelip Parker House'a yerleştiğimden beri oda bende bir *déjà vu* duygusu yaratmıştı. O zaman bu duyguyu göz ardı ettiğimi, sanki daha önce orada bulunmuş olma olasılığımı aklımdan çıkardığımı şimdi, klimanın tekdüze sesini dinlerken anlıyorum: Henüz Berkeley'de öğrenciyken birkaç geceliğine Parker House'da böyle bir odada kalmıştım. Bir okul tanıtımı için New York'a gitmiş, annemin ayarladığı bu "eğitsel" gezi çerçevesinde Boston ve Quebec üzerinden California'ya dönüyordum. 1955 yılıydı. Klima aynı tekdüze sesi çıkarıyordu. Öğleden sonraya kadar uyumuştum, kendimi berbat hissediyordum. Uyandıktan sonra Cambridge'e gitmek üzere metroya binmiş, günün kalanını boş boş gezinerek geçirmiş ve otele geri dönmüştüm.

1955 yılından kalma bu anılar o kadar parça parça (bölük pörçük, hatta "bunalık") geliyordu ki aklıma (Cambridge'e ne diye gitmiştim, orada ne işim olabilirdi ki?), hatırladığım an kavrayıp zihnimde tutmakta güçlük çekiyordum. Yine de bunu yapmaya çabalıyordum çünkü 1955 yılının o yaz gününü düşündüğüm sürece aklıma John ya da Quintana gelmeyecekti.

1955 yazında New York'tan Boston'a trenle gitmiştim.

1955 yazında Boston'dan Quebec'e de trenle gitmiştim. Chateau Frontenac'ta banyosu olmayan bir odada kalmıştım.

Anneler hep kızlarını kendi gitmek istedikleri yerlere gitmeye mi zorlarlar?

Ben de öyle mi yapmıştım?

Bu işe yaramıyordu.

1955 yılından daha da öncesine gitmeye çalıştım anılarımda, Sacramento'ya, Noel zamanı düzenlenen okul balolarına. Bu, kendimi güvende hissetmemi sağladı. Baloda dans ettiğimizi anımsadım. Balodan sonra nehir kıyısında gittiğimiz yerleri. Eve dönüş yolunda nehrin üzerinden yükselen sisi seyrettiğimi.

Aklım nehrin üzerindeki siste, uyuyakalmışım.

Sabah dörtte uyandım. Sisle ilgili ilginç olan, yoğunlaştıkça yolda görüş mesafesini neredeyse sıfıra indirmesiydi. Böyle zamanlarda arabadaki yolculardan birinin inip sürücüye yol boyunca rehberlik etmesi gerekir. Ne yazık ki, sürücüye rehberlik etmem gereken başka bir yerde daha bulunmuştum yaşamımın sonraki dönemlerinde.

Palos Verdes Yarımadası'ndaki ev.

Quintana'yı henüz üç günlükken götürdüğümüz ev.

Çevre yolundan çıkıp, San Pedro'dan geçtikten sonra sahil yoluna çıkınca kendinizi sisin içinde buluveriyordunuz.

Sis öyle yoğun oluyordu ki arabadan inip beyaz güvenlik şeridi boyunca sürücüye rehberlik etmek gerekiyordu.

Direksiyonda John vardı.

Paniğe kapılma riskini göze alamadım. Bir taksiye atlayıp Logan'a gittim. Delta'nın dışındaki Starbucks'tan bir kahve alırken, ortama neşeli bir hava katmak için konmuş kırmızı mavi ve beyaz Noel süslemelerine bakmamaya özen gösterdim. *Mele Kalikamaka.* Hawaii dilinde Mutlu Noeller. Atmaya kıyamadığım bozuk, küçük siyah çalar saat. Atmaya kıyamadığım kurumuş boya kalemleri. LaGuardia'ya uçarken, yaşamım boyunca en güzel manzaraları uçakların küçük pencere-

lerinden gördüğümü düşündüm. Batı Amerika'nın o muhteşem görüntüsü. Kuzey Kutbu üzerinden uçarken buzulların arasında oluşan belli belirsiz irili ufaklı göller. Sabah güneşinde Kıbrıs ve Yunanistan arasında uzanan Akdeniz. Milano'ya uçarken üzerinden geçtiğim Alp Dağları. Tüm bu güzellikleri John'la birlikte görmüştüm.

Paris'e John olmadan bir daha nasıl gidebilirdim? Ya da Milano'ya, Honolulu'ya, Bogota'ya?

Boston'a bile gidemezken?

Demokratların kongresinden yaklaşık bir hafta sonra, *The New York Times*'da Dennis Overbye'ın Stephen W. Hawking hakkında bir yazısı çıktı. *Times*'a göre, Dublin'de yapılan bir konferansta Dr. Hawking otuz yıl önce bir kara delik tarafından yutulan cismin oradan bir daha çıkamayacağını söylemiş ve yanılmıştı. Bu gelişme, *Times*'a göre bilim açısından çok önemli sonuçlar doğuracaktı, çünkü "eğer otuz yıl önce Dr. Hawking yanılmamış olsaydı, modern fiziğin temel yasalarından birini çiğnemiş olacaktı: zamanın her zaman geri döndürülebileceği ve olayların yeniden yapılandırılabileceği yasasını."

Makaleyi kesip Boston'a giderken çantama koymuştum.

Makalede bir şeyler bana çok önemli geldi ama bu denli önemli gelen şeyi ancak bir ay kadar sonra keşfettim. Cumhuriyetçilerin Madison Square Garden'daki ilk kongresinin yapıldığı gün öğleden sonra C Kulesi asansöründeydim. Garden'da asansöre en son kasım ayında, John'la birlikte binmiştik, Paris'e gitmemizden bir gün önce. O akşam David ve Jean Halberstam ile Lakers-Knicks maçına gitmiştik. David biletleri o zamanlar NBA komisyon üyesi olan David Stern'den aldığı için yerimiz çok güzeldi. Maçı Lakers almıştı. Asansö-

rün camından dışarıda yağan yağmuru görebiliyorduk. "Bu iyi şans getirir, yolculuğumuzun güzel geçeceğinin işareti," demişti John. Kastettiği maçtaki yerimiz, Lakers'ın maçı kazanması ya da yağmur değildi. O sıralar kafasına taktığı, her zamankinden farklı şeyler yapmamızdı. Hiç eğlenmediğimizi söylemeye başlamıştı son zamanlarda. Dikkatini "şunu da yaptık, bunu da yaptık" diyerek istisnalara çekmeye çabalıyordum, ancak bir yandan da ne demek istediğini anlıyordum. Demek istediği, bir şeyleri mecbur olduğumuz için ya da bizden beklendiği için ya da hep yaptığımız için değil, istediğimiz için yapmamız gerektiğiydi. Bahsettiği şey istemek, heveslenmekti. Bahsettiği şey yaşamaktı.

Paris seyahatimiz tartışma konusu olmuştu aramızda.

Bu Paris seyahatine çıkmazsa, Paris'i bir daha asla göremeyeceğini söylemişti.

Hâlâ C Kulesi asansöründeydim.

Birden bir anafor oluşuverdi.

Madison Square Garden'da katıldığım son siyasi kongre 1992'de Demokratlarınki olmuştu.

O zaman John işim akşam on bir gibi bitip şehir merkezine ininceye kadar beni beklerdi, sonra birlikte yemek yerdik. O sıcak temmuz gecelerinde birlikte Coco Pazzo'ya yürür, rezerve edilmemiş bistrolardan birine oturup makarna ve salata yerdik. O geç akşam yemeklerinde gün boyu katıldığım toplantılardan bahsetmezdik.

Yine de.

Her gece akşam yemeği için beni beklerdi.

C Kulesi asansöründe bunlara dalmıştım ki, birden fark ettim: İki üç dakikadır 2003 yılı kasımında Paris'e gitmeden önceki akşamı ve 1992 temmuzunda geç saatlerde Coco Paz-

zo'da yediğimiz akşam yemeklerini düşünüyordum. Asansörde durmuş o gün ve geceleri düşünürken sonuçlarını değiştirebileceğim aklımın ucundan bile geçmemişti. 2003'ün son sabahından beri, John'un ölümünden bu yana zamanı geri döndürmeye, önceki yaşamımı tekrarlamaya çabaladığımın farkına vardım.

Aradan sekiz ay geçmişti, 30 Ağustos 2004'teydim ve hâlâ zamanı geri çevirmeye uğraşıyordum.

Artık arada bir fark vardı. Geçen sekiz ay boyunca zamanı geri çevirmeye çalışmıştım. Şimdiyse olayları yeniden yaşamaya çalışıyordum.

16.

Dediğim gibi, John'un hiç eğlenmediğimizi öne sürdüğünde neyi kastettiğini biliyordum. Kastettiği, 1980 yılı aralık ayında Endonezya'da tanışdığımız Joe ve Gertrude Black çiftiyle ilgiliydi. USIA (Amerikan Bilgi Ajansı) tarafından düzenlenen bir gezideydik. Konuşmalar yapıyor, Endonezyalı yazar ve akademisyenlerle tanışıyorduk. Joe ve Gertrude'la bir sabah Jogjakarta'daki Gadjah Mada Üniversitesi'nde karşılaşmıştık. Dinleyici olarak konuşma yapacağımız sınıfa gelmişlerdi. Gözleri ışık saçan bu Amerikalı çift belli ki tropik orta Java'yı anavatanlarından uzakta kendilerine ev bellemişlerdi. O sabah öğrencilerden biri bana Bay I. A. Richards'ın eleştiri teorileri hakkında bir soru yöneltmişti. "Siz ne dersiniz?" Joe Black o zamanlar ellili yaşlarındaydı, Gertrude ise ondan bir iki yaş küçüktü, sanırım o da ellilerindeydi. Joe, Rockefeller Vakfi'ndan emekli olduktan sonra, Gadjah Mada'da siyasi bilimler alanında hocalık yapmak üzere eşiyle Jogjakarta'ya gelmişti. Utah'da büyümüştü. Dört çocukları vardı. Joe ve Gertrude ile yalnızca iki kez konuşma olanağımız oldu: Bir kez Gadjah Mada'da, bir kez de o günün ertesinde, bizi uğurlamaya havaalanına geldiklerinde. Ancak her iki sefer de sanki ıssız bir adada sadece dördümüz kalmışçasına derin sohbetlerimiz olmuştu. John yıllar boyunca, zaman zaman Joe ve Gertrude'dan söz açtı. Her bahisleri geçtiğinde, onları kendi ölçütlerine göre adeta örnek Amerikalılar olarak gösteri-

yordu. Onlar, John için çok kişisel bir değeri temsil ediyordu. John için Joe ve Gertrude ideal, aslında olabilmemizi istediği çiftti. Ölümünden birkaç gün önce yine onlardan bahsettiğini hatırlayınca, John'un bilgisayarına isimlerini girerek arama yaptım. İsimlerini "AAA Rasgele Düşünceler" adlı bir dosyada buldum. Bu dosyayı ölmeden önce bitirmeye çalıştığı kitaplarından biri için açmıştı. İsimlerinden sonra düşülen notsa şifreli gibiydi: *"Joe ve Gertrude Black: Hizmet Olgusu."*

Bununla neyi kastettiğini de biliyordum.

Joe ve Gertrude Black gibi bir çift olmamızı istemişti. Aslında bunu ben de isterdim. Bunu başaramamıştık. O sabah çözdüğüm çengel bulmacada verilen tanımda "heba etmek" geçiyordu. İstenen kelime "harcamak" idi. Öyle mi yapmıştık? John öyle yaptığımızı mı düşünüyordu?

Hiç eğlenmediğimizi öne sürdüğünde onu neden ciddiye almamıştım? Neden yaşamımızı değiştirmek için bir çaba göstermemiştim?

"AAA Rasgele Düşünceler" dosyası bilgisayar kayıtlarına göre en son John'un öldüğü gün, 30 Aralık 2003 tarihinde, saat 13:08'de değiştirilmişti, *"Bildiğimiz 'grip' nasıl oluyor da tüm bedeni saran bir enfeksiyona dönüşebiliyor?"* diye biten dosyayı kapatmamdan altı dakika sonra. Belli ki o sırada John kendi çalışma odasındaydı, ben de kendi odamda. Bu düşüncenin ardından zihnimde oluşan hayaller zincirini durduramıyorum. Birlikte olmalıydık. İlla orta Java'da bir sınıfta olmamız gerekmiyordu (ikimiz de öylesine bir senaryoyu olduğu gibi yaşamımıza oturtacak değildik, zaten kastettiği orta Java'da bir sınıfta olmamız değildi), sadece bir şekilde birlikte olmalıydık.

"AAA Rasgele Düşünceler" dosyası seksen sayfa uzunluğundaydı. 30 Aralık 2003 tarihinde, saat 13:08'de kaydedip kapattığı dosyaya ne eklediğini asla bilemeyeceğim.

17.

Keder, içine düşene kadar tam olarak ne olduğunu asla bilemeyeceğimiz bir çukur. Yakınlarımızın bir gün öleceği gerçeği kaçınılmaz. Sonuçta her yaşam ölümle sona erer. Bir yakınımızın ölümünü kendisi henüz hayattayken düşünebiliriz, ancak çoğunlukla ölümü takip eden günler ve haftaların neye benzeyebileceğini aklımızın ucuna bile getirmeyiz. Ölümün ani olması durumunda şoka girebileceğimizi düşünürüz ama bu şokun yok edici olmasını, ruhu da bedeni de yıkmasını beklemeyiz. Kaybımızın üzüntüsüyle yıkılmış ya da teselli edilemez hale gelmeyi, deli divane olmayı bekleyebiliriz. Ancak kelimenin gerçek anlamıyla delirmeyi, ölen eşi geri geldiğinde ayakkabılarına gereksinim duyacağını düşünen serinkanlı müşteriler haline gelmeyi beklemeyiz. Hayalimizde canlandırdığımız kederin bir "iyileşme" süreci vardır. Yaşantımız giderek normale döner bu modelde. En kötü, en zor günler ilk günler olacaktır. En zor sınavdan cenaze töreni sırasında geçeceğimizi düşünürüz. Sonrasında farazi iyileşme süreci başlayacaktır. Cenaze törenini düşününce metanetli olmayı, ayakta kalabilmeyi, sükunetimizi koruyabilmeyi ve ölüme verilmesi gereken doğru tepkiyi vermeyi başarıp başaramayacağımızı merak ederiz. Cenaze töreninde kendimizi hissizleştirmeye gereksinim duymayı bekleriz: Törene gelen insanları karşılayabilecek miyim, törenin sonunda oradan ayrılabi-

lecek miyim, o gün en azından üzerimi giyinecek gücü bulabilecek miyim? Bunlarla karşı karşıya kalacağımızı asla bilemeyiz keder çukuruna kendi benliğimizle düşmeden önce. Cenaze töreninin anodin* etkisi yaratacağını, kendimizi diğerlerinin şefkat ve ilgisi, içinde bulunduğumuz durumun ağırlığı ve anlamıyla uyuşmuş duyumsayacağımızı bilmemizin imkanı yoktur kederi gerçek anlamda yaşamadan. Ölüm gerçeğiyle yüzleştikten sonrasını da (kederin sandığımız anlamıyla gerçeği arasında dağlar kadar fark olduğunu ancak o zaman görürüz), ölümün ardından gelen ve bitmek bilmeyen yokluk duygusunu da, boşluğu da, anlamın zıt anlamını da, anlamsızlığı deneyimlediğimiz acımasızca süregiden anları da anlamamızın imkanı yoktur.

Çocukken anlamsızlık hakkında çok düşünürdüm. O zamanlar anlamsızlık, yaşamın uzak ufuklarında görünen en olumsuz özellikti. Yaşamın sıklıkla önerilen alanlarında anlam arama çabalarım sonuç vermeyince, aradığım anlamı jeolojide bulabileceğim söylendi bana. Ben de tavsiyeye uydum. Her ne kadar jeolojide aradığımın sözel ifadesini bulamadıysam da, bu sahada çalışmanın bana getirisi İncil'i anlamaya başlamak oldu ki aradığım anlamı özellikle şu cümlede buldum: *"Başlangıçtan bu yana ve şu an olduğu gibi, her zaman olacağı gibi, dünya sonsuzdur."* Bu cümlenin benim için yorumu, dünyanın sürekli değişmesi, dağların ve sahillerin durmaksızın erozyona uğraması, jeolojik oluşumlardan birinin varoluşunun ya da ortaya çıkışının bir diğerinin yok oluşunu beraberinde getirmesi ama aslında bu amansız dönüşümün, sürekli varoluşun ta kendisi olmasıydı. Depremlerin, şahsen başımdan geçtiğinde bile, çok etkileyici olduklarını düşünüyordum

* Anodin: Kuvvetli bir sakinleştirici. (ç.n.)

çünkü dünyanın dengesini ve döngüsünü acımasızca yansıtıyordu. Her ne kadar bu döngünün insanoğlunun yaptıklarını yıkması kişisel bağlamda üzüntü verici olsa da, döngünün herkese ve her şeye eşit derecede aldırmaması takdire şayandı. Kimse, ben de dahil olmak üzere, gözetilmiyordu. *Başlangıçtan bu yana ve şu an olduğu gibi, her zaman olacağı gibi, dünya sonsuzdur.* Hiroşima'ya atom bombası atıldığını duyduğumda on yaşındaki çocuk aklıma gelen ilk şey bu olmuştu. Birkaç yıl sonra Nevada'daki test alanı üzerinde mantar bulutlar görüldüğünü duyduğumda da. Gün ağarmadan uyanmaya başlamıştım, Nevada test alanından gelen ateş toplarının Sacramento'da gökyüzünü aydınlatacağını düşünerek.

Evlenip çocuk sahibi olduktan sonra ev yaşantısının gündelik ve tekrarlanan işlerinde anlam bulmayı öğrendim. Masayı hazırlamak. Mumları yakmak. Şömineyi yakmak. Yemek pişirmek. Sufleler, krem karameller, sebze yemekleri, yahniler. Temiz çarşaflar, temiz havlu yığınları, fenerler, herhangi bir felaket olasılığına karşı fazladan bulundurulan su ve yiyecekler. *Yıkıntılarım arasında sakladığım bu parçalar,* idi aklıma o zaman gelen. Bu parçalar benim için önemliydi. Onlara inanıyordum. Bir eş ve anne olarak yaşamımın yoğun kişiselliğinde anlam bulabilmem, jeolojinin aldırmazlık ve acımasızlığı ve nükleer testlerde anlam bulabilmemle tutarsızlık teşkil etmiyordu. Benim için her iki sistemin de varoluşu, özellikle deprem olduğunda, çoğu zaman yakınsayan paralel düzlemlerdeydi. Zihnimin o zamanlar henüz keşfetmemiş ya da kurcalamamış olduğum karanlık köşelerinde John'un ve benim ölümüm fikir olarak duruyordu ve yollarımız son bir kez o noktada kesişecekti. İnternette, evlendikten hemen sonra taşındığımız Palos Verdes Yarımadası'ndaki evin uydu fotoğraflarını buldum. Quintana'yı Santa Monica'daki St. John's Hastanesi'nden getirip puseti ile morsalkımın gölgesinde uyuttu-

ğumuz evin. California Sahil Kayıtları Projesi çerçevesinde çekilen bu fotoğraflar çok net olmamakla beraber, o evin yerinde şimdi yeller estiğini gösterebilecek denli ayrıntılıydı. Geçidin olduğu kule yerinde duruyor gibiydi, ancak yapının geri kalanı, anımsadığım yapıyla hiç benzeşmiyordu. O zamanlar morsalkımın gölgelendirdiği alanda bir yüzme havuzu seçiliyordu. Alana ise "Portekiz Virajı Heyelanı" adı verilmişti ve heyelanın oluştuğu tepenin eğimi açıkça görülüyordu. Kayalıkların dibinde yüzmeye gittiğimiz mağara da rahatlıkla seçilebiliyordu.

Deniz yükseldiğinde güneşte parıldayan berraklık.

İki sistemin kaynaşması olabilirdi bu.

Biz kayalıkların dibindeki mağaraya doğru yüzerken heyelanın yuvarladığı taş ve toprak bizi oracığa gömebilirdi. John ve kendim için kurgulayacağım türden bir ortak son böyle olabilirdi; John'un kalbinin akşam yemeğine henüz oturmuşken durmasıyla başlayan bir son değil.

Akşam yemeğini yemek üzere otursun ve o zamana kadar bildiğin haliyle yaşam sona erer.

Bu, kendine acıma sorunudur.

Keder çukuruna düşen insanlar, kendine acıma konusunu çok düşünür. Kendine acımaktan sakınır, hatta korkar. Zihninin ve yüreğinin derinliklerini deşer, kendine acımadığından emin olmalıdır. Hareketlerinin kendine acıma halini yansıtmasından korkar. Gözlemlenebilecek kadar açık deneyimlenen yas, ölümü anımsatır, ki bu doğal ya da normal karşılanmaz. Durumla başa çıkamama olarak algılanır. "Yaşamınızın bir parçası, tek bir insan göçüp gitmiştir aslında, ama tüm yaşamınız ve tüm dünyanın içi boşalır onun ölümüyle," der

Philippe Aries *Ölüm Olgusuna Batılı Yaklaşımlar* adlı kitabında, "Ancak geride kalan bunu sesli ifade etme hakkına sahip değildir artık." Kendimize, acı kaybımızın ardından katlandıklarımızın (veya daha da kötüsü katlanamadıklarımızın) ölen kişinin kaybı yanında hiçbir şey olmadığını anımsatırız; ancak kendimizi teselli etmeye yönelik bu çaba, bizim kabuğumuza çekilmemize ve kendi karanlığımıza daha çok gömülmemize neden olur. *(Bunu neden göremedim, neden bu kadar bencilim?)* Kendine acıma konusunu düşünürken kullandığımız kelimeler, kendine acımadan duyduğumuz tiksinti ile çelişir: kendine acımak, *kendi durumuna üzülmektir, vah vah zavallı ben demektir, kendi için gözyaşı dökmektir.* Kendine acıma, kendi için üzülen insanların lüksüdür, bolluk içinde boğulduğu durumdur. Kendine acıma, insanoğlunun en yaygın, aynı zamanda en yerilen kusurudur ve yıkıcılığı kabul gören bir gerçektir. Helen Keller, kendine acımayı "en azılı düşmanımız" olarak tanımlar. D. H. Lawrence'sa yalın bir dille önemli bir ders verir: "Kendine acımaya muktedir / Tek canlı Adem'dir / Minik bir kuş soğuktan donup cansız düşer yere / Bir nebze olsun acımadan kendi haline."

Belki Lawrence (ve bizler) diğer canlılar hakkında bu şekilde düşünmeyi yeğliyor olabiliriz, ancak eşlerinin ölümünün ardından yemeyi reddeden yunusları, ölen eşlerini biçare aramaktan sonunda bitkin düşerek ölen kazları da unutmamak gerek. Sevdiklerini, eşlerini yitirenlerin kendilerini üzmek için geçerli nedenleri hatta buna acilen gereksinimleri vardır. Eşlerden biri evi terk eder, boşanmalar olur, ancak geride, her ne kadar acı da olsa, çağrışımlar kalır. Sadece ölümden dönenler gerçek anlamda yalnızdır. Yaşamlarını oluşturan –gerek derin gerekse yüzeysel– bütün bağlantılar bir anda yok olur gider. John'la kırk yıldır evliydik. Evliliğimiz boyunca, John'un *Time*'da çalıştığı ilk beş ayı hariç, ikimiz de ev-

de çalıştık. Günün yirmi dört saati birlikteydik Günün tamamını birlikte geçirmemiz, annem ve teyzelerim için hem bir mutluluk hem de endişe kaynağı oldu daima. Aklıma bir şey geldiğinde, John'a söyleme gereksinimi duyardım. Bu gereksinim, onun ölümünün ardından da devam etti. Onun ölümüyle sona eren, söylediklerime yanıt alma olasılığım ve olanağımdı. Gazete okurken onunla paylaşmak isteyeceğim bir yazı çıkıyor karşıma. Mahallemizde onun da ilgisini çekeceğini düşündüğüm bir değişiklik fark ediyorum; örneğin Ralph Lauren 71 ve 72. caddelerin buluştuğu köşedeki mağazasını genişletmiş ya da eskiden Madison Avenue Kitapçısı'nın bulunduğu boş bina sonunda bir şirkete verilmiş. Bir ağustos sabahı Central Park'taki yürüyüşten dönüşte bir gecede yaprakların canlı yeşilini yitirdiğini, artık mevsimin dönmeye başladığını John'a söyleme isteğiyle girdim eve. *Sonbahar için bir plan yapmalıyız,* diye düşündüğümü fark ettim, *Şükran Günü, Noel ve yeni yıl için planlarımızı yapmaya başlasak iyi olur.*

Anahtarlarımı holdeki masanın üzerine bırakırken fark ediyorum mevsimin döndüğünü haber verecek kimsem olmadığını. Birlikte Noel ya da Şükran Günü için plan yapacak kimsem yok. Benimle aynı fikirde olacak, düşüncelerime, söylediklerime karşı çıkacak, söylediklerime yanıt verecek kimsem yok. "Sanırım kederin insanı neden muallakta bıraktığını anlamaya başlıyorum," diye yazmış C. S. Lewis eşinin ölümünün ardından, "Muallakta kalıyor insan, çünkü alışkanlık haline gelmiş pek çok durum bir anda sona eriyor. Düşüncelerimin, eylemlerimin odağı eşimken, ölümünün ardından tüm bunlar hedefsiz kalıyor. Gayrı ihtiyari bir ok çıkarıyorum, sonra karşımda hedefim yerine koca bir boşluk görünce yayımı indirmek zorunda kalıyorum. Tüm yollar ona çıkıyor, birini tutturuyorum ama görüyorum ki hepsi birer çıkmaz sokak."

Diğer bir deyişle, sürekli kendimize kalıyoruz. İnsanın elinde kendinden başka kimsenin kalmaması, ister istemez kendine acıma duygusunu getiriyor beraberinde. Her defasında (ve hâlâ) ölümün geçit vermezliğiyle karşılaşıyorum. Eşini kaybeden kimi insanlar, merhumun varlığını yanında duyumsadığını, onu duyduğunu söyler. Kimileri, Freud'un *Yas ve Melankoli*'de "yitirilene halüsinasyona yol açacak şiddette tutunma psikozu" olarak tanımladığı deneyimi yaşar ve merhumu gördüğünü sanır. Kimisiyse görüntü olmaksızın merhumun varlığını yoğun şekilde duyumsadığından bahseder. Bende hiçbiri olmadı. Birkaç sefer (Quintana'ya trakeostomi yapılması söz konusu olduğu gün gibi) John'a ne yapmam gerektiğini sordum. Ona, yardımına gereksinim duyduğumu söyledim. İçinde bulunduğum durumla başa çıkabilmem için, doğru kararı verebilmem için ona ihtiyacım olduğunu. Bunları düşünmedim, söyledim.

Ben bir yazarım. Dolayısıyla birinin ne diyeceği ya da ne yapacağını imgelemek, benim için nefes alıp vermek kadar doğaldır.

Ancak ona her seslenişim, onun varlığını her arayışım, bizi ayıran nihai sessizliği her algılayışım o sessizliği biraz daha güçlendirmeye yaradı sadece. Ondan alacağım herhangi bir yanıt, aslında benim yanıtımdı, benim hayal dünyamın bir ürünüydü artık. Ona yönelttiğim herhangi bir soruya onun ağzından mış gibi yanıt vererek kendisine ihanet etmiş olacaktım. Onun UCLA'da, Quintana'ya trakeostomi yapılması konusunda vereceğini düşündüğüm, tahmin ettiğim yanıtı nasıl kesin olarak bilemiyorsam, içinde J. J. McClure ve Teresa Kean'in geçtiği cümleyi olduğu gibi bırakmam konusundaki kararını da kestiremiyordum. Ortak yaşamımız boyunca hep birbirimizin ne düşündüğünü bildiğimize inanmıştık, gerçek-

te ne olduğunu bilmek istemesek bile. Ancak şimdi, görebileceğimizin, bilebileceğimizin en ufak parçasını bile bilememiş, görememiş olduğumuzu fark ediyorum.

Bana bir şey olduğunda, derdi sık sık.

Sana hiçbir şey olmayacak, derdim.

Ama olursa.

Olursa, diye devam ederdi. Olursa, daha küçük bir eve taşınmayacaktım. Olursa, etrafımda yine bir sürü insan olacaktı. Olursa, etrafımda bana gereksinimi olan insanlara yardım etmeye devam edecektim. Olursa, o yıl içinde yeniden evlenecektim.

Anlamıyorsun, derdim.

Ve aslında gerçekten de anlamazdı. Ben de anlamazdım: İkimiz de diğerinin olmadığı bir yaşam düşünemiyorduk bile. Bizimki, ne eşin ölümünün yeni bir yaşamın başlangıcı olabileceği türden bir hikayeydi, ne de "birden fazla insanı sevebileceğini keşfetme"nin öyküsü. İnsan tabii ki birden fazla kişiyi sevebilir, ancak evlilik farklı. Evlilik ortak hafızadır, evlilik ortak zamandır. Evlilik hem ortak zamandır, hem de zamanı ortaklaşa inkar etmek. Kırk yıl boyunca kendimi John'un gözlerinden gördüm. Hiç yaşlanmadım. Bu yıl, yirmi dokuz yaşımdan beri ilk kez kendimi başka insanların gözlerinden görüyorum. Bu yıl, yirmi dokuz yaşımdan beri ilk kez kendimi yıllardır aslında olmadığım kadar genç görmüş olduğumun farkına varıyorum. Bu yıl, Quintana'nın üç yaşında olduğu zamana ilişkin anılarımın neden beni bu denli sarstığını anlıyorum: Quintana üç yaşındayken ben otuz dört yaşımdaydım. Gerard Manley Hopkins'i anımsıyorum:

Margaret, matemli misin/ Bu diyarı terk edemeyen Goldengrove için / İnsanoğlu yok olmak için doğar / Herkes aslen kendine matem tutar.

İnsan yok olmak için doğar.

İnsan kusursuz değildir.

İnsan kusurlu, ölümlü bir varlıktır ve ölümlülüğün, ölümü görmezlikten gelirken, inkar ederken bile farkındadır. Kendi yanılsamaları içinde arar gerçeği ve kaybettiklerinin yasını tuttuğunu sanır ama gerçekte kendi yasını tutuyordur. Olduğumuz gibi. Artık olmayacağımız gibi. Gün gelip artık var olmayacağımız gibi.

Elena'nın rüyaları ölüm hakkındaydı.

Elena'nın rüyaları yaşlanmakla ilgiliydi.

Kimse Elena'nın gördüğü rüyaları görmedi, göremeyecek de.

Zaman, yaşamı öğrendiğimiz okuldur. / Zaman içinde yandığımız kordur. Yine Delmore Schwartz'tan.

Merhum Dylan Thomas'ın eşi Caitlin'in, Thomas'ın ölümünden sonra yazdığı kitabı küçümsediğimi anımsıyorum. "Kendine acıma"sını, "ağlayıp inleme"sini hor gördüğümü anımsıyorum. Kitap 1957'de, yani ben yirmi iki yaşındayken çıkmıştı. Zaman, yaşamı öğrendiğimiz okulmuş.

18.

Ekim 2004'te bu sayfaları yazmaya başladığımda, John'un nasıl, neden ya da ne zaman öldüğünü henüz anlayabilmiş değildim. John'un kalbi durduğunda oradaydım. Sağlık ekipleri salonun ortasında onu hayata döndürmeye çalışırken oradaydım. Yine de nasıl, neden ya da ne zaman öldüğünü bilmiyordum. New York Hastanesi'nden, 14 Ocak günü, yani olaydan iki hafta sonra ve Quintana'ya haber vermemden bir gün önce, istediğim otopsi raporu ve acil servis kayıtları Aralık 2004'te, John'un ölümünden neredeyse bir yıl sonra geçti elime. Kayıtları ve raporu incelerken, on bir ay geç elime geçmelerinin, hastane kayıt formuna adresi yanlış yazmamdan kaynaklandığını anladım. Formu doldurduğumda on altı yıldır aynı adreste yaşıyordum. Ancak kayıt formuna yazdığım adres, 1964 yılında, John'la evlendikten hemen sonra taşındığımız ve beş ay yaşadığımız evin adresiydi.

Bu durumu anlattığım doktorlardan biri, her gün böyle durumlarla karşılaşıyormuşçasına omuz silkti.

Böylesi "bilişsel yetersizlikler"in ya stresle ya da derin üzüntü ve kederle ilintili olabileceğini söyledi, tam olarak anımsayamıyorum.

Bilişsel yetersizlik yaşadığım açıktı ama hangisini söylediğini, arkasını dönüp gittiğinde anımsayamıyordum bile.

Hastanenin acil servis kayıtlarına göre, acil durum çağrısı 30 Aralık 2003 tarihinde 21:15'te alınmış.

Apartman görevlisinin tuttuğu kayıtlara göre ambulans beş dakika sonra, saat 21:20'de gelmiş. Sonraki kırk beş dakika boyunca, hastane kayıtlarına göre, doğrudan enjeksiyon ya da kateter yoluyla adı geçen ilaçlar verilmiş: atropin (üç kez), epinefrin (üç kez), vazopressin (40 ünite), amiodaron (300 mg), yüksek doz epinefrin (3 mg) ve tekrar yüksek doz epinefrin (5 mg). Aynı kayıtlara göre hasta solunum tüpüne bağlanmış. Solunum tüpünü hiç anımsamıyorum. Bu belki kayıt tutan kimseden kaynaklanan bir hata, belki de benim bilişsel yetersizliğim.

Apartman görevlisinin tuttuğu kayıtlara göre ambulans binanın önünden 22:05'te ayrılmış.

Hastane kayıtlarına göre hasta 22:10'da acil servise alınmış. Kalbin ve solunumun durmuş olduğu tespit edilmiş. Nabız yokmuş. Sonografide de nabız tespit edilememiş. Hastadan zihinsel algıya dair hiçbir tepki alınamamış. Rengi solgunmuş. Glasgow Koma Ölçeği'ne göre 3. derecedeymiş, ki bu ölümden önceki en düşük değer tespit edildiğinde hastanın ışığa, sese ya da herhangi bir başka etkiye tepki vermediği gözlenirmiş. Her iki gözbebeği sabit ve büyümüş durumdaymış. Hasta morarmaya başlamış.

Acil servis hekiminin kayıtlarına göre hasta 22:15'te incelenmiş. Kayıt "Kalp durması. Servise kabulden önce ölmüş. Ölüm saati 22:18" diye bitiyordu.

Servis kayıtlarına göre kateter ve solunum tüpü 22:20'de çıkarılmış. 22:30 için şöyle bir not düşülmüş, "Eşi ve sosyal danışmanları George merhumun başucunda."

Otopsi raporuna göre sol ana ve ön atardamarda yüzde doksan beşten fazla tıkanma ve hafif miyokard infarktı* tespit edilmiş.

Bu belgeleri defalarca okudum. Hastanede geçen zaman boyunca John'un aslında çoktan ölmüş olduğunu, o sürenin John'un hayata döndürülme çabalarıyla değil, bürokratik işlemlerle, hastane işlemleriyle ve ölümünün resmileştirilmesiyle geçtiğini anladım. Yine de belgeleri her okuyuşumda daha önce kaçırmış olduğum bir ayrıntıyı yakalıyordum. Örneğin acil servis hekiminin notlarında, John'un hastaneye kabul edildiğinde ölmüş olduğu ayrıntısını ilk okuyuşumda kaçırmıştım. O da büyük olasılıkla acil servis kayıtlarının içinde kaybolduğumdandı.

"Sabitleşmiş ve büyümüş" gözbebekleri. FDP.

Sherwin Nuland: "Kararlı genç erkek ve kadınlardan oluşan ekip elemanları, hastanın gözbebeklerinin giderek büyüyerek sabitleştiğini, ışığa duyarsızlaştığını ve delinmez bir karanlığa dönüştüğünü gördüler. İstemeyerek de olsa, sonunda denemeyi bırakmak zorunda kaldılar... Acil servis kaybedilmiş bir savaşın ardından geriye kalan enkazdan farksızdı..."

"Delinmez bir karanlık."

Evet. Salonumuzun ortasında John'u hayata döndürmeye çalışan sağlık ekibinin John'un gözlerinde gördükleri tam da buydu.

"Morluk." Ölüm morluğu.

Morluğun ne olduğunu biliyordum, çünkü morglarda bahsinin geçtiğine pek çok kez tanık olmuştum. Adli tıp dedektifleri bunun üzerinde çok durur. Ölüm saatini tespit etmekte kullanırlar. Doğal dolaşım durduktan sonra kan, yerçeki-

* Miyokardın kansız kalarak ölmesi. (ç.n.)

minin etkisiyle bir süre daha damarlarda dolaşır ve vücudun pozisyonuna göre kimi yerlerde birikir. Bir süre dışarıdan bu birikme görülemez. Anımsayamadığım, bu sürenin ne kadar olduğuydu. John'un çalışma masasının üzerindeki rafta duran adli tıp patoloji rehberinden baktım. "Her ne kadar kişiden kişiye değişkenlik gösterse de ölüm morluklarının ortaya çıkması bir iki saat içinde olur." Acil servisteki doktorlar 22:10'da ölüm morluklarını tespit ettiklerine göre, bir saat kadar önce oluşmaya başlamışlar demekti.

Bir saat önce, ben ambulans çağırmak için telefona sarıldığımda.

Bu da o an John'un ölmüş olduğu anlamına geliyordu.

Yemek masasındaki o sessizlik anından sonra hep ölüydü.

Artık nasıl öleceğimi biliyorum, demişti 1987'de geçirdiği anjiyoplastiden sonra.

Nasıl öleceğin konusunda en az ben ya da bir başkası kadar bilgisizsin, demiştim 1987'de.

"Buna 'dulbırakan' deriz dostum," demişti John'un New York'taki doktoru anjiyogram sonuçlarını incelediğinde.

Yaz ve sonbahar ayları boyunca giderek daha fazla uğraştım John'un ölümüne neden olan anormalliğin kaynağını bulmaya.

Mantık çerçevesinde olayın nasıl olduğunu zaten biliyordum. Mantık çerçevesini kırmadığım sürece doktorların bana vermiş olduğu bilgiler aklıma yatıyordu. David J. Callans'ın *The New England Journal of Medicine*'daki makalesi, mantık sınırlarımı zorlamadığım sürece akla yatkın geliyordu: Her ne kadar kalp kaynaklı ani ölümler çoğunlukla koroner atardamar hastalığı geçirmiş hastalarda görülse de, hastaların yüz-

de ellisinde bu görünmez sorun kendini öncelikle kalp durmasıyla belli eder... Kalp durması özellikle hastanede yatmayan hastalar için tehdit oluşturur, aslında kalp durmasına bağlı ölümlerin yüzde sekseni hastayı hastane dışında yakaladığı için ölümle sonuçlanır. Hastane dışında kalbi duran hastaları hayata döndürme şansı çok azdır, böylesi hastaların –büyük şehirlerde yaşayanlar arasında– kurtulma şansı yüzde iki ila beş arasında değişir. Sekizinci dakikadan sonra yapılan tüm işlemler, tüm hayata döndürme çabaları hemen her zaman sonuçsuz kalır." Mantıklı olduğum sürece Sherwin Nuland'ın söylediklerine de aklım yatıyordu: "Hastane dışında herhangi bir yerde kalbin durması halinde, hastaların sadece yüzde yirmi ila otuzu hayatta kalmayı başarır, ki bunlar da CPR'ye çabuk yanıt verebilen hastalardır. Hasta, acil servise ulaştırılana kadar CPR'ye yanıt vermemişse yaşama şansı neredeyse sıfırdır."

Mantık çerçevesinde kaldığım sürece bunu biliyordum.

Ne var ki mantıklı düşünemiyordum.

Mantıklı düşünebilseydim bir İrlandalının cenazesinde tuhaf düşüncelere kapılamazdım. Örneğin Julia Child'ın öldüğünü duyduğumda kendimi rahatlamış hissetmez, *sonunda her şey olması gerektiği gibi* demezdim. Eşim John ve Julia Child birlikte yemek yiyebilir (aklıma ilk gelen bu olmuştu), Julia yemek yapabilir, birbirlerini güldürebilir, birbirlerini sevebilirlerdi. Bir defasında ikisi de kitap tanıtımlarını yaptıkları dönemde, birlikte bir yemek programında kahvaltı hazırlamışlardı. Programda Julia kendi kitabının bir kopyasını imzalayıp John'a vermişti.

"John Gregory Dunne'a afiyet olsun," diye imzalamıştı kitabı.

John Gregory Dunne'a da, Julia Child'a da *afiyet olsun*.

Mantıklı düşünebilseydim, internetteki sağlık ve eczacılık sayfalarına, televizyondaki ilaç tanıtımlarına kafayı bu kadar takmazdım. Örneğin, Bayer'in aspirin reklamında geçen "kalp krizi riskini önemli derecede azaltır" ibaresini kendi kendime tekrar edip durmazdım. Aspirinin kalp krizi riskini nasıl azalttığını zaten biliyordum: Kanın pıhtılaşmasını engelleyerek. John'un aspirinden çok daha kuvvetli bir antikoagülan olan coumadin aldığını da biliyordum. Yine de John'un aspirin kullanmamış olmasına takıyordum kafayı. Takıldığım bir başka şey de, UC-San Diego and Tufts tarafından yapılan bir araştırma sonucunda Noel ve yeni yılı kapsayan iki haftalık dönemde ölüm oranında kaydedilen yüzde 4,65'lik artıştı. Eritromisinin, kalp hastalarının düzenli olarak kullandıkları ilaçlarla beraber alınmasının kalp krizi riskini ciddi şekilde artıran Vanderbilt araştırmasına da takmıştım kafayı. Edindiğim her bilgi beni rahatsız eder hale gelmişti çünkü mantıklı olamıyordum, mantıklı düşünemiyordum.

Bunları düşününce, ölümü engellemenin ya da en azından geciktirmenin mümkün olduğu mesajına nasıl da muhtaç ve açık olduğumu anlıyorum.

Ve aynı bağlamda, ölüm pençelerini üzerimize attığında sadece kendimizi suçlayabileceğimiz mesajına.

Bana sürekli söylenenlere ancak otopsi raporunu okuduktan sonra inanmaya başladım: John'un ölümünü ne o, ne ben, ne de başka biri engelleyebilirdi. Zayıf bir kalbi vardı ve eninde sonunda kalpten gidecekti. Kalbinin onun için hazırladığı ölüm planı, halihazırda çeşitli tıbbi müdahalelerle ertelenmişti. Ve ölüm günü geldiğinde, kalbi artık hiçbir müdahaleye, defibrilasyona, CPR'ye ya da herhangi bir ilaca, yanıt vermemeye kararlıydı. Hiçbir şey artık ona yaşaması için bir gün daha veremeyecekti.

Seni daha çok sevdiğim o fazladan günü hiç kimse ve hiçbir şey ona veremeyecekti.

Eskiden bana söylediğin gibi.

O günü ve öncesini, ancak otopsi raporunu okuduktan sonra yeniden canlandırmaya çalıştım. O gün, John'u yitirdiğim o kısacık an, her zaman olduğu haliyle, olduğu yer ve zamandaydı. Yalnızca görünmezdi, yaşanma, deneyimlenme sırası gelene kadar.

Sol ana ve ön atardamarda yüzde doksan beşten fazla tıkanma.

Senaryo buydu.

Sol ana ve ön atardamarlardaki tıkanma 1987 yılında giderilmiş, herkes onu unutana kadar, yıllarca herhangi bir sorun çıkarmamış, sonra tekrar tıkanmıştı demek. 1987 yılında, anjiyogram sonuçlarını inceleyen doktor, John'a *Biz buna 'dulbırakan' deriz dostum,* demişti.

Derim size, iki günüm bile kalmadı, dedi Gawain.

Bana bir şey olduğunda, demişti John.

19.

Kendimi bir dul olarak düşünmekte güçlük çekiyorum. John'un ölümünden sonra ilk kez bir form doldurmam gerektiğinde, medeni hal hanesine ne yazacağımı bilemedim. Bir yandan da, kendimi bir eş olarak görmekte güçlük çekiyorum. Ev yaşantısının gündelik ve tekdüze işlerine yüklediğim anlam, verdiğim değer düşünüldüğünde aslında kendimi eş olarak görmekte güçlük çekmemem gerekiyormuş gibi geliyor ama hiç de öyle değil. Evlendikten sonra uzunca bir süre yüzük takmakla ilgili sıkıntı yaşamıştım. Yüzük sol parmağıma büyük geldiği için ikide bir kayıp düşüyordu. O yüzden ben de yüzüğümü sağ yüzük parmağıma taktım, ta ki bir gün fırından tepsi çıkarırken kazara parmağımı yakana kadar. Parmağım yandıktan sonra bir kolyeye takıp boynumda taşımaya başladım. Quintana aramıza katıldığında biri ona hediye olarak bir bebek yüzüğü vermişti. Bu yüzüğü de alyansımın yanına taktım.

Bu işe yaramışa benziyordu.

Yüzüklerim hâlâ boynumdaki kolyenin ucunda.

Evliliğimizin ilk yıllarında "Sen başka türlü bir eş istiyorsun," derdim John'a sık sık. Bunu da genellikle dışarıda yediğimiz akşam yemeğinden Portekiz Virajı'ndaki evimize dönerken söylerdim. Bu da genellikle San Diego Çevre Yolu'nda

giderken ettiğimiz kavgaların tetikçisi olurdu. "Lenny gibi biriyle evlenmeliydin." Lenny erkek kardeşim Nick'in eşiydi. O kusursuz bir ev sahibesiydi, evi çekip çevirir, çok güzel Fransız elbiseleri ve tayyörleri giyer, dostlarının her işine koşar, birinin bebeğine banyo yaptırılması gerektiğinde şıp diye her şeyi hazırlar, kendilerini başka şehirlerden ziyarete gelen misafirleri Disneyland'e götürürdü. "Lenny gibi biriyle evlenmek isteseydim, Lenny gibi biriyle evlenirdim," derdi John, önce sabırlı bir tavırla, sonra giderek sabrını yitirerek.

Aslında eş olmak nasıl bir şeydi, pek bir fikrim yoktu o zamanlar.

O ilk yıllar saçıma papatya tokalar takar, "yeni gelin" havası yaratırdım.

Sonra Quintana ile bir örnek etekler giyip genç anne havasına büründüm.

O ilk zamanlara ilişkin anılarımı tazelediğimde, John'un da benim de sürekli bir doğaçlama ve deneme halinde olduğumuzu, gözü kapalı gittiğimizi görüyorum. Yakınlarda çekmeceleri karıştırırken "Planlama" diye etiketlenmiş bir dosya buldum. "Planlama" adında bir dosya hazırlamamız, aslında ne kadar plansız yaşadığımızın göstergesiydi. Bir de "planlanma toplantı"ları yapardık. Bu toplantılarda kağıt kalem hazırlayıp masaya kurulur, sorun neyse ortaya koyar ve sorunu koyduğumuz yerde bırakıp yemeğe çıkardık. Çıktığımız bu yemekler büyük bir iş halletmişiz gibi neşeli bir havada geçerdi. En sevdiğimiz restoranlardan biri Santa Monica'daki Michael's idi. Bu "Planlama" dosyasında 1970 yılına ait birkaç Noel listesi, birkaç telefon faturası, yine 1970 yılına ait gelir giderlerimizle ilgili bir sürü not buldum. Bu notların içine işlemiş bir ümitsizlik sezdim. Notlardan bir tanesi, Gil Frank ile 19 Nisan 1978 tarihinde yapacağımız bir toplantıyla ilgi-

liydi. O sıralar 50.000 dolar depozito verdiğimiz Brentwood Park'taki evin parasını çıkarabilmek için Malibu'daki evimizi satmaya çalışıyorduk. Evi bir türlü satamamıştık çünkü bahar ayları boyunca yağmur yağmıştı ve bölgede heyelan olmuştu. Pasifik Sahil Yolu kapanmıştı. Malibu'nun bizim olduğumuz tarafında yaşayanlar dışında kimsenin gelip eve bakması mümkün değildi. Haftalar geçmiş, Malibu Colony'de yaşayan bir psikiyatr dışında evi görmeye gelen olmamıştı. Eve bakmak için içeri girerken ayakkabılarını "evi hissedebilmek için" dışarıda bırakmış, evin taş zemininde yalınayak yürümüştü. Evi "soğuk" bulduğunu oğluna söylemiş, o da Quintana'ya yetiştirmişti. 19 Nisan 1978 tarihinde şöyle bir not düşmüşüz: *Malibu'daki evin yıl sonuna kadar satılmasını beklememekte fayda var. En kötüyü düşünelim ki iyi bir şey olduğunda mutlu olabilelim.*

Bir hafta sonra bir not daha düşmüşüz, muhtemelen bir "planlama toplantısı" yapmak üzere: *Tartışalım: Brentwood Park'tan vazgeçip 50.000 doları yesek mi?*

İki hafta sonra Honolulu'ya gittik, yağmurdan kaçıp seçeneklerimizi değerlendirmek üzere. Ertesi sabah yüzmeden döndüğümüzde bir mesaj bizi bekliyordu: Malibu'da yağmur durmuştu ve evle ilgilenen birkaç alıcı vardı.

Malibu'da pahalı bir otelde mali sorunlarımızı çözebileceğimiz fikrine nereden kapılmıştık?

İşlerin yoluna girmiş olmasından ne ders çıkarmıştık?

Yirmi beş yıl sonra, benzer bir durumla karşı karşıya kaldığımızda, sorunumuzu çözmek üzere Paris'e gitmeye karar vermiş, tasarruf etmek adına da Concorde ile gitmiştik; sırf biletlerden biri bedava olduğu için.

Aynı çekmecede John'un 1990'da yirmi altıncı evlilik yıldönümümüzde yazdığı birkaç paragraf buldum. "San Juan Bau-

tista, California'daki küçük kilisede evlendiğimiz gün tören boyunca gözünden gözlüklerini çıkarmadı; tören boyunca ağladı. Kürsüye giden yolda yürürken sonraki haftayı sağ salim atlatacağımıza dair birbirimize söz verdik."

O da işe yaramıştı. Bir şekilde, işlerimiz yolunda gitmişti.

Neden bu doğaçlama halinin hiç bitmeyeceğini düşünmüştüm?

Aksini düşünmüş olsaydım neleri değiştirirdim?

Ya o neleri farklı yapmak isterdi?

20.

Ben bu satırları yazarken John'un ölümünün birinci yılı neredeyse bitiyor. New York'ta yedide uyandığımda hava hâlâ karanlık oluyor ve akşamüstü dört gibi tekrar kararıyor. Salondaki ayva dallarında yılbaşı süsleri ve renkli ışıklar var. Geçen yıl bu zamanlar da, John'un öldüğü gece de vardı. Ancak bahar aylarında, Quintana'yı UCLA'dan eve getirmemden kısa bir süre sonra kabloları yandı. Bu bir işaretti. Yeni bir ışık takımı aldım. Buysa gelecek inancımın devam edeceğine dair bir işaretti. Elime, inancımı sürdüreceğimi ifade etme olanağı geçtiğinde genellikle değerlendiririm, çünkü aslen geleceğe dair pek bir inancım yoktur.

Sosyalleşme konusunda bir yıl önce de başarılı sayılmazdım ama şimdi daha da kötüyüm. Cumhuriyetçilerin kongresi sırasında bir arkadaşım evinde düzenlediği partiye davet etmişti beni. Arkadaşımı ve şerefine parti düzenlediği babasını görmekten mutluluk duymuştum ama diğer insanlarla sohbet etmekte zorlanmıştım. Evden çıkarken Gizli Servis'ten birtakım adamların orada olduğunu fark etmiş, ancak arkadaşıma bu kadar önemli konuğunun kim olduğunu sorma ya da biraz daha kalıp kim olduğunu öğrenme zahmetinde bile bulunmamıştım. Yine aynı dönemde başka bir akşam *The New York Times*'ın Time-Warner binasında düzenlediği bir partiye katılmıştım. Mumlar ve cam tüpler içinde yü-

zen gardenyalarla süslenmişti etraf. Dikkatimi konuştuğum, sohbet ettiğim insanlara veremiyordum bir türlü. Aklım Bretwood Park'taki evimize, havuzumuzun filtresini tıkayan nilüferlere gidiyordu.

Böyle durumlarda kendimi çabalıyor ancak başarısızlığa uğruyor buluyorum.

Yemek masasından aniden kalkıyorum.

Güçlüklerin üstesinden, bir yıl önceki kadar kolay gelemediğimi de fark ediyorum. Bir kriz anında adrenaline boğuluyor irademi yitiriyorum ve sağduyum beni yarı yolda bırakıyor. Ağustos ve eylül aylarında, Demokratların ve Cumhuriyetçilerin kongrelerinden sonra, seçim öncesi John'un ölümünden beri ilk kez bir yazı yazdım. 1963 yılından beri John'un okuyup düzeltmediği ilk yazı oluyordu bu. John her zaman yazılarımı okur, düzeltmeler yapar, önerilerde bulunurdu. Hiçbir zaman çok akıcı yazamadım, ancak seçim kampanyası hakkındaki bu yazı, her zamankinden daha da çok zorluyordu beni. Bir an geldi, yazıyı bitirmek istemediğimi fark ettim. Çünkü onu okuyacak, düzeltecek kimse yoktu. Kendimi, yazıyı bitirmem gerektiğini ve zamanın giderek daraldığını söyleyerek yüreklendirmeye çalıştım. John'un her işini zamanında teslim ettiğini anımsattım kendime. Mesaj çok basitti:

Sen bir profesyonelsin. Başladığın işi bitir.

Bana öyle geliyor ki insanlar böyle mesajları ancak hayat memat durumlar söz konusu olduğunda akıllarına getiriyor.

Şimdi anlıyorum ki UCLA'da yapılan trakeostomi ben orada olsam da olmasam da yapılacaktı.

Ancak yazıyı bitirmem, diğer bir deyişle yaşamıma devam etmem öyle değildi.

Yazıyı baskıya göndermeden önce kontrol ettiğimde ne kadar çok hata yaptığımı görerek şaşkına döndüm: basit yazım hataları, yanlış tarihler ve isimlerle doluydu yazı. Kendimi bunun geçici bir durum olduğuna ikna etmeye çalıştım, henüz toparlanamamış olmamdan kaynaklandığına, stres ya da üzüntüden kaynaklanan geçici bir bilişsel yetersizlik durumu olduğuna; ama işe yaramadı. Kendimi toparlayabilecek miydim? Kendime olan güvenim gittiği yerden dönecek miydi?

Her zaman haklı olmak zorunda mısın? demişti John.

Hatalı olabileceğini düşünmek senin için bu kadar olanaksız mı?

Giderek daha da artan sıklıkta bu aralık ayıyla geçtiğimiz aralık ayı arasındaki benzerliklere odaklanır oldum. Bazı yönlerden geçen yıl aynı günler bu yılkilerden daha açık, anılar daha net ve kesin. O zaman yaptığım şeylerin çoğunu hâlâ yapıyorum. Hâlâ yapılacak iş listeleri hazırlıyorum. Noel hediyelerini yine aynı desenli kağıtlarla paketliyor, kenarlarına tutuşturduğum kartlara benzer kutlama mesajları yazıyor, kartları aynı mağazadan alıyor, kartları hediyelere tutturmak için aynı altın renkli bantları kullanıyorum. Bina çalışanları için hâlâ çek yazıyorum; tek bir farkla, artık çeklerin üzerinde sadece benim ismim var. Bana kalsa çekleri değiştirmeyecektim (telesekreterdeki John'un okuduğu mesajı değiştirmediğim gibi) ama bu değişikliği yapmazsam ileride sorun yaşayacağım söylendi. Citarella'ya aynı et siparişini veriyorum. Noel yemeği için aynı sayıda tabak ayarlamaya uğraşıyorum. Diş hekimimle olan aralık randevum için aynı şekilde hazırlanıyorum ve içerdeyken, bekleme salonunda kimsenin beni beklerken gazete ve dergileri karıştırmayacağını, kim-

senin çıkışta beni Madison Caddesi'ndeki Three Guys'a kahvaltıya götürmeyeceğini biliyorum. Sabah boş geçiyor. Three Guys'ın önünden geçerken başımı çevirip diğer yana bakıyorum. Bir arkadaşım St. Ignatius Loyola'daki Noel konserine çağırıyor beni, dönüşte yağmurun altında yürüyoruz biraz. O gece kar atıştırıyor. St. James'in çatısında geçen yıl doğum günümde olduğu gibi kar birikmiyor, incecik bir toz tabakası oluşuyor sadece.

Geçen yılki doğum günüm, John'dan hediye aldığım son doğum günüm oldu.

Geçen yılki doğum günümde, John'un otuz beş günü kalmıştı.

Şöminenin önündeki masada, masanın John'un geceleri oturup kitap okuduğu iskemleye en yakın köşesinde, orada tuhaf duran bir şey görüyorum kitap yığınının arasında. Bu kitap yığınına özellikle dokunmamıştım, bir mabet yaratma niyetinden ziyade onun gecenin bir yarısı uyanıp ne okuduğunu düşünemeyeceğim, buna kafayı takmak istemediğim için. O yığının üstüne biri büyükçe bir resimli kitap bırakmıştı: *Villar Perosa'nın Agnelli Bahçeleri.** Kitabı bir kenara koyuyorum. Altında John Lukacs'ın *Londra'da Beş Gün: Mayıs 1940*'ını** buluyorum. Arasından, üzerinde bir çocuğa ait olduğu her halinden belli el yazısı not olan bir ayraç çıkıyor: *"John –mutlu okumalar– John, yaş 7."* İlkin şaşırıyorum, ne olduğunu anlamıyorum, sonra anımsıyorum: Yaratıcı Sanatlar Ajansı (CAA) her yıl Noel projeleri çerçevesinde Los Angeleslı bir grup çocuğu "evlat edinir", çocuklardan her biri de eşleştikleri CAA üyesine bir andaç verirdi.

CAA'dan gelen kutuyu Noel gecesi açmış olmalıydı John.

* The Agnelli Gardens at Villar Perosa

** Five Days in London: May 1940

Ayracı da eline ilk geçen kitabın arasına koyuvermişti.

Yaşayacak yüz yirmi saati kalmıştı.

Acaba ne kadar zamanı kaldığını bilseydi, hayatının kalanını nasıl geçirmek isterdi?

Londra'da Beş Gün adlı kitabın altından, kapımıza bırakıldığı tarih olduğunu tahmin ettim 28 Aralık 2003 Pazar tarihli bir *The New Yorker* çıkıyor. John'un ajandasına göre 28 Aralık 2003 Pazar günü, Random House'ta çalıştığı sıra editörü olan ve o sıralar da *The New Yorker*'da editörlük yapan Sharon DeLano ile akşam yemeği yemişiz evde. Mutfaktaki not defterime göre mönüde Bolonez makarna, salata, peynir ve baget varmış. O akşam, John'un kırk sekiz saati kalmıştı.

Kitap yığınına dokunmamış olmamın bir sebebi de bu programla ilgili bir önseziydi belki de.

Hiç içime sinmedi, demişti John o gece ya da bir sonraki gece Beth Israel North'tan taksiyle eve dönerken. Quintana'yı orada o halde bırakmış olmamızı kastediyordu.

Başka şansımız yoktu ki, demiştim ben de.

O zamandan beri onun başka sansı olup olmadığını merak ederim.

21.

"Hâlâ çok güzel," demişti Gerry, Quintana'nın Beth Israel North'un yoğun bakım ünitesindeki odasından John ve benimle birlikte ayrılırken.

"Hâlâ çok güzel olduğunu söyledi," demişti John taksiyle eve dönerken. "Duydun sen de, değil mi? Hâlâ çok güzel. Kızımız orada ağzında burnunda tüplerle şuursuz yatıyor ve Gerry tutmuş..."

Devam edememişti.

Bu, John'un ölümünden birkaç gece önce olmuştu. Ayın 26, 27, 28, yoksa 29'u muydu anımsayamıyorum. Ancak kesinlikle 30'u değildi çünkü o gün biz hastaneye vardığımızda Gerry çoktan gitmişti. Son birkaç ay boyunca enerjimin çoğunu zamanı hesaplamaya çalışmakla, günleri saymakla harcamış olduğumu fark ediyorum. Taksiyle Beth Israel North'tan döndüğümüz sırada bana yaptığı her şeyin anlamsız ve değersiz olduğunu söylediğinde üç saati mi yoksa yirmi yedi saati mi kalmıştı, anımsamıyorum. Yaşayacak ne kadar az zamanı kaldığını anlamış mıydı, ölüp gitmesine az kaldığını fark etmiş, ölmek istemediğini mi söylemeye çalışıyordu? *Kırık Adamın beni yakalamasına izin verme,* derdi Quintana küçükken bir kabustan uyandığında. Bu, John'un Quintana'dan ödünç alıp kutuya koyduğu, sonra da *Dutch Shea Jr.* adlı ki-

tabında Cat'in ağzından okuyucuyla tanıştırdığı bir ifadeydi. Quintana'ya Kırık Adamın onu yakalamasına asla izin vermeyeceğime söz vermiştim.

Güvendesin.

Yanındayım.

Güçlü olduğumuzu sanıyordum.

Halbuki şimdi Kırık Adam Beth Israel North'un yoğun bakım ünitesine kadar gelmiş, Quintana'nın başucunda bekliyordu ve aynı zamanda Kırık Adam takside babasının yanı başındaydı. Üç belki dört yaşındayken bile Kırık Adamla başa çıkabilecek tek kişinin kendisi olduğunu biliyordu: Kırık Adam gelirse korkuluklara tutunacağım, beni alıp götürmesine izin vermeyeceğim.

Quintana bir süre daha korkuluklara tutundu. Babası tutunamadı.

Derim size, iki günüm bile kalmadı.

Geçen yılın aralık ayına ait anılara canlılık ve açıklık veren belki de o günlerin vardığı sondu.

22.

Bir yerbilimcinin torunu olarak tepelerin, şelalelerin, hatta adaların bile mutlak değişkenliği ile küçük yaşta tanıştım. Bir tepenin okyanusa kaymasındaki düzeni anlayabilirim. 5,2 şiddetinde bir deprem Welbeck Caddesi'nde bulunan evimizdeki çalışma odamda duran masamı sallarken, yazı yazmaya devam edebiliyorum. Bir tepenin, baskıya sadece belli bir süre için dayanacağını biliyorum, egomuzun baskıya sadece belli bir süre dayanabildiğini bildiğim gibi. Bir şelale, bir nehrin kendini şartlara uydurmasıdır, doğanın kullandığı bir tekniktir bir yerde. 1975 yılında Inez Victor'un döndüğü ada olan Ohau –ki bu da Hawaii yükseltisi boyunca erozyon sonrasında ortaya çıkmıştır– geçici bir yapıdır ve her sarsıntıda, her yağmurda yapısı biraz daha değişir. Bu durumda 1975 baharında ya da ondan önce orada tam olarak ne olduğu konusunda bir fikir yürütmek ve mutlak bir kanıya ulaşmak neredeyse olanaksızdır.

Bu pasaj, 1980'lerin başında yazdığım *Demokrasi* adlı kitabımın ilk kısmından bir alıntı. Kitaba ismini John vermişti. Kitabı yazmaya başladığımda niyetim bir komedi ortaya çıkarmaktı, adı da *Meleklerin Ziyareti* olacaktı. Ancak yazmaya devam ettikçe olaylar yön değiştirdi ve kitabı herhangi bir başlık olmaksızın yazmaya devam ettim. Kitabı bitirdiğimde

John okudu ve adının *Demokrasi* olmasının uygun olacağını söyledi. Kitabın 9,0 şiddetinde bir depremin, Hint Okyanusunu'nda büyük bir tsunami zinciri başlattığı kısmına baktım.

Bu olayı tekrar tekrar gözümde canlandırmaktan kendimi alamıyorum.

Gözümde canlandırdığım olayın hiçbir gerçek görüntüsü ya da videosu yok. Ne sular altında kalan bir plajın ya da havuzun, ne de tsunaminin yıktığı bir otelin gerçek görüntüsü var. Zihnimde canlanan tüm görüntüler, aslında denizin altında oldu. Hint Okyanusu'nun derinliklerinde uzanan fay hattını, fay hattındaki hareketin yarattığı akıntıyı ve dalgaları sadece hayal ettim. Hint Okyanusu'nun bir haritası yok belki elimde, ancak dünya küresi modelimden bile fayı ana hatlarıyla çıkarabiliyorum. Banda Aceh sahilinden yedi yüz seksen metre açıkta bulunan fay, Sumatra ve Sri Lanka arasında üç bin üç yüz metre, Andaman ve Tayland arasında iki bin yüz metre uzunluğu bulup Phuket'e ulaşır. Kıta sahanlığının sualtı akıntısını yavaşlattığı nokta. Suyun sığ kıyılarda aniden yükselmesi.

Başlangıçtan bu yana ve şu an olduğu gibi, her zaman olacağı gibi, dünya sonsuzdur.

Bugün 31 Aralık 2004, o günden bir yıl ve bir gün sonra.

24 Aralık günü Noel arifesinde, bir yıl önce John'la birlikte yaptığımız gibi, eşi dostu yemeğe davet ettim. İçimden bunu hem Quintana hem de kendim için yaptığımı söyledim çünkü kendi kendime yaşamımın geri kalanını özel bir durumdaymışçasına ya da bir misafir ya da kendi başının çaresine bakamayan biriymiş gibi geçirmeyeceğime dair söz vermiştim. Şömineyi ateşledim, mumları yaktım, yemek odasındaki masaya şık yemek takımlarımızı dizip masayı hazırladım. Müzik

CD'leri seçtim: Mabel Mercer'in Cole Porter parçaları söylediği albümü, Israel Kamakawiwo'ole'nin "Over the Rainbow"u seslendirdiği albümü ve Liz Magnes adlı İsrailli bir caz piyanistinin "Someone to Watch Over Me" adlı şarkıyı yorumladığı albümü çıkardım. Liz Magnes'le İsrail'deki elçiliğin verdiği bir davette tanışmıştık. Liz Magnes, yemekte John'un yanında oturmuştu. Daha sonra da John'a Marakeş'te verdiği bir Gerschwin konserinin albümünü göndermişti. Kendisine Birinci Dünya Savaşı'nın kayıp ülkelerini anımsattığından, John için bu albümün önemi büyük olmuştu. Albümden "mandater müzik" diye bahsederdi. Öldüğü gece de, yemekten önce kitap okurken bu albümü dinlemişti.

24 Aralık günü öğleden sonra o akşamı atlatamayacağımı düşünmüştüm ama neyse ki herşey kendiliğinden çözüldü.

Susanna Moore, kızına, Quintana'ya ve bana Honolulu'dan çiçekten yapılma kolye yolladı. Üçümüz de kolyelerimizi taktık. Bir diğer arkadaşımız tarçınlı çörek yolladı. O akşam ev çocuk bahçesi gibiydi. "Mandater müzik" albümünden parçalar dinledik. Net olarak duyulmasa da müzik fonda çalmaya devam ediyordu.

Noel sabahı yemek takımını dolaba kaldırdıktan sonra St. John The Divine'a gittim. Etraf Japon turistlerle doluydu. Quintana ve Gerry'nin evlendiği gün de kilisede pek çok Japon turist vardı ve çoğu resim çekmekle meşguldü. John'un küllerini St. John The Divine'ın sunağının ardındaki şapele bıraktığımız gün, kilisenin dışında turistleri bekleyen boş bir Japon turist otobüsünde yangın çıkmış, Amsterdam Caddesi'ni kapkara dumanlar kaplamıştı. Noel günü, sunağın ardındaki şapel onarım işleri nedeniyle kapatılmıştı. Bir güvenlik görevlisi içeri girmeme izin verdi. Şapel boşaltılmış, her yere iskeleler kurulmuştu. İskelelerin arasından eğile doğrula geçip an-

nemin ve John'un küllerinin bulunduğu bölüme gittim, isimlerinin yazılı olduğu mermer plakayı buldum. Çiçekten yapılmış kolyemi, plakayı tutan pirinç çubuklara astım ve şapelden çıkarak kilisede kürsüye giden ana geçit boyunca büyük pencereye doğru yürüdüm.

Yürürken daire biçimindeki vitray pencereden gözlerimi ayırmadım; güzelliği gözlerimi alıyordu, bir yandan da her yanı mavi bir ışığa boğduğu açıyı yakalamak istiyordum. Gazlı kalemlerin, minik çalar saatin, Honolulu'da atılan havai fişeklerin Noel'i, yani 1990 yılının Noel'i, yani John ve benim ikinci okumalarımızı yapıp hiçbir zaman çekilmeyen filmin senaryosunu hazırladığımız Noel'le ilgili bir şey vardı o pencerede. Filmin son sahnesinin çekimleri St. John The Divine'da yapılacaktı, bu yüzden çan kulesine plütonyumdan yapılmış bir cihaz monte edilmişti (senaryoya göre sadece filmin kahramanı cihazın Dünya Ticaret Merkezi Kuleleri'nde değil, St. John The Divine'da olduğunu fark ediyordu) ve montaj esnasında cihaz büyük yuvarlak pencerenin önünden geçerken tüm kiliseyi mavi bir ışığa boğmuştu.

Bu satırları yazarken aslında bu öyküyü bitirmek istemediğimi seziyorum.

Bu yılın bitmesini istemediğim gibi.

Kapıldığım delilik dalgası yavaş yavaş geri çekiliyor, ancak yerine bir durağanlık, berraklık gelmiyor.

Bir çözüme varmayı umuyorum ama bulamıyorum.

Bu yılın bitmesini istemedim çünkü günler geçtikçe, ocak yerini şubata, ilkbahar yaza bıraktıkça içimde bir şeylerin dineceğini biliyorum. John'un öldüğü ana ilişkin anılarım giderek tazeliğini, canlılığını yitirecek. John'un ölümü geçmiş yıl-

lara ait bir olay haline gelecek. John'un hayatta olduğu zamanlar gün geçtikçe daha da "bulanık"laşacak, netliğini yitirecek ve onsuz yaşamaya biraz daha alışacağım. Aslına bakarsanız bunlar olmaya başladı bile. Bütün yıl her gün, geçen yılın takvimine göre yaşadım: Geçen yıl bu zamanlar ne yaptığımızı, nerede yemek yediğimizi anımsayarak, Quintana'nın nikahından sonra Honolulu'ya uçuşumuzu, Paris'ten dönüşümüzü zihnimde tekrar tekrar yaşayarak. Bugün, geçen yıl bu tarihte John'la ortak bir anımız olmadığını fark ettim. Geçen yıl bugün 31 Aralık 2003'tü. John geçen yıl bu günü göremedi. John o gün artık hayatta değildi.

Bunu fark ettiğimde Lexington Caddesi'nden geçiyordum.

Kaybettiklerimizi neden hayatta tutmaya çabaladığımızı biliyorum sanırım; onları yanımızda hissedebilmek için.

Ve biliyorum ki, eğer yaşamımıza devam edeceksek, bir noktadan sonra kaybettiklerimizi oldukları yerde ve oldukları halde bırakmamız ve kabullenmemiz gerekiyor.

Onların masanın üzerindeki çerçevede duran bir resim olarak yaşamlarımızın parçası olmalarına izin vermemiz gerekiyor.

Onların resmi belgelerde bir isim olarak kalmalarına izin vermemiz gerekiyor.

Onları okyanusun ortasında bir başlarına bırakmamız gerekiyor.

Bunu bilmek, onları okyanusun ortasında bir başına bırakma kararını vermeyi kolaylaştırmıyor.

Aslında bugün Lexington Caddesi'nden geçerken, onunla yaşadığım zamanın giderek yalnız yaşamımın odağından uzaklaşacağını düşündüm. Bu düşüncenin ardından öylesine

büyük bir suçluluk duygusuna kapıldım, gerçeklikle bağlantılarımı öylesine yitirdim ki, üzerime gelen arabaların bile farkına varamadım.

Çiçekten yapılmış kolyeleri St. John The Divine'a bırakışımı düşünüyorum.

Tüm ekranı kilisenin camından akan mavi ışığa boğduğumuz Noel'de Honolulu'dan bir anı.

Honolulu'dan ayrılırken, çiçekten yapılma kolyeleri suya atarak geri dönmeye söz vermek bir gelenekti. Çiçekler dümen suyuna kapılır, renkleri solardı. Aynen Brentwood Park'taki evimizde, nilüferlerin havuzun filtresine takılıp filtreyi tıkadığında olduğu gibi.

Geçen sabah uyandığımda Brentwood Park'taki evimizin odalarının yerlerini, hangi odanın kime ait olduğunu anımsamaya çalıştım. Önce birinci sonra ikinci kattaki odaları dolaştığımı hayal ettim. Günün ilerleyen saatlerinde odalardan birini unuttuğumu fark ettim.

St. John The Divine'a bıraktığım kolyenin çiçekleri herhalde solmuştur.

Çiçekler solar, tektonik levhalar yer değiştirir, okyanusun derinliklerinde şiddetli akıntılar olur, adalar haritadan silinir, eski evlerin odaları unutulur.

John'la 1979 ve 1980'de Endonezya, Malezya ve Singapur'a seyahat etmiştik.

O zaman gördüğümüz kimi adalar bugün yok.

Onunla Portekiz Virajı'ndaki mağaradan denize girdiğimizi, berrak suyu, suyun yüzebilmemiz için çok çekilmiş ya da çok yükselmiş olmaması gerektiğini anımsıyorum. Suyun ideal seviyede olduğu zamanı yakalamamız gerekiyordu. Orada yaşadığımız iki yıl boyunca buna ancak birkaç kez denk gel-

dik. Buna rağmen, o döneme dair en canlı anılarım da yüzmeye gittiğimiz zamanlara ait olanlar. Her defasında zamanlama hatası yapacağımızdan korktum. John asla korkmadı. O hep doğru seviyeyi, sudaki değişkenliği hissetti. Değişkenliğe ayak uydurmamız gerektiğini söyledi. Bunu bana o söyledi. Döngü kimseyi kayırmıyor belki, evet ama bunu bana John söyledi.

California'da doğan Joan Didion,
halen New York'ta yaşamaktadır. Beşi roman olmak üzere
on iki kitap yazmıştır.

"Bu satırları yazarken aslında bu öyküyü bitirmek istemediğimi seziyorum. Bu yılın bitmesini istemediğim gibi. Kapıldığım delilik dalgası yavaş yavaş geri çekiliyor, ancak yerine bir durağanlık, bir berraklık gelmiyor. Bir çözüme varmayı umuyorum ama bulamıyorum.

Bu yılın bitmesini istemedim çünkü günler geçtikçe, ocak yerini şubata, ilkbahar yaza bıraktıkça içimde bir şeylerin dineceğini biliyorum. John'un öldüğü ana ilişkin anılarım giderek tazeliğini, canlılığını yitirecek. John'un ölümü geçmiş yıllara ait bir olay haline gelecek. John'un hayatta olduğu zamanlar gün geçtikçe daha da "bulanık"laşacak, netliğini yitirecek ve onsuz yaşama biraz daha alışacağım. Aslına bakarsanız bunlar olmaya başladı bile. Bütün yıl her gün, geçen yılın takvimine göre yaşadım: Geçen yıl bu zamanlar ne yaptığımızı, nerede yemek yediğimizi anımsayarak, zihnimde tekrar tekrar yaşayarak. Bugün, geçen yıl bu tarihte John'la ortak bir anımız olmadığını fark ettim. John geçen yıl bu günü göremedi. John o gün artık hayatta değildi."

Amerikalı ünlü yazar Joan Didion'un, kendisi gibi ünlü bir yazar olan eşi John Gregory Dunne'un ani ölümünün ardından yazdığı "American National Book Award" (Amerikan Ulusal Kitap Ödülü) sahibi bu kitap, yazarın yaşam, ölüm ve geride kalanlarla hesaplaşmasını anlatan gerçek öyküsü.

ISBN 978-975-509-516-5

9 789755 095165